

శ్రీ రస్తు.

శ్రీ కాలిదాస ప్రణీతం షేషు సంకేతాఖ్యం
మహాకావ్యం

—

కోలచెల - మల్లవాడండితపరమచిత

సంజీవన్యాఖ్య - వ్యాఖ్యానేన సహ

సంస్కృతవాచాశ్చేత్యజ్ఞానం

అత్యంతోపకారాయ

—

మాంజూర్ పట్టు - గ్రామవాసినా ఉచిత్యాన్వయజాతేన

శ్రీ రామచంద్రాఖ్యబుధేన.

సూత్ర - వాకిక - సింహుట్పాదినాం

తత్తదాద్యక్షరవిశ్వాసపూర్వకంపఃపూర్వత్య

—

పసల - చార్లసారధినాయకాధిష్ఠిత.

విద్వన్మోదతరంగిణీనామకముద్రాక్షరశాలాయాం

ప్రభవ నామ సంకేత రాశ్వయజ శుద్ధ ద్వాదశ్యాం

ముద్రాక్షరైస్సంస్థాప్రకాశితం

మొదలకాశ్రీతకామి.

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

జ్ఞానానందచయందేవంధినుకలస్పటికాకృతీమ్||
అథారంజర్యపిద్యానాంహయగ్రీవముపాస్తమే||
మేమనంజేతే. సవ్యాఖ్యానేప్రదరుసకప్రారంభః.
శరసిందువికాసనగదహాసాంస్సురవిందీపరణోచినాభిరామాం
లరవిందపమానసుందరాస్యామరసింహాసనసందరిముసాసె||
మూ|| కశ్చిత్కాండావిహగరుజాస్వానికారాత్ప్రభుత్వ
త్వాపేవాస్త్రమిదమహిమావచభోశ్యేభతుకాః। యిక్ష
ప్రకృజనతనయాసానపుణ్యోదనకేమస్మిగ్ధచ్ఛాయాత
రుషవసతిరామగిర్వాశ్రమేమ|| *** **

వ్యాఖ్యానపీఠికా.

మాతాపితృభ్యాంజగతోనమోవామాధజానయే - నద్యోదక్షిణద్వక్వాతసంకు
చద్వామద్భవ్యమ్ || అంతరాయతిమిరోపశాంతయశాంతపావనమనిత్యవైభవమంత
న్నరంపపుషికుంజగంముఖేమన్తహేతిమపితుందిలంమహః || శరణంకరవాణిశమక
దంతచగణంవాణిచరాచరోపజీవ్యం - తరుజామస్మజ్జేకకూక్షపాత్రేకిరుమామం
బక్యతార్థసాధకవాహం || వారతీకాలిదాసస్యకువ్యాఖ్యావిషమూర్ధికాతా - విమనం
జీవనీటికాతామద్యోజ్జీవయిష్యతి|| ఇహాన్వయముఖేనైవనర్వంవ్యాఖ్యానయేమయా -
నామూలంలిఖ్యతేకించినానవేషితముచ్యతే || ఆదతత్రభవాత్కాదానానామక
విః|| శ్లో|| కావ్యంయశశేర్థకృతేవ్యవహరపిదేశివేతరక్షతయే | నద్యోచరనివృత్తయే
కాంతానమ్మితయోపదేశయజే || ఇత్యాద్యాలంకారికపదప్రామాణ్యాత్కావ్య
స్యానేకశ్రేయస్సాధనతాంకావ్యలాపాంశ్వవిజయేదివి. మేధశాస్త్రస్యానతాగ్ర
వ్యవిషయతాంపవశ్యకమేఘసందేశాఖ్యంకావ్యంవిజయేదివి. క్షేపలావిఘ్నపరిస
మాప్రిసంప్రదాయావిఘ్నేటలక్షణసాధనత్వాత్ || శ్లో|| అక్షిణమస్మిగ్ధావస్తు
సదేశోవాసితస్తుఖంధిశాస్త్రిదాశరావ్యస్యేషమస్మత్ప్రబంధముఖిలక్షణత్వాత్
వ్యాఖ్యానయన్మగిరినివాసరూపంవస్తునిదేశితే||

వ్యాఖ్యాన ప్రారంభం.

కశ్చిది॥స్వాధికారాత్-ప్రస్తుతాననహితః॥౧॥ప్రమాదోనవధానతేత్యమరః॥జుగుప్సావిరామప్రమాదాధానామువసంఖ్యానమిత్యసాదానత్వాత్పంచమీ - అతవివాపరాధాదేతోః-కాంతావిరహేణగురుజాతభావరేణుస్థలేతేత్యధాః॥ని॥గురుస్తుగిష్టుతౌ శ్రేష్ఠేగురౌపితరిభుభావరతిశబ్దాణామే-వషణంసంసత్సగంభోగ్యేనవషణభోగ్యేణ॥ సూ॥ కాలాధ్వనోరత్యంతసంయోగఇతిద్వితీయా - అత్యంతసంయోగేచేతిసమాసః॥ సూ॥ కుమతీచేతిభత్వ-భతుః-సామినః - కుచేరస్యశాపేనఅస్తంసాశంగమితోప్రాపితఃమహిమాసామధ్యాయస్యసోస్తంగమితమహిమా - అస్తమితిమకారాంతమవ్యయం - తస్య॥ సూ॥ ద్వితీయేతియోగవిభాగాత్పమానః - కశ్చిద్యక్షోదేవయోనివిశేషః॥ ని॥ విద్యాధరోస్సరోయిక్షరక్షోగంధర్వకిన్నరాః - పిశాచోగుహ్యకస్సిద్ధోభూతోమిదేవయోనయిత్యమరః- జనకతనయానాస్సీతాయాః - స్నానైరవగాహనైః - పుణ్యానివతిత్రాణి - ఉదకానియేషుతేషుపావనేష్యిత్యధాః- ఛాయాప్రధానాస్తరవిశ్వానాతరవః - శాకపాధివాదిత్వాత్పమానః - స్నిగ్ధాస్సంధ్రాఃఛా

౨॥ తస్మిన్నప్రకటిచిదనిలాచిప్రయుక్తస్స కామినీల్వా
మాసాకనకవలయభ్రుశరిక్తప్రకోవ్యః | ఆషాఢస్యప్రథ
మదినసేమేఘమాగ్నిష్టసానువప్రక్రీడావరిణతగజప్రేక్షణే

యాచరమైనమేరువృక్షయేషుతేషానివాసయోగ్యేష్యిత్యధాః॥ ని॥ స్నిగ్ధంతుమనృజేసాంద్రే- ఛాయావృక్షోనమేరుస్సృదితి ఉభయత్రాపిశబ్దాణావః॥ రామగిరితిచిత్రకూటఃతస్యాశ్రమేఘవనలింగితి - చత్రేకృతవాణ- అత్రలేశతఃతత్రతత్రఅద్రినగరవదీనముద్రాదివణానసంభవాత్ - మహాకావ్యత్వం-రసశ్చాత్రవిస్తలంభశృంగారః - తత్రాప్యన్తాదావస్థా - అతవివైకత్రానవిస్థానంసూచితం-ఆశ్రమేష్యితీబహుచచనేన - సీతాంప్రతిరామస్యహనూమత్సందేశంమనసినిధాయమేఘసందేశంకవిః కృతవానిత్వాహుః - అత్రకావ్యేనర్వత్రమందాక్రాంతావృత్తం॥ శ్లో॥ మందాక్రాంతాజలధివద్దగై మోఘనాతోగురూచేతిలక్షణాత్॥౨॥ తస్మిన్నేతి॥ తస్మిన్నద్రాచిత్రమూటాద్రా - అనిలాచిప్రయుక్తఃఅబలయాకాంతయాచిప్రయుక్తః విరహితః - కనకస్యవలయః-కటకం॥ ని॥ కటకవలయోస్త్రియామిత్యమరః తస్యశ్రాంశేనపాలన - రిక్తఃసూన్యః - ప్రమోక్షఃకూర్పరాధఃప్రదేశోయస్యసతథోక్తః॥ ని॥ కక్ష్యోలంఘనప్రమోక్షంస్యాత్ప్రకీర్ణఃకూర్పరాదధృతశాశ్వతః - విరహాదుభూతా-శ్చఇత్యధాః- కామికాంకురః-నయక్షుః - కతిచిన్తాసాక్షాఅష్టమాసానవృద్ధః॥ శ్లో॥

శేషాస్తాసాక్షాగమయదత్తుః లోచనమాలయి తేనైవవక్ష్యమాణుర్వాత్ - సీత్యానా
 నయిత్యా - ఆపాధానక్షత్రేణయిక్తాపార్శ్వమాస్యామాదీనా || నక్షత్రేణయిక్తః -
 కాలయిత్తః - ఆహాసార్థమాస్యన్తిన్తానభిత్వామధామానః || సూ || సాస్త్రికాపా
 ర్శ్వమాసీతిసంజ్ఞాయామిత్తః - తస్యఆపాధమానస్యప్రథమదివసేఅద్యవాసరభిశ్చర్థః -
 ఆస్తిప్తసామరాత్రాంతతటం - వస్త్రీడాఉజ్జితకేశయః || ని || ఉజ్జితకేశశృంగా
 దైర్వస్త్రీడానిగద్యతభిశ్చద్యావే - తామపరిణతః || ని || ఉగ్రగంతప్రహరీతుగజఃప
 రిణతోమతభిహలాంయశః - సచాపాగజశ్చనభివస్త్రేదదీయానిశానీయః - తంమే
 ఘండదశ - గజప్రేక్షణీయమిత్త్యత్రభిశ్చభిలోపాల్లిప్రోపమా - కేచిదాపాధస్య
 ప్రథమదివసభిశ్చత్రప్రత్యాసన్నేనభసీతివక్ష్యమాణసభోమాసప్రత్యాసత్త్యర్థః
 ప్రశమదివసభిపారంకల్పయతిపదసంగతం - ప్రథమాలక్ష్మణకారణావాత్ -
 సభోమాసప్రత్యాసత్త్యర్థమియ్యక్తమితిచేన్నప్రత్యాసత్రిమాత్రస్యస్వమాసప్ర
 త్యాసత్తైవదివససాస్యపుష్పపత్తైర్భ్యంతప్రత్యాసత్తేరుపయోగాభావేనావివక్షిత
 త్యాత్వివక్షితత్వేనా - స్వయేషిప్రశమదివసాంఉజ్జితమేఘదశానకల్పనాయాం

యందదశః || ౩ || తస్యస్థిత్యాకథమపిపుగఃకాతుకాధానహే
 తోరంతర్వామ్చరమనుదరోరాజరాజస్యదధౌః | మేఘా
 లోకేభవతిమఖిరోవ్యన్యధావృత్తిచేతఃకంతాక్లేషప్రణయిని

ప్రమాణాభావేనతదసంభవాత్ - ప్రత్యుత్పన్నత్వవిచకుశలః - సంచేశస్యభావ్యన
 ధావ్రతికారాధావ్యపురతపినామప్రాంగయిక్తంభవేదితువయోగసిద్ధిః - నమాన్త
 తస్యనాయంవివేకః ఇతిచేన్న - ఉన్నతస్యనానధావ్రతీకారారంభప్రతిపత్తిరపితి
 సంచేశవివమాభాత్ - తథావ - కావ్యారంభవినప్రతిపదస్సావ్యదిత్యేహేమామూలశ్చే
 దితవసాండిత్యప్రకరణః - కథంతహి || శ్లో || కాపాంతోమేఘజగయనామధితేశా
 జ్ఞాపాదావిత్వాదినాభగవత్ప్రభోధానధికస్యశావస్యమానచతుష్టయాపశిష్టతోష్
 తిః - శయనైకాదశిమారభ్యేత్తానైకాదశివ్యంతంమాసచతుష్టయంభవతి || దశ
 దివసాధిక్యాదితిచేన్న - స్వయేషికథంసావిశతిదివసన్యాసత్వాదితినంతోష్టస్య -
 తస్మాదీషదైవమ్యమివక్షితమిసుస్థాక్తప్రథమదివసభి || ౩ || చంద్రేణ || రా
 జానోయతః || ని || రాజాప్రభావేచంద్రేయక్షేత్రయశక్రయోగివిశ్వః -
 రాజ్ఞాంరాజారాజరాజఃకుభేరః || ని || రాజరాజోధనాధిపతిర్భూమకః || సూ || రాజాహ
 స్తభిభ్యష్టజితిత్వ - తస్మాదచర్యాయతః - అంతవాప్యః - భీరోదాత్తత్వాదంత
 స్తంభితాశ్రుశ్శక్ - కాతుకాధానహేతోరభిలాషత్వాదనకారణస్య || ని || కౌరుకం

చాళిలాపేస్యాదుత్సవేనమహామహాద్యోరితివిశ్వః - తస్యమేఘస్యపురః ఆప్రే-కధ
మపిగరియసాప్రయత్నేనేత్యధః॥ ని ॥ జ్ఞాతహేతువివక్షయామప్యాదికధమవ్య
యం-కధమాదితథావ్యంతరయత్నగౌరవబాధయోరిత్యుత్పలమాలాయాం - స్థిత్యాచి
రందధౌ చింతయామానమనోవికారోపశమనఃకర్మంతమిత్యధః - వికారహేతుమా
హ-మేఘేతి-తథాహమేఘాలోకేమేఘదశకానేనతి- సుఖినోపిప్రియాజననంగతస్యా
పి-చేత్సితం - అన్యధాభూతావృత్తిస్యాపారోయన్యతదన్యధావృత్తి-భవతి-
వికృతిమాపద్యతఇత్యధః - కంఠాశ్లేషప్రణయినకంఠాలింగనాధిని జనే-చారేనం
స్థానిశీర్షస్యతన్తేదూరనంధేహరనేనతి- కింపునఃసుఖినోవ్యేనంకిల-విరహాణస్తుకిం
వత్కన్యమిత్యధః - విరహాణాంమేఘవర్షనంకామాదివికారోద్భవనమితిభావః-అత్రా
ధాణంతరన్యాసాలంకారః - తదుక్తందండినాశ్లో॥ జ్ఞేయస్సద్ధాంతరన్యాసోవస్తు
ప్రస్తుత్యకించన-లత్యాభననమధుకస్యన్యాసోయోన్యస్యనస్తునన్తి॥ ౪ ॥ అధనమా
హితాంతఃకరణఃకింకృతవానిత్యత్రాహ॥ ప్రత్యాసన్తి॥ సయత్కేయశ్చిరందధౌ
నన్తిత్యధః - నభన్తిత్రావణమానే॥ ని॥ నభన్తిశాంత్రావణానభాగిత్యమరః - ప్రత్యాస

జనేంపునమాకరసంధే॥ ౪॥ ప్రత్యాసన్నేనభనిదయితాజీవ
నాలంబనాధీకజీమాతేనస్వకుశలమయ్యాంహారయిష్యతాప్ర
వృత్తిం॥ సప్రత్యగైశ్చకుటజకుసుమైఃకల్పితాఘాతయితస్తే

స్తేఆపాధానంతర్యాత్మనికృష్టేనతి - దయితాజీవనాలంబనాధీకరణ-వమాకా
లన్యవిరహాదుస్వహత్వాత్ - ఉత్పన్నప్రతీకారాదనర్థస్యృత్తిప్రతిబంధవివరమ
త్యామేన- ప్రాగేవప్రియారాణధారణోపాయించికిమస్సన్నిత్యర్థః - జీవన్య
జీవనస్యమాతఃపుటబంధోజీమాతః - పృష్ఠదరాదిత్వాత్పాదుః - తేనజీమాతేనజలధ
రేణ-ప్రయోజ్యేన- స్వకుశలమయ్యాంస్వతేమప్రధానాం-ప్రవృత్తింవారాం॥ ని॥
వారాప్రవృత్తినృతాంతర్యత్యమరః - హారయిష్యతాప్రజయిష్యతా॥ సూ॥ ల్ప
త్వేషేచేతిచకారాత్క్రియార్థక్రియోపపదకత్వేనత్యపిల్పప్రత్యయః - జీవనార్థం
కర్తజీవనప్రదేనైవకారయితస్యమితిభావః॥ సూ॥ హృక్రౌరన్యతరస్యామితికర్తసం
జ్ఞావికల్పాత్పక్షేకర్తరిత్యతీయా - సత్త్వగైశ్చకుటజకుసుమైఃగిరిమల్లికా
భిః॥ ని॥ కుటజాగిరిమల్లికేహూయధుః కల్పితాఘాతయిత్తోనుష్టితోగ్ధఃపూ
నావిధిర్వస్యతస్తేకల్పితార్థాయ॥ ని॥ మూలేష్వూజావిధావఘ్న-ఇత్యమరః-లన్తేజీ
మాతాయ॥ వా॥ క్రియాగ్రహణంకతకవ్యమితిసంప్రదానత్వాచ్చతుర్థి-ప్రీతిప్ర
ముఖానిప్రీతిపూర్వకాజీవచనానియన్తికర్తజీతప్రీతిప్రముఖవచనంయథాత

ధా- శోభనమాగతంస్యాగతం-వచనం-ప్రీతస్త్వావ్యాజహర- కుశలాగమనంపప్ర
 జ్యేష్ఠ్యర్థః- నాభేనత్వత్-త్రత్యానస్తేమనసీతిసాధీయా నేవపార్యకల్పితః ప్రత్యాన
 స్తేప్రకృతిమాపస్తేసతిత్యర్థః- యస్తుతేనైవపూర్వపారేదిరోధఃప్రదక్షిణతఃసోస్తా
 భిరాపాదస్యప్రథమదివన ఇత్యేతత్పార్శ్వస్థనమాధానేనైవనమాధాయ|| ౫|| నమ
 చేతనసాధ్యంఽర్థకథమచేత నేనకారయతుంప్రవృత్త ఇత్యాక్షేపంకవిస్సమాధత్తే||
 ధూమేతి|| ధూమశ్చజ్యోతిశ్చసలిలంవసురుద్వాయుశ్చతేనాంసన్నిపాతఃసంఘాతోమే
 ఘః- క్వ- అచేదనత్వాత్సందేశహరణానహ-ఽత్యర్థః - ఋకరణైస్సమర్థేంద్రియైః||
 ని|| కరణంసాధకతమేత్రగాత్రేంద్రియేష్వపీత్యమరః - ప్రాణిభిశ్చేతనైః|| ని||
 ప్రాణీతుచేతనోజన్మిత్యమరః - ప్రాణణీయాప్రాణయతుంయోగ్యా-సందిశ్యంతఇ
 తిసందేశాః తదివాధాః- క్వ-ఇత్యే-మాత్సవ్యోత్ ఇహ్మధో-ఽద్యక్షత్వాత్|| ని|| ఇ
 హ్మధో-ఽద్యక్షత్వాత్ ఇత్యమరః- ఆపనిగణ-ఽత ఆవిచారయ- - గుహ్యకరియ
 క్ష-తంమేఘం-యయాచే-తథాహి-కామాతా- - చేతనాశ్చఅచేతనాశ్చచేతనా

ప్రీతఃప్రీతిప్రముభవచనంప్రీతి-వ్యాజహర|| ౫|| ధూమ
 జ్యోతిసలిలమరుతాంఽంధిపాతఃకవేఘస్సందేశధాః
 క్వఋకరణైఃసానిభి-ప్రాణియాః | ఇత్యౌత్సవ్యోదవ
 రిగణయోగుహ్యకస్తంఽయాయచేకామాతా-హిప్రకృతికృప
 తాశ్చేతనాచేతనము|| ౬|| జాతంఽంశేభవనదితేపుష్క-లా

చేతనాతేజువిషయే- ప్రకృతికృతకాఃస్వభావదీనాహి-కామంధానాయుక్తాయ
 క్తవివేకశాస్త్రత్వాదచేతనయాచ్ఛానఃపరభృతఇత్యర్థః- అత్రమేఘసందేశదోషిరూ
 పయోఘటనాద్విరూపఘటనారూపోవిషమాలంకారగతమక్షం || శ్లో || విరుద్ధకార్య
 సౌత్పత్తిర్యతానధాన్యవాభవేత్ - విరూపఘటనాచాసావిషమాలంకృతిస్త్రిధేతి
 సచాధాఽంతరన్యాసానుప్రాణితఇతితత్సమర్థకత్వేనైవచతుర్థపాదేతస్యోపన్యాసా
 త్ || ౬ || సంప్రతియాచాప్రకారమాహ|| జాతమ|| హేమేఘత్వాం-భవనేజువిది
 తేప్రసిద్ధేభవనవిదితే|| సూ|| నిష్ఠేఽభూతాథే-క్తప్రత్యయః|| సూ|| మతిమద్గీత్యాది
 గావతకమానార్థత్వే|| సూ|| క్తస్యచవతకమానబిభృవనశబ్దస్యవ్యంగ్యంఽపనియమాత్స
 మాసోనిస్యత్ కేచనప్రాజాయామినిషేధారే- పుష్క-లాచ్ఛాన-రక్షాశ్చ-కేచిన్త
 సూనాఽమృతస్థాపుష్క-లావర్తకాఇత్యుచ్యంతేతేషాం- పంచమలేజాతం-మహాకు
 ల-సూతమిత్యధాః- కామరూపంఇచ్ఛాధీనవిగ్రహం-ఉగా-దినంచారక్షమమిర్య
 న-ఽను-ఘానః ఇంద్రస్య-ప్రకృతిపురుషంప్రధానపురుషం-జానామి-తేనరవ-ప్ర

భుత్వాభిజాత్యాదిగుణయోగిత్యైనహేతునా-విధివశాద్దైవాయత్తత్వాత్||ని||విధివి-
ధానైదైవేపిత్యమరః||ని||వశ ఆయత్తతాయాంచవశఇచ్ఛాప్రభేదయోరితివిశ్వః-హ
రేబంధ్యస్యసహూరబంధుః- వియక్తభార్యోహంత్వయ్యధిత్వంగతః - ననుయాచ
కస్యయాచ్యగుణోత్ప-క్ష-ఃకు త్రోవయజ్యత ఇత్యాశక్యమైవాద్యాపాద్యభంగేపి
లాఘవదోషాభావంవశేషయోగఇత్యాహ- యాశ్చేతి-తథాహ- అధిగుణేభుంసివిష
యే-యాచ్ఛామోఘవిఫలాపి-వరం ఈషత్ప్రియం- దాతుగుణాభ్యత్వాత్ప్రి
యత్వంయాచ్ఛావైఫల్యాదీషత్ప్రియత్వమితిభావః - అధమేనిగుణజేయాచ్ఛాతుల
భికామాపి-నవరంఈషత్ప్రియమపినభవతీత్యధః||ని|| దైవాద్యైతేవగ్రేష్ఠేత్రి
మక్షీబంమనాప్రియఇత్యమరః- అథాంతరన్యాసానుప్రాణితఃప్రయోలంకారః-
తదక్రందందినా||శ్లో||ప్రేయఃప్రియతరాఖ్యానమితి- పితచ్చాద్యపాదత్రయే-చతు
రపాదస్థేరాధాంతరన్యాసేనోపజీవితమితిసువ్యక్తమేవ|| ౭ || సంతస్తానామితి||హేవ

వతకానాంజానామిత్యాంప్రకృతిపురుషం కామరూపం
ఘోషః | తేనార్థిత్వంత్యయివిధివశాద్దూరబంధుగణతోహం
యాచ్ఛామోమావరమధిగుణేనాధమేలబ్ధికామా|| ౭ || సంత
స్తానాంత్య మసిశరణంతత్వయోదక్రియాయాస్సందేశం
మేహరధనవతిక్రొనవిశ్లేషితస్య | గంతన్యాతేపరిశరలకా
నామయ్యేశ్వరాణాంబాహువ్యాద్యానైఋతహరశిరశ్చంద్ర
కాధోతహర్షా|| ౮ || త్వమారూఢంపవనపదవీమధ్యహ

యోదజలద-త్వం-సంతస్తానామాతపేనప్రయోనవరహేణతాపేనచసంజ్వరితానాంసం
తాపితానాం||ని||సంతాపస్సంజ్వరస్సమావృత్త్య, మరః-శరణం ఆతపఖిన్నానాంపయో
దానేనప్రాప్తితానాంస్వస్థానప్రణయనేనచరక్షితాని||ని||శరణంగృహరక్షిత్రోచిత్వ
మరః-తత్తస్మాత్కారణే-ధనవతేఃకుబేరస్య - త్రాధేనవిశ్లేషితస్యప్రియయావి
యోజితస్య-మేమమ-సందేశంవారాంప్రియాయాహర-ప్రియాంప్రతినయేత్వర్థః
సంబంధనామాన్వేష్యే - సందేశహరణేనావయాస్సంతాపంమదేత్వర్థకుత్రస్థానేసా
న్నితాతత్స్థానస్యవాకింవ్యావరకంతత్రాహ-గంతవ్యేతి-బహుళవంబాహ్యం||వా||
బహిర్దేవపంచజనేభ్యశ్చేతివక్రవ్యమితిజ్యోత్యయః - బాహువ్యాద్యానైఋతహర
స్యశిరసియాచంద్రికాతయాధోతానినిర్మలానిహమ్యాణిదీనికభవనానియస్యాంసా
తథోక్తా||ని||హర్షాదిధానినాంచాసిత్యమరః - అనేనవ్యావత-కముక్తం- అల
కానామ అలకేతిప్రసిద్ధా-య్యేశ్వరాణాంపవనస్థానం - తెతవగంతన్యాత్వయా

గంతవ్యేత్యధః॥ సూ॥ కృత్యానాంకతారవేతిషష్ఠీ॥ ౮॥ మదధాంప్రసృతస్యతవ
పథికాంగనానమాశ్వాననమానుషంగిః ఫలమిత్యాహ-త్వామితి॥ పవనపదవీమాతాశం
ఆరూఢంత్యాంపంథానంగచ్ఛంతితి-ధికా॥ సూ॥ పథ్యన్నితిశ్చన్యైక్యయః-తేషాంవ
నితాఃప్రాప్తితభత్వకాః-ప్రత్యయాత్ప్రియాగమనవిశ్వాసాత్॥ ని॥ ప్రత్యయోధీన
శచగజ్ఞానవిశ్వాపహేతుష్యిత్యమరః-ఆశ్వనంత్యఃప్రణయవత్యః-పా-ఆశ్వనత్యః-ప్రీ
ణంత్యః-శ్వసిధాతోశ్చతంతత్వాత్-ఉగితశ్చేలిజీవ-తథాఉద్గ్రహీతాలకాంతాః
దృష్టిప్రసారాధామున్నమయ్యభృతాలకాగ్రాస్తత్యః-ప్రేక్షిష్యంతేఆత్మత్వం
భతయాద్రక్ష్యంతిత్యధః-నుదాగమననపథికాః-కథమాగమిష్యంతిత్యత్రాహ-త
థాహి-త్యయిసన్నధేవ్యాప్యతేనతి-విరహేణః-ధురాంవివశాం-జాయాఒకః-ఉపేక్షే
త-నమోభ్యుపేక్షతభిత్వధః-అన్యోపిమద్వ్యసీరిక్రోషియోజనః-అహమివ-చరాధీన
వృత్తిః-పరాయత్రజీవిమౌనస్యాత్-స్వతంత్రస్తునకోపుష్పేక్షత-ఇత్యధః-ఇత్య

తాలకాంతాఃప్రేక్షిష్యంతేసధికవనితాఃప్రత్యయానాశ్వ
సంత్యః । కస్సన్నధేరహాధురాత్వయ్యుపేక్షేతజా
యాంనస్యాశ్చోష్యహమివజనోయఃపరాధీనవృత్తిః॥ ౯॥
మందంమందంనుకతిపననశ్చానుకూలోయథాత్వాంచామ
శ్చాయంనదతిమధురంచాతకస్తేనగంధః । గర్భాధానక్షణ
పరచయాన్నానమాబద్ధమాలోన్యేవివ్యంతేనయననుభగంభే

ధాంతరశ్యాపాలంకారః తమక్తం॥ శ్లో॥ కార్యకారణసామాన్యవిశేషాణాంవ
రస్పరం । నమధానంయత్రసోధాంతరశ్యాసఉదాహృతభితి॥ ౯॥ నిమిత్తాన్యపి
తేకుభానిదృశ్యంతభిత్వాహ॥ మందంమందమితి॥ అనుకూలఃపవనోవాయశ్చత్వాం-
మందంమందం అతిమందమిత్యధః-అత్రచంద్రిద్విపాన్యయామేవద్విరుక్తిః-వా-
హ్యః॥ సూ॥ ప్రకారేగుణవచనవ్యేలితదాశ్రయజే-కర్తృధారయవర్భావేనసుఖః-మం
దంమందమితిస్యాత్తదేవాహవామనః-మందంమందమిత్యత్రనప్రకారాగ్ధ-ఇతిద్వి
ర్భావః-యథానదృశం-భావిభూమరూపమిత్యర్థః॥ ని॥ యథాసాదృశ్యయోగ్యత్వవీ
పాన్యస్థానతిక్రమభితియాదవః-మదతిప్రేరయతి-అయంనగంధఃనగర్వఃనబుధురితి
తేవితే॥ ని॥ గంధోగంధఃఆమోదేలేశేనంబంధగర్వయోరిత్యుభయత్రాపివిశ్వప్రకా
శః-తేవ-వామోవామభాగ్గర్వః॥ ని॥ వామస్తువక్త్రేరమ్యేస్యాత్సవేవామధితిపిచేతి
శబ్దాగ్ధవేచాతకఃపక్షివిశేషశ్చ-మధురంశ్రావ్యం-నందివ్యాహరతి-ఇదంనిమిత్త
ద్వయంవర్తతే-వర్తిమతేచాపరంనిమిత్తమిత్యాహగర్భేతి-గర్భఃకుక్షిగర్భజంతుః॥ ౯॥

గర్భవరకేన్నేగ్నైసుతేపవనసుకలే - కుక్షుకుక్షీప్తజంతాచేతియాదవః-కస్యాధాన
ముత్నాదవం-తదేవక్షణిఉత్పనః - సుఖహేతుత్వాదితిభావః॥ని॥ నివ్యాకాపారస్థితా
కాలవిశేషోవయోఃక్షణభిప్రాయః - తస్మిన్పరిచయాదభ్యాసార్థతోః-భేద్యాన్ని
అబద్ధమాలాగర్భాధానసభార్గంప్రవృత్తమివేబద్ధవజ్రయభిప్రాయః - ఉక్తంచ-కర్త
దయే॥ శ్లో॥ గర్భంబలాకాదధత్వైద్యుగాన్నాకేసిబద్ధావశ్యస్యమంతాదితి- బలా
కాః బలాకాంగనాః-నయనసభగదృష్టిప్రియం- భవంతల-నూనంతత్వంసేవిష్యం
తే-అనుకూలవాతచాతకరుతబలాకాదర్శనానాఃభవనూచకత్వంశకునశాస్త్రీదృష్టం
తత్తుగ్రంధవిస్తరభయాన్నలిఖితం॥ ౧౦॥ నచతస్యాఃసాశాస్త్రీతత్త్వంసాద్యానిష్ఫల
స్తేప్రయాసభిప్రాయః॥ తాంచేతి॥ హేమేఘ-ది-సానామవశ్యద్విదినానాంగణనాయం
సంఖ్యానేతత్ప్రయాసంతా॥ని॥తత్పరేప్రసితానంతావిత్వమరీచిత ఏవఅవ్యావన్నా
మమృతాఽకాపావసానేమదాగమనంప్రత్యాశయాజీవంతిమిత్యధః- ఏకఃవతేగ్నస్యా

ధనంతంబలాకాః॥ ౧౦॥ తాంచావశ్యంగివసగణనాతత్పరా
మేకపత్నీమన్వావన్నామహతగతిర్ద్రక్ష్యతీభ్రాతృజా
యాం॥ ఆశాబంధఃకుసుమసదృశంప్రాయశోహ్యంగనా
నాంకద్యఃపాతిప్రణయిహృదయంవిప్రయోగేరుణి॥ ౧౧॥
కన్తుయశ్చప్రభవతీనిహీముచ్చిలీంధ్రామువంధ్యాంత
చ్చుత్వాతేశ్వరజనుధగంగరిజలమానసోత్థాః॥ఆకైలాసా

స్తామేకపత్నీంకైలాసామిత్యధః॥ సూ॥ నిత్యంసవత్నానృదిష్టితిజీవనకారశ్చ-
బ్రాతృమేజాయాంబ్రాతృజాయాం- మాతృవస్తిశ్శంకయాదిశ్చనీయామిత్యాశ
యః - తాంమత్ప్రియాం - అవిహతగతిఃసఖలగమనస్వకద్రక్ష్యసిఅలోకయిష్యసి-త
థాహి-ఆశాఅతీతృష్ణా॥ని॥ ఆశాదిగతితృష్ణయోరితివిశ్వః-బద్ధతేఅనేనేతిబంధఃబంధ
నంవృంతమితియావత్-నై-బంధః-ఆశాబంధఃకతావ్రణయిప్రేమయంతం- అతఏ
వ- కుసుమసదృశంకుసుమసుకుమారమిత్యధః - అతఏవ- విప్రయోగేవియోగే-స
ద్యఃపాతిసద్యోధ్రంశనశీలమంగనానాంహృదయంజీవితం॥ ని॥ హృదయంజీవితేచి
త్తేవక్షన్యసిచమాతరీతిశబ్దాణావే-ప్రాయశఃప్రాయేణగుణధిస్తతిబద్ధాతీతృష్ణాం
తరన్యాసః॥ ౧౧॥ సంప్రతితేనహంసంపతిశ్చఅస్తీత్యాహ॥ కతుఃమితి॥ యద్ర
జితంతత్త్వంమహీముచ్చిలీంధ్రాముదూభతకందలీం॥ ని॥ కందశ్యాంతశలీంధ్రా
స్యాదితిశబ్దాణావే-అతఏవావంధ్యాంసఖలాంచకతుఃప్రభవతిశక్నోతి-శలీంధ్రా
జాంభావినసన్యసంప్రతిసూదకత్వాదితిభావః - తదుక్తంనిమిత్తనిదాన్శ్లో॥కాలాబ్ధయా

గామదిత్యాశ్చీంత్రాన్యవన్ననస్యాంకధయంతిభావ్రమిచి-చత్ శ్రవణశుభగం శ్రో
త్రసుభగం-లోకస్యేలిశేషః- తేతవగజి-రంశ్రుత్వా-మానసోత్కాఃమానసేనరస్య
న్ననసఃశిక్షుకాఇతియావత్॥ సూ॥ ఉత్కృష్టా చ్చనాఇతిసిపాతనాత్పాధుః - కాలాం
తరేమానసస్యహిమబుష్టత్వాత్ హిమస్పచహంసానాంరోగహేతుత్వాత్ ఆస్యత్రగ
తాఃహంసాఃపునవ-మ-సుమానసమేవగచ్ఛంతిప్రసిద్ధిః- వినసినలయానాంమృణా
భాగ్రాణాంభేదైఃశకలైఃఖండైః- పాథేయవంతఃపథిసాధుపాథేయంపథిభావ్యం॥
సూ॥పద్యతిథిచనతిస్యవతేభ-జ-భిభృత్యయః- తద్వంతఃసంబళవంతఇత్యర్థః-రా
జహంసాఃహంసవిశేషాః॥ ౧॥ రాజహంసాస్తుతేచంచుచరణై-లోహిలైస్సితాఇత్య
మరః-నభసిప్యామ్ని - భవతస్తవ-ఆకైలాసాత్ - కైలాసపర్వంతం-పదద్వయంపై
తత్-సహాయానియాత్రాః॥ ౧॥ సహాయస్తునయాత్రస్సాన్యదితిశబ్దాణావే-నంశ
త్యంతేభవిష్యంతి॥ ౧౨॥ ఆప్యచ్ఛస్వేతి॥ప్రియంసఖాయంప్రియసఖం॥సూ॥రా

ద్విసకినలయచ్చేదసాధేయవంతస్సంపత్స్యంతేనిభసిభవతో
రాజహంసాస్సహాయాః॥ ౧౨॥ ఆప్యచ్ఛస్వప్రియసఖమ
ముంతుంగమాలింగ్యకైలంవంద్యైఃపుంసాంరఘుపతిపదైగం
కితంమేఖిలాను । రాలేకాలేభవతిభవతాయస్య సంయోగ
మేత్యస్నేహస్యక్షిప్తిరశీరహజంముందతోబాష్పమున్ము॥౧౩
మాగ్ంతావచ్ఛ్మఃకుకథ మతస్తస్వస్మయాయానురూపంసం
దేశంమేకదనుజలదశ్రోవ్యసిశ్రోత్రపేయం । ఖిన్నఃఖిన్న

జాహస్సభిశ్చప్తజితిటవ- తుంగమున్నతం- పుంసాంవంద్యైఃరఘుపతిపదైః-శ్రీరా
మపాదన్యానైఃమేఖలాసుకటకేషు॥౧॥ ఆధిక్షాఖిలా-శ్రోణిస్థానేద్రికటకేకటిబంధ
నఇతియావదః - అంకితంచిహ్నితం - ఇత్థంప్రియసఖిత్వాత్పతిత్రత్వాచ్చసంభావనా
హ-మముంకైలంచిత్రకూటాద్రిమాలింగ్య- ఆప్యచ్ఛస్వసాధయామిత్యామంత్రజే
నసభాజయ॥౧॥ఆమంత్రణసభాజనే-ఆప్యచ్ఛనమిత్యమరః॥ వా ॥ ఆశిమృచోఽస్య
పసంఖ్యానమిత్యాత్మనేపదం- సఖిత్వంనివహతి-కాలేకాలేప్రతిప్రాచ్యటా-లం
సుహృత్సమాగమనకాలశ్చగమ్యతే - వీఘ్నయాంద్విరుక్తిః- భవతాసంయోగంసంప
క-పిత్యప్రాప్య-చిరవిరహజముష్ణం-బాష్పంఊష్మాణంనేత్రజలంచ॥ ౧౪॥బాష్పం
నేత్రజలోష్ణణోరితివిశ్వః- ముంచతోయన్యకైలన్య - స్నేహస్యక్షిప్తేమానిభావా
ప్రాళవతి-స్నిగ్ధానాంహృదీరసంగతానాంబాష్పపాతోభవతీతిభావః॥ ౧౩॥ సంప్ర
తితన్యమాగ్ంతకధయతి॥ మార్గమితి॥ హేజలద-తావదిదానీం-కధయతోనుత్తఇతిశే

ఋ-త్వత్ప్రయాణస్యాసరూపమనుకూలం మాగః మధ్యానం || ౧ || మార్గోన్యగమదే
 మాసే- సామ్యాయే-వేషజేఘ్నసీతియాదవః శృణు-తదనుమాగ్నశ్రవణానంతరం- శ్రో
 త్రాభ్యాంపేయంపానార్హం - అతితృప్తయా శ్రోతస్య మిత్యర్థః - పేయగ్రహణా
 త్సందేశస్యామృతసామ్యంగమ్యతే-మేమమ- సందేశంవాచికం || ౧ || సందేశవాగ్వాచి
 కంస్యాదిత్యమరః-శ్రోష్యసి-యత్ర మార్గే-ఖిన్నఃఖిన్నఃఅభీష్టంక్షీణబలస్యకా|| సూ|| ౧
 త్యవీప్యయోగితినిత్యారేద్విభావాః శిఖరిమనర్వతేచు-పదంన్యస్యనిక్షేప్య-పునఃకాలా
 భార్గవ్యచిద్విద్రావ్యేత్వర్థః - క్షీణఃక్షీణః అభీష్టంకృతాంగస్పకా- అత్రాపి కృదంత
 త్వాఝూర్వనద్విరుత్తిః - పిశ్యతసాంపరిఘ్నుగురువ్యవోషరహితం ఉపలాస్థాలనభే
 దితత్వాత్పద్మమిత్యర్థః-ఇహాహవాహటః || శ్లో || ఉపలాస్థాలనోష్ణైపవిక్షేప్తైః భేది
 తోదకాః-హిమవన్తలయోద్భూతాఃపథ్యానదోభవంత్యమూరితి-పయఃపానీయము
 పయజ్యశరీరపోషణార్థమభ్యవహ్యత్వచ- గంతాసిగమిష్యసి-గమేర్హట్ || ౧౪ || అ
 ద్రేరితి || పవనోవాయుః - అద్రేన్చిత్రహటస్య-శృంగంహరతికింస్విత- కింస్విచ్ఛ

స్థిఖిరిమపదంన్యస్యగంతాసియత్ర క్షీణఃక్షీణఃపరిలఘుపయ
 స్సోగ్రతసాంచోపయ్యు || ౧౪ || అద్రేశ్యశృంగంహరతిపవనః
 కింస్విదిశ్యన్తుభిభిర్మఘోత్సాహంశ్చ కిత్తచకితంముగ్ధసిద్ధాంగ
 నాభిః|| స్థానాదస్తాత్సరసనిశుల్కాదుష్పతోదప్తఖిఃఖండిజ్ఞా

జ్ఞోవితర్కార్థేచాదిమవర్తతే - ఇతిశంకయా ఉన్నభీభిరున్న తముభీభిః || సూ ||
 స్వాంగావోచనజఃనాదనంయోగోపథాదితీజీవ- ముగ్ధాభిమూఢాభిః || ౧ || ముగ్ధ
 స్సురీదరమూఢగూరిత్యమగః - సిద్ధానాండేయోవిశేషాశాంతౌగనాభిః-చకితచ
 కితంచకితప్రకారంయథాభవతితథా- ప్రకారేగుణవచనస్యేతిద్విభావాః - నృజ్ఞ
 త్సాహూద్యప్తనంరంభస్సకదనసాసాంద్రాః నిచుత్తాశ్థలవేతసాః యస్మిన్తత్సా
 త్ || ౧ || వానీరేకవిభేదస్యాన్నిచుశాశ్థలవేతసఇతికద్వాణాదే - అస్తాత్స్థానాదాశ్ర
 మాత్పథినభోమార్గే- దిజ్ఞాగానాందిగ్గజానాం-స్థాలయేచ స్తాఃకరాః- తెనుమవలే
 పానాక్షేపా-పరిహరకా || ౧ || హస్తానక్షత్రభేదేస్యాత్మరేభకరయోగపీఠివిశ్వః- ఉ
 దజ్ఞుఖిస్సకాతిలకాయా ఉదీచ్యత్యాదిత్యాశయః- ఖమాకాశంప్రత్యుత్పత ఉద్గ
 చ్ఛ-అద్రేదమధ్ధాంతరంధ్వనయతిపరసోగసికఃనిచుభోనామకవిః - కాశిదానసహ
 ధ్యాయోపరాపాదితానాంతాశిదానప్రబంధమాషణానాంపరిహరాయస్మిన్తస్థానే
 తస్మాత్స్థానాత్- ఉదజ్ఞుఖానిదిశామత్వాదున్నతముఖిస్సక- పథిదిజ్ఞాగాభార్య
 స్యకాశిదానప్రతిపక్షస్య-హస్తావలేపాకాహస్తవిహ్వనపూర్వకాశిదానశానిపరహ

రక్షాని॥ అవలేపస్సుగనేనాస్యైవేనమాషణేపితవిశ్వః అద్రేరద్రికల్పస్మదిజ్ఞాగా
చార్యస్యశృంగంప్రాధాన్యం॥ని॥శృంగంప్రాధాన్యసాన్విత్యేత్యమరః-హరతీతహే
తునాముద్గేస్సుందైస్సిద్ధేఃసారస్వతసిద్ధేఃహాకవిభిరంగనాభిశ్చ-స్త్రీభిశ్చ-దృష్ట
త్సహస్య-ఖముత్పతఉచ్చైఃభూవేతిస్వప్రబంధమాత్మానంవాప్రతికవేరుత్తిరి॥శ్లో
సంసగజాదోషగుణాభవంతీత్యేతద్భూయేనజలాశ్రయోపిస్థిత్యానుకులంనిచుశ
శ్చలంతమాత్మానమారక్షతిసింధువేగాదిత్యేతస్థ్లింకనిమాణాత్తస్యకవేనిచుశసజ్ఞే
త్వాము॥౧౫॥రత్నైతి॥రత్నచ్ఛాయానాంపద్మరాగాదిమణిప్రభానాంవృత్తికరోమిశ్ర
వర్ణమివ - ప్రేక్ష్యంధకానీయం-ఆఖండలస్యేంద్రస్య-వితద్ధనుఃఖండం-వితదితిహ
స్తనిదేశోవిషయతః- పురస్తాదగ్రే-వల్లీకాగ్రాత్-వామలూరువివరాత్॥ని॥వామ
లూరుశ్చనాకుశ్చవల్లీకంపున్నపుంసకమిత్యమరః - ప్రభవత్వానిభావతియేనధనుః
ఖండేన- తెతవత్సామంవపుఃస్ఫురితరుచినా ఉజ్జ్వలకాంతినా-బహేఃఘంటేన॥ని॥

గానాంపథిపరిహారికస్థూలహస్తావలేపాః॥౧౫॥రత్నచ్ఛా
యావృత్తికరణప్రేక్ష్యమేతత్పుస్తాదవల్లీకాగ్రాత్ప్రభవ
తిధనుఃఖంజమాఖండలస్య॥యేనశ్చామంవపురతీతరాంకాం
తిమాషస్యైతేతేబహేజేపస్ఫురితరుచినాగోపవేషస్యవి
ష్టోః॥౧౬॥త్వయ్యాత్మైశ్చౌపిఫలమితిభూవికారాన
భిజ్ఞేఃప్రీతిస్సిద్ధేఃజ్ఞానపదవధూలోవనైఃపీయమానః॥సద్య
స్సీరోత-వణమంభిజ్ఞేత్రమారుహ్యమాలంకింవిత్పశ్చాద్య

పింభుహేనపుంసకఇత్యమరః - గోపవేషస్యవిష్టోఃగోపాలకృష్ణనశ్చామంవపురి
వ-అతితరాంకాంతిమాషత్వతేప్రాప్స్యతి॥౧౬॥త్వయీతి॥కృషేహాలకమణ
ణఃఫలంసస్యం-త్వయి-అధికరణవివక్షాయాంసప్తమి ఆయత్తంఅధీనం॥ని॥అధీనోని
ఘ్నూఆయత్తఇత్యమరః - ఇతిహేతోః-ప్రీత్యాస్సిద్ధేః-ఆకృత్రిమప్రేమాద్యైరిత్య
ధాః-ఘ్రావికారాణాంఘ్రావోవిలాసానాం - అసభిజ్ఞేః పామరత్వాదితీతేషః-
జనపదవధూనాంపల్లవధూనాం- లోచనైః-పీయమానస్యే-అతితృప్తయానిరీక్ష్యమా
ణస్సన్నిత్యర్థః - మాలంమాలాఖ్యంజ్ఞేత్రైలప్రాప్తయమున్నతఫలం॥ని॥మాలమున్న
తభూతలమిత్యుత్పలమాలాయాం - సద్యస్తత్యాలంబివ-సీంద్రహేలైరుత్కృషణేన-సు
రభిఘ్రాణతహేణంయథాతథాఆరుహ్యతత్రాభివృష్ట్యేత్యరః॥ని॥సురభిఘ్రా
ణతర్షణఇత్యమరః- కీంచితృశ్చాద్యైర్జగచ్ఛ- లఘుగతితత్రనివృణ్ణత్వాత్క్షీప్రగ
మనస్సః॥ని॥లఘుక్షీప్రమరంశ్రుతమిత్యమరః- భూయఃపునరపుత్రరేజేష ఉత్త
మాగేజేషప్రజగచ్ఛ-తృతీయాదిథానే॥వా॥ప్రకృత్యాదిభ్య ఉపసంఖ్యానమితిత్వతి

యా-యథాకశ్యచ్ఛుచుచల్లఃకుత్రచిత్తేతేకళత్రేనూథంవిహృత్య॥ ని॥ తేత్రం
శరీరేకేదారేసిద్ధస్థానః శత్రయోరితివిశ్వః స్వదాక్షిణ్యభంగభయాన్నీచిమార్గేణనిర్ద
త్యప్రసన్నస్వర్వాధ్యక్షజనసంచరతితదస్తిదితిభవతి॥ ౧౭॥ త్వమితి॥ ఆహుఃసూతాః
కూటేఘశిఖరేషుయన్యః ఆమ్రకూటోనామసానుమానృత్వతః॥ ని॥ ఆమ్రశ్చుతో
రసాలాసావిత్వమరః - కూటోస్త్రీశిఖరంశృంగమిత్వమరః- అసారోధారావృష్టిః॥
ని॥ ధారాసంపాతఆసారభిత్వమరః - తేనప్రశమితోవనానాముపప్లవౌదవాగ్నిర్యేన
తంకృతోవశకారిమిత్వభః- అధ్వశ్రమేణమార్గాయా సేనపరిగతంవ్యాప్తం- త్వాంతా-
సాధునమ్యక్-మూర్ధ్నావక్ష్యతిప్రాధానమాతేన్ద్రుట్-తథాహి-త్సుద్రఃకృపణాపి॥ ని॥
త్సుద్రోదగిద్రేకృపణేనశంసఇతియాదవః- సంశ్రయాయనంశ్రయజాయమిత్రే
సుహృది॥ ని॥ అధమిత్రంసఖాసుహృదిత్వమరః- ప్రాప్తేఆగతేనతి-వధమసుకృతాపే

జలఘ్నఃశిఖరాయఏవోత్తరేణ॥ ౧౭॥ త్వమాసారప్రశ
మితవమోఽపల్లవంసాధుమూర్ధ్నావక్ష్యత్యధ్వశ్రమపరిగతం
సానుమానామ్రకూటః । నేనుద్రోపిప్రథమసుకృతాపేక్ష
యాసంశ్రయాయప్రాప్తేమిత్రేభవతివిముఖః కింపునర్య
స్తపోచైచ్ఛి॥ ౧౮॥ ఛన్మోపాంతఃపరిణతఫలద్యోతిభిఃకా
ననామ్రైస్త్వయాపూర్ణేశిఖరమచూన్మిగతేశసమణే-నూ
నంయాన్యత్యమరమిధురప్రేక్షణీయామస్థాంమధ్యేశ్యమ

క్షయాపూర్వోపకారపర్యాలోచనయా- విముఖానభవతి- యస్తథాతేనప్రకారేణ
ఉచైచ్చరున్నతస్సతిమ్రకూటఃకింపునః- విముఖానభవతితికిమువక్తవ్యమిత్వభః ఏతే
నప్రథమావసథేసాఖ్యలాభాత్ కార్యసిద్ధిరస్త్రీఆనూచితం-తదత్తంనిమిత్తనిదానే॥ శ్లో॥
ప్రథమావసథేయస్యసాఖ్యంతస్యాఖిలేద్వని- శివంభవతియాత్రాయామన్యథాత్వ
శుభంధ్రువమితి॥ ౧౮॥ ఛన్నేతి॥ ఊమేఘ-పరిణతైఃపరిపక్వైఃఫలైఃద్యోతంతభి
తితథోక్తైఃఆపాదేవనచూతాఃఫలంతిపద్యంతేచమేఘవాతేనేత్యాశయః- కాననా
మ్రైవనచూతైఃఛన్నోపాంతఃఆవృతపాశ్వణః- అవలఃఆమ్రకూటాద్రిశ్చిగ్ధవేణీ
నవణ్డేవస్పృణకేశబంధనచ్ఛాయే శ్యామవణఃభిత్వభః॥ ని॥ వేణీతుకేశబంధేస్యాజ్జల
మృతావితియాదవః-త్వయిశిఖరంశృంగమారూఢేనతి- యన్యచభావేనభావలక్షణమి
తినస్తమి - మధ్యేశ్యమః- శేషమథ్యాదన్యత్రవిస్తారేపరితఃపాండుః॥ ని॥ పరిణః
పాండురఃపాండురిత్వమరః- భవతిస్తనఇవ అమరమిధునానాంభేవరాణామితిభావః-
ప్రేక్షణీయాందశానీయాంఅవస్థాంసిద్ధిం-యాస్యతి- నూనం-మిధునగ్రహణంకా

మినామేన ప్రసత్వేనోత్ప్రేక్షాసంభవతీతికృతం-యథారతిపరిశ్రాంతఃకశ్చిత్కామీ
కామినీకుచకలశేవిశ్రాంత్యైస్త్వపితి-తద్వద్భవానపిభుపౌనాయీకాయాప్రసత్తిభి
నిః॥౧౯॥స్థితేష్వతి॥పామేఘ-వనచరంతీ-వనచరాః॥ సూ॥ తత్పురుషేకృతివిహుశమి
తీబహుశ గ్రహణాదలుజ్జభవతి-తేహంవభూభిర్భక్తాంకు జాః॥తాగృహాయస్తి
తసి క్తా॥ ని॥ నికుంజకుంజౌవాక్తేజేలతాదిపిహితోదరఇత్యమరః-త త్రతేనయనవి
దోస్తీత్యర్థః తస్మిన్నామ్రకూటే-ముహూతంఅల్ప-కాలంశిత్వా-వతుచిరం-కార్యవి
రోధాదితిభావః॥ని॥ ముహూతంమృతంలేస్యాధ్యక్షికాద్విత్యేషిచేతిశబ్దాణావే-స్థి
త్వావిశ్రమ్య-తోయోత్సగేణ-త్వామసార్యేత్యుక్తేనవర్షేణద్రుతతరగతిః॥
ఘనగతిః - షీప్రగమనస్కం-తత్పరంతస్తాదామ్రకూటాత్పరమనంతరంవర్తమా
గ్-తీణఃఅతిక్రాంతః-ఉపలైః పాషాణైఃవిషమేసమ్నాన్నతేవింధ్యస్యాద్రేః

ప్రసత్తిభువశ్చేషవిస్తారపాండుః॥౧౯॥ స్థిత్యాతస్మిన్వనచర
వభూభుక్తకుంజేముహూతంతోయోత్సగద్రుతతరగతిప్ర
త్పరంవత్కాంతః॥ రేవాంద్రక్ష్యస్యవలవిషమేపింధ్యపాదే
విశీర్ణాంభక్తీచ్ఛేదైరివవిరిచితాంభూతిమంగేగజస్య॥ ౨౦॥
తస్యాస్తీకైర్వనగజమదైర్వాసితంవాంతవృష్టిః॥బూసుం
జప్రతిహతరయంతోయమాదాయగచ్ఛేః॥ అంతస్సారంఘన
తులయితుంనాశిశ్మత్కృతీత్వాంరిక్తస్సగోష్ఠభవతిహేఘః
పూణతాగౌరవాయ॥ ౨౧॥ నీపంద్రాప్యహరితకపిశంకేస

పాదేప్రత్యంతవర్షతే॥పాదావప్రత్యంతవర్షతాఇత్యమరః- విశీర్ణాంసమంతతోవి
స్యమరాం-పితేనకస్యాశ్చిరతికాముక్త్యాఃప్రియతమచరణవాతోపివ్యవ్యతే-రేవాం
నమదాం॥ని॥ రేవాతునమదాసోమోద్భవామేఖలకన్యకేత్యమరః-గజస్య అంగేశ
రీరే-భక్తయఃరేఖాఃరచనాఇతియావత్॥ని॥ భక్తినిః-షేషజేఖాగేరచనాయామి-శబ్దా
ణావే-తాసాంభేదైఃభంగిభిః-విగచితాంభూతింశృంగారమివభవతిమివవా॥ ని॥ భూ
తిమాతంగశృంగారే జాతౌభన్ననిసంపదీతివిశ్వప్రకాశః-ద్రక్ష్యసి - అయమపిమ
హం ప్రేసయనకౌతుకలాభఇతిభావః॥ ౨౦॥ తస్యాఇతి॥ హేమేఘ-వాంతవృష్టిరుద్రి
ణావషణాన్య-కృతవమనశ్చవ్యజ్యతేవా-తేవృత్ర॥ సూ॥ ఉదితశ్చేతిచకారాది
ట్యుత్రిషేధః-తి కైస్సుగంధిభిఃతిక్తరసవద్భిశ్చ॥ ని॥ త్రైరసేసుగంధాచేతివిశ్వః-వన
గజమదైర్వాసితంసురభితంభావితంచ॥ క్లో॥ హిమవద్వింధ్యమలయాగజానాంప్రభ
వానగా ఇతివింధ్యస్యగజప్రభవత్వాదిభావః॥జంబూకుంజైః ప్రతిహతరయంప్రతి

బద్ధవేగం- సుఖవేయమిత్యర్థః - ఏతేనలఘుత్వంకమయభావనాచధ్వన్యత-తస్యాః
 లేనాయాః - తోయమాదాయ-గచ్ఛేః ప్రజ-హేఘన అంతస్సారోబలంయస్యతం
 త్వాం అనిలః ఆకాశవాయుఃశారీరశ్చగమ్యతే- తులయితుంచలయితుంనశక్యతీశ
 త్రౌనభవిష్యతి-తథాహి రి త్రౌంతస్సారశూన్యఃసహః- లఘురగురుభవతి-ప్రకం
 ప్యోభవతిత్యర్థః- పూణతాసారపత్రా- గౌరవాయ ఆప్రకంప్యత్వాంభవతిత్య
 ర్థః- అయమత్రధ్వనిః- ఆదావమనశోధితస్యపుంసఃశ్చాత్ శేషశోషణాయలఘుతి
 క్తకమయాంబుపానాల్లబ్ధబలస్యనవాతప్రకో-స్సాన్వదితి-యథాహవాహః॥ శ్లో॥క
 మాయాశ్చహిమాస్తస్యవిశుద్ధేశ్వణోహితాః- కిముతిక్తాఃకమాయావాయేనిసగా-
 ఛ్చ-ఘావహః- కృతశుద్ధేఃక్రమాత్పితవేయాదేః-ధ్వభోజిసః-వాతాదిభిస-వాథాస్యా
 దిం ద్రియై రివయోగిసఇతి॥ ౨౧॥ నీపమితి॥ సారంగాఃకురంగాఃమతంగజావా॥ని॥
 సారంగశ్చతకేభ్యంకేకురంకేచమతంగజఇతివిశ్వః- అథరూఢైఃఏకదేశోద్భవైః-కే
 సరైఃకింజల్కైః-హరితంపాలాశవణాఃకపిశంఖ్యామారుణమితియావత్॥ ని॥ పాలా

రై రథరూఢై రావిభూతప్రధమముకుళాఃకందభీశ్చానుక
 చ్ఛం జగ్ధ్వారణ్యేవ్వనికసురభింగంధమామ్రాయచోర్వా
 స్సారంగానైజలలవమువస్సూచయిచ్యంతిమౌగౌ॥ ౨౨॥
 అంభోబిందుగ్రహణవతురాంశ్చైతకాస్త్విక్షమానాశ్శ్రేణీ
 భూతాఃపరిగణనయాగదికశంతోబలాకాః । త్వయాసాద్య
 స్తనితసమయేమానయిచ్యంతిసిద్ధాస్తోత్కం తానిప్రియస

శోహరితోహరిత్-శ్యామస్సాన్వితప్రపిశఇతిచామరః- హరితంచతత్కప్రపిశంచహరితక
 పిశం॥సూ॥ వణావణేనేతిసమాచః నీపంకదంబకుసుమం॥ ని॥ అధకదంబకే-నీప
 స్సాన్వితృలకశ్రీమాన్మృషేణ్యో హరిప్రియఇతిశబ్దాణావే-దక్షిణా భాదితేవత
 ర్థః-తథాకచ్ఛేష్యనూపేషుఅనుకచ్ఛం॥ సూ॥ అస్యయం-విభక్తీతాదివావిభక్త్య
 భేవ్యయీభావః॥ని॥జలస్రా యమనూపంస్సాన్వ సికచ్ఛస్తథావిభక్త్యమరః- ఆ
 విభూతప్రధమాః ప్రధమోత్పన్నాఃముకుళాఃయాసాంతాః- కందభిఃభూకదభిః॥ని॥
 ద్రోణవణేన్ద్విగృంధాకందభిభూకదభ్యపీతిశబ్దాణావే- జగ్ధ్వారణ్యైత్యంత్యం॥సూ॥
 అదోజగ్ధిల్వ-వీత్యదేజగ్ధిరాదేశః- అరణ్యేవ్వని సురభిమసీ-స్థూణతవణంబద్ధార
 శ్యేష్టితిపాతే ఇదమధికవిశేషణమధావత్సాన్వితే కింతుకందభీశ్చచ్ఛేష్టిత్యన్వయో
 ద్రష్టవః-ఉర్వాఃభూమేః-గంధమామ్రాయచజలలవముచఃఉదకబిందూకవహా
 కస్యతేతవమౌగౌ- సూచయిచ్యంతి-యత్రయత్రవృష్టికార్యంనీపకుసుమాదికం

దృశ్యతేతత్రత్రత్యయావృష్టమితద్రష్టుభిరనుమితవిశ్వధాః॥ ౨౨॥ అంభ
ఇతి॥ ప్రక్షిప్తమపివ్యాఖ్యాంతే-అంభోబిందునాంవహాదకవిందునాంగ్రహణే॥
శ్లో॥ నర్వంపహవతితమంబునచాతకానామితిభూనంస్పృష్టదకస్యతేహంరోగహేతు
త్వాదంతరాళవీచతద్బిందుస్వీకారేచతురాంశ్చాతకా- వీక్షమాతాఃకౌతుకాత్ప
శ్యంతః॥ అశ్రేణయశ్శ్రేణయస్సంకద్యమానాధూతాః- శ్రేణీధూతాః-బద్ధపజ్జయః
హా॥ ఆధూతతద్భవేచ్ఛి- కుగతిప్రాదయఇతినమాసః- అధవా-అశ్రేణ్యశ్రే
ణ్యధూతాః-శ్రేణీధూతాః- అత్రాపిచ్యవ్యంతత్వవివక్షాయాంఘ్రావవత్సమాసః-
చ్యవ్యధామాత్రవివక్షాయాంతు॥ సూ॥ శ్రేణ్యాదయఃకృతాదిభిరితినమాసఃబలాకాఃవి
నకంరికాః॥ ని॥ బలాకావినకంరికే-వ్యమరః- పరిగణనయాపికాశ్వేత్రినశ్చత్రని
త్యావినంఖ్యానేననిదేశంతఃపస్తేనదశాయంతః- సిద్ధాః- స్థవితనమప్యేద్య
జ్జాతకాలే- హేత్వంరామ్యత్వంరాసమాతా ఉత్తరామూర్వకాఃప్రియనహచ
రీతాంసంభ్రమేణాలింగితానిఅసాద్య-స్వయంగ్రహణేషుఖమనుభూయేత్వధాః-

హవరీసంభ్రమాలింగితాః॥ ౨౩॥ ఉత్పశ్యామిద్రుతమపి
సఖేనుత్ప్రియాధాంయియాసోకాలక్షేపంకుభసురభౌప
ర్వతేవస్యతేతే॥ శుక్లాపాంగైస్సుజలనయనైస్సాగతికృత్య
కేకాప్రత్యుద్యాతఃకథమపిభవాగంతుమాశువస్యేత్

త్వాంమానయిష్యంతిబహుకరిష్యంతి-త్వన్నిమిత్రత్వాత్పుఖలాభస్యేతిభావః॥ ౨౩॥
ఉత్పశ్యామితి॥ హేనఖేహేమేషు-నుత్ప్రియామేదంస్పృయాధాంయథాతథా-
ద్రుతంక్షిప్తం॥ ని॥ లఘుక్షిప్రమరంద్రతమిష్యమరః-యియాసోఃయాతుమిచ్ఛః॥
వ్యా॥ యాతేస్సన్నంతాదుప్రత్యయతే-వ-కన్నభైకుటజయమై-సురభౌంగుభిని॥
ని॥ కకుభైకుటజౌజానఇతిశబ్దాణావే-వవతే-వవతే-ప్రతివవతే॥ వా॥ వీప్యా
యాంద్విభావాః-కాలక్షేపంకాలవిశంబం॥ ని॥ క్షేపంక్షే-వేసంధాయామితివిశ్వః॥
ఉత్పశ్యామిఉత్ప్రిక్షే- విశంబహేతుందశాయక-ఆశుగమనప్రాధానయతే శుక్లే
తి-నజలనిసానందబాష్పాణినయనానియేమాంతైః- శుక్లాపాంగైఃమయానైః॥
ని॥ కుయూరోబహిణోబహిణ- శుక్లాపాంగశ్శిఖావళితియాదవః- కేకాఃస్వహ
ణీః॥ ని॥ కేకావాణీమయూరస్యేత్సమగః- సాగతికృత్య సాగతచనీకృత్య- ప్రత్యు
ద్యాతః ప్రత్యుద్యాతః-కృతాతిధ్యఇత్యధావా- కథమపియథాకథంచితే- ఆశుగం
తుంష్యవస్యేత్ ఉద్భవంజీత-ప్రాధానేనీజ్॥ సూ॥ శేషే-ప్రథమ ఇతి ప్రథమపురుషఃశే
షశ్చాయంభవచ్ఛబ్దోయద్వదన్తచ్ఛబ్దవ్యతిరేకాత్- సాగతికృత్యకేకా ఇత్యత్రకే

కాస్వారోప్యమాణస్య సాష్టాగతవచనత్వస్య ప్రకృత ప్రత్యుద్గమనోపయోగిత్యాత్పరీక్షా
 మాలంకారః - తదుక్తంబలంకారనఁసేష్వ || ఆరోప్యమాణస్య ప్రకృతోపయోగిత్యేవ
 రిణామ ఇతి || ౨౮ || పాండితి || హేమేఘ-త్వయి ఆపన్నేన నికృష్టే సతి-దశాణానా
 మజనవదాః సూచిభి నైర్మల సూచిమముతా గ్రామభి నైర్మల వికసితైః || ని || కేతకీముకుతా
 గ్రేపి సూచిస్సాన్యదితి శబ్దాణావే- కైతకైః కేతకీముకుతైః - గ్రీష్మకాలావసానే కే
 తక్యః కుసుమితాభవంతి త్యాశయః - తాశ్చ తత్ర బహుళాస్స రీతి ప్రసిద్ధిః - పాండు
 బద్ధయాః పాండువణాః - ఉపననానాం వృతయః కంటకశాఖావరణాని యేషు తెతథో
 క్తాః || ని || ప్రాచీనం ప్రాంతతో వృతి రిత్యమరః-తథా-గృహబలిభుజాంకాకాది గ్రా
 మ్యపక్షిణాం-నీడారలభైః కులాయని మాణైః || ని || కులాయోనీడమస్త్రియామిత్యమ
 రః-చిత్వా ఇమాని చైత్యాని రథ్యావృతైః || ని || వైత్యమాయత నేబద్ధబింబేచోద్యాన
 పాదవ ఇతి విశ్వః-ఆకులాని సంకులాని గ్రామేషు చైత్యాని యేషు తెతథో క్తాః-తథా-ప

౨౮ || పాండు బద్ధయోషవనవృతయః కైతకైః సూచిభి నైర్మ
 లైః డారంభైః గ్రహబలిభుజామాకుల గ్రామైః త్యాః | త్వ
 య్యానన్నేపరిణతఫలశ్యామజంబూవనాంతాస్సంవత్సర్యంతే
 కతివయదినస్సాయుహంసాదశాణాః || ౨౯ || తేషాం నిత్యం
 ప్రధితవి-శాలక్షణాం రాజధానిం గత్వా సద్యః ఫలమవికలం
 కాముకత్వస్య లభ్యం తీరోపాంత ప్రసితసుభగం పాస్యసీస్వా
 దుయైర్లోకసంభ్రాభంగం ముఖి మివ యోవేత్రవత్వాశ్చ

రిణతైః పరివక్షేప్తైః ఫలైః శ్యామానియాని జంబూవనాని తైరంతాః రమ్యాః || ని || పృథా
 వవసీతరమ్యేన చాస్తావంత ఇష్యత ఇతి శబ్దాణావే తథా-కతివయేష్యవదినేషు దివ
 శేషుస్థాయినోహంసాయేషు తెతథో క్తాః - ఏవం విధాః-సంవత్సర్యంతే భవిష్యంతి || సూ ||
 పోటాయువతిస్తోకకతివయే త్యా దినాకతివయపదసోఽత్తరత్వేపి దినశబ్దసోఽత్తరత్వ
 మస్య శాస్త్రస్య ప్రాయీకత్వాత్ || ౩౦ || తేషామితి దిక్షు ప్రధితం ప్రసిద్ధం విదితేతి
 క్షణం నామ భేదం యస్యాస్తాం || ని || లక్షణం నామ్నిచేష్టే చేతి విశ్వః - తేషాం దశా
 ణానాం సంబంధీని-ధియంతేస్యామితి ధానీ || సూ || కరణాధికరణయోజ్యేతి ల్యుట్ ||
 నా || కృద్యోగావస్థీనమస్యత ఇతి వాచ్యమితి సమాసః - రాజ్ఞాం ధానీ రాజధానీ-తాం
 ప్రధాననగరీం || ని || ప్రధాననగరీ రాజ్ఞాం రాజధానీతి కథ్యత ఇతి శబ్దాణావే-గత్వా ప్రా
 ప్య సద్యః కాముకత్వస్య విలాసితాయాః || ని || విలాసీ కాముకః కౌమీస్త్రివరోరతిలంప
 త ఇతి శబ్దాణావే - అవికలం మగ్రం ఫలం ప్రయోజనం లభ్య పాస్యతే-త్వయేతి కే

ఋ-కమః-జీలుత్- కుతఃయద్యస్తాత్- స్వామమధుగం- చలాడమయోయస్యత
 చ్చలోమి-తరంగితంవేత్రవత్సానామనద్యాఃపయఃస ఘ్రాశంగం ఘ్రుకుటియక్తం
 చశనపీడయేతిభావః-ముఖవివలభరమివేత్యధః- తీర్హంతెతటప్రాంతే- యత్
 స్తనితంతనసుభగంయథాతథా- స్తనితశజ్జేనమణితమపిధ్వన్యతే|| శ్లో|| ఊర్ధ్వకముచ్చ
 లితకంతనాసికంఘంకృతంమణితమశ్రుఘోమవదితిలక్షణాత్- హస్యసిపిబతెల్పక
 ట్|| శ్లో|| కామినామధరాస్వాదజురతాదతిరవ్యతభిశాస్త్రనియమాదిభావః|| ౨౬
 నీచై రితి|| హేమేఘ-తత్రవిశాసమీ-విశ్రామోవిశ్రమభేదావసయః|| హ్య|| భా
 వార్థేఘృష్ట్యయః- సవహేతుస్తవ్యవిశ్రామహేతోః- విశ్రామకారణాత్వి
 శ్రమాధామివ్యధః|| సూ|| వప్తిహేతుప్రయోగఇతివప్తి- విశ్రామేత్యత్ర|| సూ|| నో
 దాత్తోపదేశస్యమాంతస్యానాచమేరిహణిసియే- వృద్ధిప్రతిషేధేపి- వాశ్రమావే
 తించాంత్రవ్యాకరణేవికల్పేనవృద్ధివిధానామ్రావసిద్ధిః- ప్రాథమ్యైః- ప్రబుద్ధిమసు
 మ్మైఃకదంబైఃనిపవృత్తైః- త్వత్సంపర్కాత్పులకాఅస్యసంజాతాఃపులికాః|| హ్య||

లో|| ౨౬|| నీచై రాఖ్యంగిరిమధివనేస్తత్రవిశ్రామహేతో
 స్త్యత్సంపర్కాత్పులికమివ ప్రాథమ్యైఃకదంబైః| యః
 పణ్యస్త్రీరతిపరిమళోద్గారిభీనాకరాణాముద్దామానిప్రధ
 యతిః| లావేత్తభిర్వృషనాని|| ౨౭|| చిత్రాంతస్సస్యజవనన
 దీతీరజాతానిచమద్దానానాంసవజలకణైర్యూధికాజా

తారకాదిత్వాదితద్యత్యయః- తంపులికమివస్థితం- నీచై రిత్యాఖ్యానామయస్య
 తంనీచై రాఖ్యంగిరింబధివనే- గిరీవానేరిత్యధః|| సూ|| ఉపాన్వధ్యాజ్జనభితిక
 మఃత్వం-యోనీచై గఃలిః-పణ్యాఃక్రయాఃస్త్రీయఃపణ్యస్త్రీయః|| సూ|| వారస్త్రీ
 గణికావేశ్యాపణ్యస్త్రీరూపజీవినీతీకబ్దాణవే- తాసాంరతిమయఃపరిమళఃకంఠమి
 షః|| సూ|| విమదో-తైపరిమళోగంఢజనమనోహరఇత్యమరః- తముద్గిరంతీత్వావిభా
 వయంతీతితథోక్తానితైశ్శిలావేత్తభిః-కందరైః- నాగరాణాంపౌరాణాం- ఉద్దా
 మాన్యత్కటానియావనానిప్రధయతి- ప్రకటయతి- ఉత్కటయావనాఃక్వచిదమర
 త్తాః- పౌరాంగనాః-విస్తంభవివరకాంక్షిణ్యమాత్రాదిభయాన్ని శిధనమయేకంప
 నవిచక్రదేశమృత్యుప్రసంగంతే-తచ్చాత్రబహుళమస్తీత్రప్రసిద్ధిః- ఆత్రోదారశబ్దో
 గౌణార్థఃత్వాత్సంజుగుప్తావహఃప్రత్యుతకావ్యస్యాతిశోభాకరవివతదక్షిణంబం
 నా|| శ్లో|| నిష్కృత్యోద్దీణవాంతాదిగౌణవృత్తివృషాశ్రయం-అతిసుందరమన్యత్ర
 గ్రామ్యకర్తృవిగాహితభి|| ౨౮|| చిత్రాంతభి|| తత్రనీచై గిరీ-చిత్రాంతోవి

నీతాభ్యశ్రమస్యకా అరణ్యేయాఃసద్యఃతాసాంతీరేషుజాతానిస్వయంరూఢాని అత్య
 త్రిమాణీత్యధః - సదనదీపారే॥ సూ॥ పుచూగస్త్రీయేత్యేకకేషఃకుమారః - ఉ
 ద్యానానామారూఢాంసంబంధీని - యూధికాజాలకానిమాగధీమకుశాని॥ ని॥ అధ
 మాగధీ-గణికాయూధికాంబుష్పేత్యమగ్ధః॥ని॥ కోరకజాలకకలికాకుట్టలమకుశానితు
 ల్యానీతిహలాయుధః-సంజలకణైః క్షిప్తానాంబువిందుభిఃసంబన్నాద్రికపర్వక-అత్ర
 సంచితేరాద్రికకరణార్హత్వాత్ ప్రవత్రవ్యస్యకరణత్వం - యత్రతుక్షరణమధఃత
 త్రప్రవత్రవ్యస్యకర్తవ్యం-యథా॥ శ్లో॥ రేకస్త్రిక్వాకుమారీషు సుఖేర్నిషించంత
 మివామృతంత్యజీత్యాది-వివంకిరత్వాదీనామపి॥ శ్లో॥ రజఃకిరతిహరుతః-అవాకిరస్వ
 యోష్యధాస్తంలాజైఃపారమోపితఇత్వాదిష్వగ్ధభేదాశ్రయశేనరజాలాజాదీనాంక
 ర్మత్వకరణత్వేవేదితవ్యేతథాగండయోః కపోలయోఃస్వేదస్యానయనేనప్రమాగ్జనే
 నయాదుజాపీదా॥ న్యా॥ భదాదిత్వాదజ్యైర్యయితయాక్లాంతానిమృనానికఙ్కా
 త్పలానియేషాంబేహం - పుష్పాజ్జలసంతీతపుష్పలావ్యః - పుష్పాపచాయికాః స్త్రీ

లకాని॥ గండస్వేదావనయనరుజాక్లాంతఃకఙ్కాత్పలావాం
 ఛాయాదానాత్క్షణపరిచితఃపుష్పలావీముఖానాం॥ ౨౦॥
 వక్రఃపంథాయఃపిథవతఃప్రస్థితస్యోత్తరాశాంసౌధోత్సంగ
 ప్రణయఃముఖోమాస్తభూరుజ్జయిన్యాః॥ విద్యుక్తామస్ఫురి
 తవఃతైర్యత్రపారాంగనానాంలోలాపాంగైర్యదిసరమసే
 లోచనైర్వంచితస్సన్యాః॥ ౨౧॥ వీచితోదస్తనితవిహగశ్రే

యఃకర్తవ్యః॥ సూ॥ టిడ్గాణభిత్వాదినాజీవ-తాసాంముఖానితేహంఛాయాయః
 అనాతఃస్వదానాత్ - కాంబిదానంచద్యస్యతే॥ ని॥ ఛాయాత్వనాతపేకాంతాశ్రతి
 బింబార్క-భార్యయోరిత్యమరః - కాముకనిశకనాత్కామినీసాగముఖవికాసోభవతి
 తిథావః-క్షణఃపరిచితఃక్షణంసంస్పృష్టస్యకనతుచిరంకార్యవిశంబనాత్ప్రజగచ్ఛ॥
 ౨౨॥ వక్రజతి॥ ఉత్తరాశాముదీచీదిశంప్రతిప్రస్థితస్యభవతః-పంథాః-ఉజ్జయి
 నీభాగః - వక్రాయదిపిదూరోయద్యపీత్యధః-వింధ్యాదుత్తరవాహిన్యానివిహం
 ధ్యాంయాఃప్రృగ్భాగేకియత్యపిదూరేభీతత్వాదుజ్జయిన్యాఉత్తరాపథస్థునివిహంధ్యా
 యాఃపశ్యమగ్నితపథోవక్రత్వం - తథాపుష్పజ్జయిన్యాఃవిశాలానగరస్య॥ ౨౩॥ విశాలో
 జ్జయినీనమేగిత్యమరకేషః - సౌధానామత్సంగేమాపరిభాగేమప్రణయఃపరిచయః॥
 ౨౪॥ ప్రణయస్సౌప్యత్పరిచయేయాఛాయాంసౌమ్యదేవీచేతియాదవః - తస్యవిము
 క్తఃపరాజ్ఞుభిఃమాస్తభూఃసభవేత్యధః॥ సూ॥ ప్లోతరేలజ్యేతిచకారాదాశీరథే-

లుకొ॥ సూ॥ నమాజ్యోగత్యదాగమ ప్రతిషేధః- య త్రోజ్జయిన్యాం-విద్యుద్దాహ్నుం
విద్యుల్లాతానాంస్ఫురితేభ్యః - స్ఫురణేభ్యః-చకితైః-శీతైః - లాలాపాంశైశ్చలత్క-
టాక్షైః - పారాగ్నానాంబోవినై నయనై నరమనేయదివంచితః పతారితః
స్యాః - జన్తవైశ్చల్యంభవేదిత్యధః॥ ౨౯॥ సంప్రత్యుజ్జయినీంఽగచ్ఛత ప్రస్పృమభ్యే
మాగ్గంనివిణ్ధ్యాసంబంధమాహ॥ వీచీతి॥ హేనభే-ధిజ్జయినీమాగ్గే- వీచిక్షో
భేనతరంగచలనేన సైనితా- ముఖరా॥ వ్యా॥ కర్తరిక్తః-విహగానాంహంసాదీనాంప
క్షిఃక్రేడిరేవకాంచీగుణాయస్యాప్రస్యాః- ఫలితేనోప ఫలనేనమదస్థలితేనచసుభ
గంయథాతథా- సంసహంత్యాఃప్రహంత్యాఃగచ్ఛంత్యాశ్చ - తథాదక్షిణతాప్ర
కటీతాఅవతో-శ్రమ ఏవనాభిర్మస్యాప్రస్యాః॥ ని॥ స్వాదావరోంభసాంభ్రమజ్ఞ
త్యమరః- నిష్క్రూతావింధ్యాన్నివింధ్యా - నామనదీ॥ సూ॥ నిరాదయః క్రాం
తాద్యభేదంపశ్యేతినమానః॥సూ॥ద్విగుప్రాప్రాపన్నేత్యాదినాపగవల్లింకతాపతి

నికాంచీగుణాయాస్సంసహంత్యా ఫలితసుభగందశీతావ

తనాభేః । స్వింధ్యాయాః వధిభవరసాభ్యం తరస్సన్నివ

త్వస్త్రీణామాద్యం ప్రణయవచనంవిభ్రమోహిప్రియేషు॥

౩౦॥ వేదీభూతప్రతనుసలిలాసాత్వ తీత్యసింధుఃపాంశు

చ్ఛాయాతటరుహతరుభ్రంగీభిజ్జీర్ణపక్షైః॥ సాభాగ్యం తే

సుభగవిరహావస్థయావ్యం జయంతీకార్మ్యం యేచత్వజతివిధి

షేధః-తస్యాఃసద్యాః - సన్నివత్వసంగత్య-రసాజలమభ్యంతరేయన్యసః - అన్యత్రర
సేనశృంగారేణాభ్యంతరోభవఅంతరంగోభవ - నవదారసమనుభవేత్యధః॥ ని॥

శృంగారాదౌజలేనీర్యనువజ్జే-విషకుక్తయోః - తిక్తాదాపమృతేజై వనిర్యాసేపార
ణేభ్యనా॥ ఆస్వాదేబ్రహ్మజిరసఇతిశబ్దాణకావే- నమతస్త్రిధానామంతరేణకథం

తత్ప్రాసభవఇత్యతలహ- స్త్రీణామితి- స్త్రీవాంప్రియేషువిషయేవిభ్రమోవిలాసవి
వ-ఆద్యంప్రణయవచనంప్రాధానాపాక్యంహి - లోకేస్త్రీణామేషన్వభాప్రాయ

ద్విలాసైరేవరాగప్రకాశనంసతుకంఠతక్షిణిభావః - విభ్రమశ్చాత్రనాభిసందేశనా
దిరుక్తవిష॥ ౩౦॥ నివిణ్ధ్యాంప్రత్యేవమాహ॥వేదీతి॥అవేదీవేదీభూతంవేద్యాకారం

ప్రతమసూక్ష్మంచసలిలంయస్యాస్యాతథోక్తా - అన్యత్రవేదీభూతకేశపాశేతివధ్వ
స్యతే- రుహంతీతిరుహః॥వ్యా॥ ఇగుపథలక్షణకప్రత్యయః - తతేరుహ-రూఢాయే

తరవస్తేభ్యోభ్రశ్యంతితథోక్తైః - జీర్ణపక్షేశ్శుష్క-పత్త్యైః- హండువణా- అత
ఏవ-హేనుభగవిరహావస్థయాపూర్వోక్తప్రకారయాకరణేనాతీతస్యపితావంతంకాల

మతీత్యగతస్య ప్రాప్తితస్యేత్యర్థః తేతవ - సౌభాగ్యం సుభగత్వం॥ సూ॥ హృద్భగసింభ్యం
తేపూర్వవదస్యచేత్యుభయవదవృద్ధిః ప్యంజయంతి ప్రకాశయంతి - సఖిలుసుభగ్యం
మంగళాః కామయంత ఇతిభావః - సాపూర్వోక్తాసింధుర్మదీనివిఙ్గంధ్యాఖ్యా ॥ ని॥

స్త్రీనద్యాం నానచేసింధురేవ భేదేంబుధౌగజఇతివై జయంతి - యేనవిధినావ్యాపా
రేణ - కార్మ్యంత్యజతి - సఃసిధిః త్వయై ప్రాపపాద్యః సంపాద్యః కథావ్యభివృద్ధిః - నవవి
ధిరేకత్రవృష్టిరస్యత్ర సంభోగః తదభావనిబంధనత్వాత్ - శ్లో॥ స్త్రీతిభావః - ఇయం
పంచమిమదినావస్థా - ఉక్తంచరతిరహస్యే॥ శ్లో॥ నయనస్త్రీతిః ప్రధమాచిత్రానంగ
స్తతోధనంకల్పః - నిద్రాచ్ఛేదస్తమతా విషయనివృత్తిస్త్రీహనాశః ఉన్మాదోమూ
ఢామృతిరిత్యేవంస్తరదశాదవై వస్యతి - తామతీతస్యేతిపాతమాత్మ్యసింధు
నావాసవద్యంతరమితివ్యాఖ్యానంతసింధునావాసకశ్చిన్నదః కాశ్చీరచేతేనైవదీతు
కుత్రాపినాస్తీత్యపేక్ష్యమిత్యాచక్షతే॥ ౩౧॥ ప్రాప్యేతి॥ విదంతివివిదాః॥ వ్యా॥
ఇగువధలక్షణిక ప్రత్యయః - ఓకసః పేద్యథానస్యవిదాః - కోవిదాః॥ వ్యా॥ ఓకారో

నాసత్త్వయైవోపపాద్యః॥ ౩౧॥ ప్రాప్యావంతీనురయన
కథాకోవిదగ్రామవృద్ధాపూర్వోద్దిష్టామనుసరపురీం శ్రీవి
శాలాంవిశాలాం॥ స్వల్పీభూతేనుచరితఫలేస్వగ్నితాం గాం
గతానాం శేషైః పుణ్యై హృతమివగిరః కాంతిచుష్కడమే

లు చుష్కడదారిత్వాత్పాద్యః - ఉదయనస్యవత్పురాజన్యకథానాంవాసవదత్రాపహ
రణాద్యత్వద్భుతోపాఖ్యానానాంకూవిదాస్తత్వజ్ఞః గ్రామేషుయేవృద్ధాః తేయేషు
తాన్ - అవంతిన్నామజనవదాన్ ప్రాప్యత్రప్రపూర్వోద్దిష్టాంపుర్వోక్తాం॥ శ్లో॥ పా
దోత్సంగప్రణయవిముఖోమాస్తభూరుజ్జయిన్యాభితుక్తామిత్యర్థః॥ శ్రీవిశాలాంసం
పద్విశాలాం॥ ని॥ శోభానంపత్తిపద్మాసులక్ష్యస్త్రీరివకధ్యతఇతిహాలాయధి - విశాలాం
పురీముజ్జయిన్తి॥ ని॥ విశాలాంజ్జయిన్సమేత్యమరశేషః - అనుసరప్రజకధమివస్థితాం
నుచరితఫలేపుణ్యఫలేస్వగౌఃవభోగలక్షణే - స్వల్పీభూతే అల్పసశిష్టేనతీత్యర్థః -
గాంజ్జలాంగతానాం॥ ని॥ గౌరింకుంభిన్మమేత్యమరః - పునరవిభూలోకభాజామిత్య
ర్థః స్వగౌఃకాంస్వగౌఃవతాంజనానాం - శేషైర్భుక్తావశిష్టైః పుణ్యైః సుకృతైః హృ
తమానీతంస్వగౌఃథాన్ సుస్థితకమన్ శేషాకాంస్వగౌఃవాసస్యావశ్యంభావిత్యాదితి
భావః - కాంతిరస్యాస్త్రీతికాంతిమత్ ఉజ్జ్వలంసారభూతమిత్యర్థః - ఏకంముఖ్యంయ
ద్వాభుక్తాదస్యతే॥ ని॥ ఏకేముఖ్యాన్యకేవలాభివృద్ధిః - దివఃస్వగౌఃపుంశ్చండమి
వస్థితామిత్యుత్ప్రేయే - ఏతేనాతిక్రాంతసకలభూలోకపగరసౌభాగ్యసారవత్త్వము

జయిన్యావ్యజ్యతే || ౩౨ || దీప్తిః కుర్వన్మితి || యత్ర విశాలాయాం - ప్రత్యాషేష్య
హముః శేషు || ని || ప్రత్యాషేహర్తు ఖంకల్యమిత్యమరః - షటు ప్రస్ఫుటం మదకలం మదే
నావ్యక్తమధురం || ని || ధ్వనౌ తు మధురాస్ఫుటే - కలగత్యమరః - సారసానాం షటి విశేషా
ణాం || ని || సారసో మైధుని కామిగోనదః పుష్కరావ్యయి ఇతి యదవః - యద్వా-
సారసానాం హంసానాం || ని || చక్రాంగస్సారసో హంస ఇతే శ్వాణావే - కూజితరు
తం - దీప్తిః కుర్వన్ సంతానయన్మిత్యధః - యావద్వాతః తావచ్ఛబాసవృత్తేరితి భా
వః - ఏతేన ప్రియతమః స్వచాటువాక్యానుసారిక్రీడాషటిహజితం దీప్తిః కుర్వన్మవి
చ్ఛిన్నీ కుర్వన్మితి చక్రమ్యతెస్ఫటితానాం వికసితానాం కమలానామా మోదేన పరిమళేన
సహ మైత్వా సంతసగేణకమయస్సుగభి || ని || రాగద్రవ్యేకమాయాస్త్రీనిర్యాసేసౌ
రభేరవ ఇతి యదవః - ఆన్యత్ర విమదః గంధీత్యరః || ని || విమదోన్దేపరిమళో గంధేజనమ
నోహరే ఆమోదస్సోపనిహారీత్యమరః - అంగానుమాలిమాంధ్యాత్సుఖస్వళః - అ

కం || ౩౩ || దీప్తిః కుర్వన్మటుశుదకలం కూజితం సారసానాం
ప్రత్యాషేష్యస్ఫుటితకమలామోదమైత్రీకమాయః || యత్ర
స్త్రీణాం హరతి సురతగ్లానిమంగానుమాలిన్యే ప్రావాతః ప్రియ
తమ ఇవ ప్రార్థనాచాటుకారః || ౩౩ || హారంస్తా రాంస్తరళ
ఘుటికాకోటిశశ్శంఖశుక్తిః సూసశ్యామాన రకతమణీమన్
యూఖప్రరోహణః | దృష్వాయస్యాంపివశించితాన్విదు

న్యత్ర గాఢాలింగదత్తగాత్రసంవాహన ఇత్యధః - భవభూతినాహంతి || శ్లో || అశ్వి
ధిలపరిరంభైర్దత్తసంవాహనానామితి - సంవాహ్యంతేచ సురతశ్రాంతాః ప్రియై
ర్యవతయ ఇతి భావః - కవిరేవ వక్ష్యతి - సంభోగాంతే మనసముచితోహస్తసంవాహనా
నామితి - శీప్రానామతత్రత్యాకాచిన్నదీతస్యాః - వాతః శీప్రావాతః శీప్రాగ్రహణం
తైత్వద్యోతనాధాం - ప్రార్థనాసురతయా చ్ఛాతత్రచాటూనికరోతి తిలభోక్తః - పు
నస్సుగతాధాం ప్రియవచనప్రయోగే త్యధః || వ్యా || కర్తవ్యబ్ధ్యత్యయః - ప్రి
యతమోవల్లభ ఇవ స్త్రీణాం సురతగ్లానిం పూర్వరతిభేదం - హరతి మదితి - చాటూక్తిభి
ర్విస్తృత పూర్వరతిభేదాః ప్రియః ప్రియతమ ప్రార్థనాం సఫలయంతీతి భావః -
ప్రార్థనాచాటుకారః ఖండితనాయికానునేతేతి వ్యాఖ్యానే సురతగ్లానిహరణమేవన
సంభవతి తస్యాః పూర్వం సురతాభావాత్ - వశ్చాత్ర సురతగ్లానిహరణంతునేదాసిం
తనకూపశమనాధాచాటువచనసాధ్యమిత్యపేక్షేపూచితావివేకినాం || శ్లో || జ్ఞాతేన్యా
పంగవికృతే ఖండితే మ్యూకమాయితేతి దశరూపకే || ౩౩ || ఇతః పరం ప్రక్షిప్తమపి శో

కత్రయంవ్యాఖ్యాయితే॥ హారానితి॥ యస్యాంవిశాలాయాం-కౌటిశఃవిపణిఃపణ్య
వీధికాసు॥ని॥పణిఃపణ్యవీధికేత్యమరః-రచితాకప్రసారితాక- ఇదంచవిశేషణం
యథాలింగంచవత్త్రసంబధ్యతే- తారాకశుద్ధాక॥ని॥తారోముక్తాదినంశుద్ధాన
క్షత్రే శుద్ధమాక్షికఇతివిశ్విః - తరళఘటికా న్నధ్యమణిభూతమహారత్నాక॥ ని॥తర
ళోహారమధ్యగత్యమరః॥ ని॥ పిండమణామహారత్నేఘటికాబద్ధపారదఇతిశబ్దాణా
వే-హారస్తుక్తావళిః - తథాకౌటిశః-శంఖాకకంబూంశ్చక్షుక్తిముక్తాస్సోటాం
శ్చశంఖాక్షుక్తిః॥ని॥ముక్తాస్సోటస్త్రియా శుక్తిశ్శంఖాస్యాత్కంబురస్త్రియామిత్యమ
రః- ఘాసఃపాలత్యణం॥ని॥శఘ్నంపాలత్యణంఘాసఇత్యమరః-తద్వచ్చాన్యమాక- ఉన్న
యాఖప్రరోహణఉత్తరశ్చ్యంకురాక-మరకతమణీగ్ధరత్నతాక-తథావిద్రుమా
ణాంభంగాకప్రవాళఖండాంశ్చ- దృష్టు-సలినిధయఃసముద్రాః- తోయమాత్ర

మాణాంచభంగాంత్యలక్ష్యంతేసలినిధయస్తోయమాత్రా
వశేషాః ॥ ౩౪ ॥ ప్రద్యోతస్యప్రియదుహితరంజనాజో
త్రజప్రేమోనుంతాశ్చద్రుమవనసుభూతత్రతనైవరాజ్ఞః
అత్రోద్భ్రాంతకీలనలగిరిసంభముత్పాట్వదర్శనాన్త్యాగం
తూన్రమయతిజనోయత్రబంధూనభిజ్ఞః॥ ౩౫ ॥ పత్రశ్యా
మావనకరమాయస్పధిణోయత్రనాహశ్చైలోదగ్రాస్త్య
మివకరిణోవృష్టిమంతఃప్రభేదాత్ । యోధాగ్రణ్యఃప్రతివశ
ముఖంసంయుగేతస్థివాంసఃప్రత్యాగిష్టాభరణరుచయశ్చం

మవశేషయేమాంతేతథోక్తాః-సంలక్ష్యంతేతథానుమాయంతఇత్యన్ధః- రత్నాకరా
ద్యతిరిచ్యతేరత్నాదినస్ససంపద్ధిరియమితిభావః॥ ౩౪॥ ప్రద్యోతస్సేతి॥ అత్రప్ర
దేశే-వత్సరాజౌవత్సదేశాధీశ్వరిఃఉదయనః - ప్రద్యోతస్యప్రద్యోతనామ్నః- ఉజ్జ
యినీనాయకస్యరాజ్ఞఃప్రియదుహితరంజనపదత్రాం-జప్రేజహర- అత్రస్థలే-త
నైవరాజ్ఞఃప్రద్యోతనైవ- హేమంశౌవణంతాశ్చద్రుమవనసుభూత-అత్రన
లగిరినాకమంద్రదత్తస్తదీయోగజః-దపాకన్నదాత్- సంభమాలాన- ఉత్పాట్వఉ
ద్ధృత్య - ఉద్భ్రాంతఃఉత్సృత్యభ్రమణంకృతవాకైలజ్జితభంధూతాభిఃకథాభిరత్వ
ధాః-అభిజ్ఞః పూజకధాకొవిదోజనః- ఆగ్రయాకదేశాంతరాదాకతాక॥ సూ॥౩౪
నిగమిత్యాదినాభౌతాదీకస్తుత్రత్యయః- బంధూక- యత్రవిశాలాయాంగమయతి
వినోదయతిలత్రభావికాలంకారః - తదుక్తం॥శ్లో॥అతీతానాకతేయత్రప్రత్యక్షత్యై
నలక్ష్యతే- అత్యద్భుతార్థాకధనాద్భావికంతదుదాహృతమితి॥ ౩౫॥వైతి॥శేషే

యత్ర విశాలాయాం-వాహాః హయాః - సత్రశ్యామాసీహశవణాః - అతపివ-దినకర
హయస్పథినఃవణతోవేగతశ్చసూర్యాశ్వకల్పః - తథా-తైలోదగ్రాఃశైలవరు
న్నతాఃకరిణఃగజాః-ప్రభేదాన్తదస్రావాద్ధేతోః- త్వమివవృష్టిమంతఃఅగ్రంసయం
తీత్యగ్రణ్యః॥సూ॥సర్పూద్విషేత్యాదినాశ్యప్॥వ్యా॥అగ్రగ్రామాభ్యాంసయంతెరితి
ణత్వం-యోధాగ్రణ్యాభటశ్రేస్తాః - స-యుగేయుధే-ఋషిదశముఖమభిరావణం-
తస్థిపాంసంస్థితవంతః - అతపివ- చంద్రహాసవ్రణాః రావణానిక్షతాన్యేవఅంతాశ్చి
హ్మసిత్తైః॥సి॥చంద్రహాసరావణానిరసిమాత్రేపితక్వశిదితేశాశ్వరః- ప్రత్యాదిష్టా
భరణరుచయఃప్రతిపిద్ధభూషణకాంతయః- శస్త్రప్రహరాపివవీరాణాంఅభరణా
నీతిభావః-అత్రాపిభావికాలంకారః॥ ౩౬॥ జాతతీ॥ జాలోద్గీతైఃకాగవాడుమాగ
నిగతైః॥సి॥జాలంగవాడు ఆనాయేయైరకేవలపేగణ్యలియూపవః - కేశసంస్కార
స్వధూపైః కేశవాననాథైఃకంఠదవృక్షాపైర్విద్యుధః - అత్రసంస్కారధూవ

ద్రహాసవ్రణాంకైః॥ ౩౬॥ జాలోద్గీతైఃకాగవాదితవపుఃకేశ
సంస్కారధూపై బంధుప్రత్యాభవనరిఖిభిర్జన్మతోప
హరః॥హర్యేష్వస్యాఃకుసుమసురభిష్వన్యభేదంసయేధాః
వశ్యకాలక్షీ-లలితవనితాపాదగాంగాతేమ॥ ౩౭॥ భరుః
కంతశ్చవిరితాన్తస్మాదరంబీక్ష్యమాణః పుణ్యంయాయా-స్త్రీ
భువనగురోధాః-చండీశ్వరస్య | ధూతోద్యానంఽవలయ
రజోగంధిభీగంఠవత్ప్యాః స్త్రీయశ్రీడా నిరతమువతీస్సావతి

యోస్తారభ్యేకపియూపదావాఃదివత్ ప్రకృతిపికారత్వాభావాదశ్వక్షాసాదివత్కు
స్త్రిసహసః- సదతుర్థీవహసః-ఉపచితపూపరిపుష్పశరీరఃతథా - బంధాబంధురితి
వాప్రత్యా-భవనరిఖిభిగ్రహమయూరైః - దత్తన్యతోపహరః-దత్తోన్యత్రమేవ
ఉపహరణపాయనంయస్తైసరథోక్తః॥సి॥ ఉపాయనముపగ్రాహ్యముఽహరన్తథోప
భేత్యమరః - కుసుమైస్సురభిషుసుగంధిమ-లలితవనితాఃకుంభిర్ స్త్రీయః॥సి॥ లలితం
త్రిషుసుందరమితీశబ్దాణామే-తాసాంపాదరాగేవచరణామైరవేన-అంతియేచిహ్ను
తేమ-హమ్యేమ-అన్యోఽన్యైశ్చయిన్యాః - లక్ష్యంపశ్యత్- అభ్యనాలభ్యగమనేన భేదం
అభ్యశ్రమంసయేధాః-అవసయ॥ ౩౭॥ భతుఃకరితి ॥ భతుఃస్వామినోనీలకంఠస్య
భగవతో-కంఠస్యేవభవిన్యస్య-చంద్రవిరితీహేతోః-గతైఃప్రభుత్వైః॥సి॥గణేష్టగణనా
యాంస్యాదగ్రశ్రేష్ఠమభేషితీశబ్దాణామే - సాదరంయథాతిథా-వీక్ష్యమాణస్స
స్త్రీయనస్తుసాదృశ్యాదపిస్త్రీయత్వంభవేదితిభావః- త్రయాశ్చంభువనాసాంసమా

హరస్త్రిభువనం||సూ||తద్ధితాథేకత్వాదినానమానః||వా|| సాత్రాదిభ్యఃప్రతిషేధో
వక్తవ్యఇతిస్త్రీలింగతాప్రతిషేధః- త్రిభువనస్యగురోఃతైర్బ్రహ్మకన్యాధన్య-చండిశ్చ
రస్యకాత్యాయినీవల్లభస్య- పుణ్యంపావనం - ధామమహాకాతాభ్యంతత్రత్యంస్థా
నం-యాయాఃగచ్ఛే||వా|| విభ్యథే=లిజ్- శ్రేయస్కరత్వాత్సవః=ధాగంతవ్యమిత్య
ధః=ఉక్తంచస్కం=జ్జే||శ్లో|| ఆకాశేతారకాలింగంపాతాశహటకేశ్వరం-మత్స్య
లోశేమహాకాశంధృష్టాముక్తిమవాప్నుయాదితి - నశేవలంముక్తిస్థానమిడంకింతువి
లాసస్థానమపీత్యాహ - ధూతేతి-కువలయరజౌగంధిభిరుత్పలవరాగగంధవద్భిః-తో
యశ్రీదాసుజలవిహారేసు-నిగతానామానక్తానాం- యువతీనాంస్నానంస్నాంత్యనే
నేతిస్నానంస్నానీయంచందనాది - కరణేల్కుట్||ని|| స్నానీయేభిషవేస్నానమితియా
దవఃతేనతిక్తైస్సుగంధిభిః|| ని || కలుతి క్తకమాయాస్తుసారభ్యేపిప్రకీర్తితాఇతిహలా
యుభః-సాగంధ్యాతిశయాధః=విశేషణద్వయం-గంధవత్వానామనద్వాస్త్రతాప

క్షైమకరుద్భిః|| ౩౦||అప్యన్యస్తికజలధరఃపహాశమాసా
ద్యతాలేసాతస్యంతేనయనవిషయంయావదత్వేతిభానుః | కు
ర్వకసంధ్యాబలిపటహతాంఘాలినశ్లాఘునీయామామంద్రా
ణాంఫలమవికలంలప్స్యసేగజితానాం|| ౩౧ || పాదస్యా
సక్వణితరశనాస్త్రలీలావధూతైరత్నచ్ఛాయాఖచిత్రవళిభి
శ్చామరైఃక్లాంతహస్తాః|వేశ్యాస్త్యవ్రోనఖపదసుఖాప్రా

యాఃకురుద్భిః- ధూతోద్యానంకుంపితాశ్రీడమితిధామ్నావిశేషణం||ని||పుమానాశ్రీ
డఉద్యానమిత్యమరః|| ౩౨|| అపీతి||హేజలధర-మహాకాశంనామపూర్వోక్తంచం
దీశసానం-అన్యస్త్రికాకాలేసంధ్యావ్యతిరిక్తకాలే- ఆసాద్యప్రాప్యపి-తేతవస్థా
తవ్యం- త్వయాస్థాతవ్యమిత్యధః|| సూ || కృత్యానాంకతారివే-షష్ఠీ-యావద్వా
వతాకాలేర-భానుస్సూర్యః- నయనవిషయంధృష్టిపథం- అత్యేతిఅతిక్రామతః-ఆస్త్ర
మయాత్తేస్థాతవ్యమిత్యధః యావదిత్యవధ్యథే|| ని || యావత్తావచ్చసాకల్యేనధా
మానేవధారణఇత్యమరః- కిమధకమతఅహ-కుర్వన్మితి-శ్లాఘునీయాంప్రశంసాం
శూలినశివస్య-సంధ్యాయాంబలివిపూజాః- తత్రపటహతాంధకూకావాద్యతాం- కు
ర్వకసంపాదయ||ని||స్యాన్యశఃపటపెహాధత్కేత్యమరః-ఆమంద్రాణాంకుషద్వ
భీరాణాం- గజితానాం-అవికలమఖండంఫలం-లప్స్యసేప్రాప్స్యసి||వా|| లభేః
కతకరిల్పట్ - మహాకాశనాధబలిపటహత్వేనవినియోగాతైగజితానాంసాఫల్యం
స్యాదిత్యధః|| ౩౩|| పాదేతి|| తత్రసంధ్యాబలంపాదస్యాపైఃస్మతాంపైఃశ్వణితా

రక్షితారశనాయాసాంతాఃతథోక్తాః ॥ వ్యా ॥ క్వచిత్తేరకర్తృకత్వాత్ గత్యర్థాకర్తృశ్చే
త్యాదినాకర్తరిత్యః - లీలయావిలాసేన ఆవధూతైః కంపితైః - రత్నానాంకంకణమణీ
సాంఘాయయాకారిత్యాఖితారూపితావళయశ్చామరదండాయేషాంతైః ॥ ౧॥ వళి
శ్చామరదండవజరావిశ్లగ్ధవర్తణీతివిశ్వప్రకాశే - చామరైర్వాల్వజనైః - క్లాంతహ
స్తాః - వితేనదేశికన్యత్రంసూచితం - తదన్యత్రగర్వస్వే ॥ శ్లో ॥ ఖడ్గకండుకవస్రాది
దండికాచామరస్రజః - వీణాదిభృత్వాయత్సూర్యస్ఫూత్రంతద్దేశికంభవేదితి ॥ వే
శ్యామిమహాకాళనాథముపన్యత్యంతోగణికాః - త్వత్ప్రసన్నభవదేమనఖిక్షులేమ-సుఖాన్
సుఖికరాన్ ॥ వ్యా ॥ సుఖశబ్దాత్తత్కరోతీతిన్యంతత్వాత్పచాద్యచ్ - యద్వా - సు
ఖాన్ సుఖహేయాన్ ॥ ౧ ॥ సుఖహేతోసుఖేసుఖమిత్యబ్ధాణవే - వర్షస్సౌగంధి
దూప్రథమబిందూప్రాప్య - త్వయిమధుకరశ్రేణిద్ధి - కటాయనపాంగాన్
ఆమోక్ష్యంతే - పరైరుపకృతాస్సంతఃసద్యః ప్రత్యుపకుర్వంతీతిభావః - కామినీదళా

వ్యవహాన్ గుబిందూనామోక్ష్యం తేత్వయిమధుకరశ్రేణిద్ధి
ఘాన్కటాయన్ ॥ ౧॥ పశ్చాదుచ్చైర్భుజతరువనంమండ
లేనాభిలీనస్సాంధ్యంతేజఃప్రతినవజపాపుష్పరక్తందధానః |
న్యత్రారంభేహరపశుపతేరాద్రణాగాజినే చ్ఛాంతాంతో

నీయత్స్వత్కణంశిపౌపాననాఫలం - నద్యోఽన్యత్రకతిభ్యనిః ॥ ౧॥ పశ్చాదితిపశ్చా
త్సంధ్యాబల్యనంతరం - పశుపతేశ్శివస్య - న్యత్రారంభేతాండవారంభే - ప్రతినవజ
పాపుష్పరక్తంప్రత్యగ్రజపాకుసుమారుణంసంధ్యాయాంభవంసాంధ్యం - తేజః - ద
ధానః - ఉచ్చైర్భుజతంభుజావివతరవస్తేహంవనం - మండలేనమండలాకారేణ ఆ
భిలీనః ఆభితోవ్యాప్తస్య ॥ వ్యా ॥ కర్తరిత్యః - భవాన్యాభవన్యతత్త్వాన్ ॥ సూ ॥ ఇం
ద్రావరుణభవేత్యాదినాజీవ-ఆసుగాగమశ్చ - శాంతఃకర్ష్యగగజాజినదళానభయం
యయాస్తే అత ఏవస్తిమితేనిశ్చలేనయనేయశ్చికర్తృజితౌ ॥ ౧॥ ఉర్వగస్తిమితేక్షే
శే - భయేమందరగామినీలిశబ్దాణవే - భక్తిః పూజ్యేష్వసురాగః ॥ వ్యా ॥ భజే - భా
వారేక్షిన్ప్రత్యయః - దృష్టం దృష్టేవాభక్తిగ్రన్యసఃపృష్టభక్తిస్యకపకువతేః - ఆద్రణం
శోచితాద్రణం - యన్నాగాజినంగజచర్త ॥ ౧॥ అజినంచర్తకృత్తిస్త్రియమరః - తత్రే
చ్ఛాంతాంతరనివర్తయ - త్వమేవతత్సానేభవేత్వర్ధః - గజాసురమర్దనాంతరంభగ
వాంస్తదీయమద్రాజినంభుజమండలేభిశ్చత్రాడవంచకారతిప్రసిద్ధిః ॥ వ్యా ॥ దృ
ష్టభక్తిగతికథంరూపసిద్ధిః - దృష్టకల్పస్య స్త్రియాః పుంసదిత్యాదినాపుంసద్భావస్య
చర్వచనత్వాత్ - కుతః ఆప్రియాదిష్టితినిశ్చధాత్ - భక్తికల్పస్యచప్రియాదిపాతా

[illegible]

ద్యౌగః సితనయనంశుప్రభక్తిభావాన్యా॥ ౪౦ ॥ శచ్చంతీ

నాంరమణవసతియొక్క షిలాంశ త్రన క్తంఃదాహి కేనరపతిప

ధేనుచిభేదై ప్రయోభిః । సౌదమిన్యా నకకషష్టిగ

యాదశః యోర్వ్యంతో యోత్స, క్షప్రతమ ఖరోమాన్తభూ

ర్విఃపాస్తాః॥౪౨॥తాతస్యాంచిద్భవవఃభానుప్రపారావ

తాయాంసీత్వారాత్రించిరవిలసనాన్మవిద్యత్తత్రఃసూ

ర్యేన్యప్లేపురపిభవాన్వాహయేధ్య శేషంమందాయంతే

కనకస్థనికషణికవ్యసం బిఁపుపుత్రానికజువలగతరేఖా-తనై న్నజస్మిగ్ధంతేజాయ
స్యాప్తయా॥ని॥ త్రిమస్మిగ్ధంతుమస్మజేసాంత్రేక్షిబంతుతేజసితికల్పార్జవే - సుదాహు
ప్రిణావకదికాసాదామినివిద్యుత్॥వ్యా॥తేనైః దిగిత్వైః-తయోర్వీచుగ్ధంధశయ
తేచ-తోయోత్పగ్ధ ప్రతాభ్యాంపుష్టిగర్జితాభ్యాంముఖిరశ్చబ్దాయమానః-మన్మథాః
కుతఃతాఃయోషితఃవిక్లవాఃభీరవాః - తతోనపుష్టిగర్జనకార్యేభిత్సరః॥ వ్యా॥నాత్ర
తోయోత్పగ్ధేప్రసవమిలిగ్రహః - విజృంభై న్నవతేజలప్రసవస్యాప్సనిష్పత్వాత్ నచ
ద్వంద్వంజే లలాప చరమలమార్కసపాతకా స్సంరంభః ॥ సూ॥ లతాదశాత్పూర్వ
యానూభిత్సత్రసూత్రేచి రితనిర్దేశంభూర్న-పాతకా సుస్యాభిత్సత్సజ్జానాదితే॥
ర॥ తామితిచిరంబలనవాత్స్యగజన్య శిర్షంసద్భుదేవతశత్రంయస్యసః-భ
వాన్సుక్తిఃపారాతా- యఃకూఃయస్యాంతస్యాంబివి క్తాయామిత్సర్కం॥ని పారా
వతఃకలరవభిత్సమరః = జననంభారప్రత్రానంభానిత వివేచిభానః- కస్యాంచిద్భవన

స్యవలఖావాచ్ఛాదనపరిభాగఇత్యర్థః॥ని॥ ఆచ్ఛాదనంస్యాద్వలఖిగృహజామితిహల
యభః - తాంరాత్రింసిత్యాసూర్యేదృష్టిఃపితృత్వార్థఃపునరపిఅభ్యుతేషంమాగ-
తేషంవాహయేత్ గమయేత్ - తథాహి-సుహృదాంమిత్రాణాంఅభ్యుపేతాఃఅంగీ
కృతాఃఅథాస్యప్రయోజనస్యకృత్యాః - క్రియాఃయైస్తే- ఆభ్యుపేతసుహృదథాణి
త్యగ్భః॥ వ్యా॥ సాపేక్షత్వేపిగమకత్వాత్సన్మాసః॥ని॥ కృత్యాక్రియాదేవతయోస్త్రీ
కార్యకుపేతేత్రిష్వితియాదవః॥ వ్యా॥ కృత్వాత్పితృచకారాత్కృష్-నఘండాం
తేఖిలునమందాభవంతిహినపిలంబతఇత్యగ్భః॥ సూ॥లోహితాదిదాఙ్మన్యోఃకృషితికృష్
వాక్యవిషయత్వాత్తనేదం॥౩॥తస్మిన్మిత్రే॥ తస్మిన్కాలేపూర్వోక్తసూర్యదయకాలే
ప్రణయిభిఃప్రియతమైఃఖండితానాం - యోషితాంనాయికావిశేషాణాం॥శ్లో॥జ్ఞా
తేన్యాసంగవికృతేఖండితేష్వాకషాయితేవిదగ్ధరూపకే - నయనసలింకాంతింసే
యంనేతవ్యం॥ వ్యా॥ నయతేద్వికకమకత్వం అతోహేతోః - భానోపకత్తమా

సఖిలుసుహృదావభ్యుపేతాథాకృత్యాః॥ ౩॥తస్మిన్కాలేన
యనసలింకాంయోషితాంఖండితానాం శాంతింసేయంప్రణ
యిభిరతోవత్తత్కామోస్త్యజాను॥ ప్రాలేయాప్రంకమల
వదనాత్సోపిహతుకాంసశిన్యాఃప్రత్యాప్నోతస్త్యయికరరుధి
సౌభాగసల్పభ్యుమాంసః॥ ౪౪॥ గంభీరాయాఃపయసినరితశ్చే
తసీవప్రసన్నేభాయాత్తానిప్రకృతిసుభగోలస్య తేతేప్ర
వేశం॥ తస్మాదస్యాః కుముదవికదాన్యహానిత్యంనదైర్యా

గం॥ ఆకుశీశ్రుం - త్యజ-తస్యావరణంమాభూరితిభావః - విపక్షేఅనివృత్తమాహ- సోపి
భావః - సశాన్యంబుజాన్యస్యాన్యంతీతినశినీవద్దినీ॥ని॥తృణంబుజేనశంనాతురాజ్ఞినా
శేతునస్త్రియామితిశబ్దాణావే- తస్యాస్వకాంతాయాః - కమలంస్వకుసుమమేవవ
దనంతస్మాత్ - ప్రాలేయంహిమమేవఅనమశ్రు-హతుకంశమయితుం-ప్రత్యావృ
త్తఃప్రత్యాగతః - సశిన్యాశ్చభతుఃభానోఃదేశాంతరేనశిన్యంతరగమనాత్ఖండితా
త్వమిత్యాశయః - అతస్త్యయికరానఽశూరరూఢీతికరరుత్॥ వ్యా॥ కృష్-తస్మిన్
కరరుధినతి- హస్తరోధినసతిచగమ్యతే॥ని॥ బలిహస్తాంశవశకరాఇత్యముః - అసల్పాల
భ్యుమాంసాయస్యసః - అసల్పభ్యుమాంసఃఅధికవిద్యేషః సాత్ - ప్రాయేషేచ్ఛావి
భూతోద్యేమాంసవిశేషతశ్చకామినామితిభావః - కేంచ॥ శ్లో॥ బ్రహ్మణమకమిహా
సంవిజ్ఞంవాద్యేష్టియోనరః - క్రయంసితస్యసశ్యంతినరకశ్చభవేద్ధృవమితినిషేధా
త్కార్యహనిశ్చేతిధ్వనిః॥ ౪౪॥ గంభీరాయాఃఇతి॥గంభీరాయానామసరితఃపితౄ

యానాయకాయాదిచిహ్వస్యతై - ప్రసన్నే ఆచర క్తత్వాద్దోషరహితేచేతసివప్రస
న్నేనిమకలే-వయసి-ప్రకృత్యాస్వభావేనసుభగఃసుందరః॥ని॥సుందరేధికభోగ్యాంశే
బుద్ధి-నేతరవాసరే-తురీయాంశే శ్రీమతిస్యాత్పుభగదితశబ్దాణావే - తెతవఘాయా
చాసాతత్వాచఘాయాత్వాసోశి-ప్రతిబింబశరీరంవా-ప్రవేశం-లప్యతే-సామృత్ప్ర
వేశమనిచోగ్రపీతిభావః - తస్మాచ్ఛాయాద్వారాపిప్రవేశస్యఅవశ్యంభావిత్యాత్-అ
స్యాః గంభీరాయాః - కుముదవద్విశదాని - చటులూసశీఘ్రాణిశభరాణాంమీనా
నాండద్వర్తనానిఉల్లంఠితాన్యేవప్రేక్షీతాన్యవలోకనాని॥ని॥వాచ్యవచ్చటులంశీ
ఘ్రమిలివిశ్వాః-ఏతదేవగంభీరాయాఅనురాగలింగం - త్వం-ధైర్యాత్-ఛాప్యైత్ -
భౌత్యాఽదితియావత్ - మోఘీకతుణంవిఫలీకతుణంనాహానానురక్తాన్రీచిప్రల
భివ్యేత్యధః- ధూతకలక్షణంతు॥శ్లో॥క్షీన్నాతినిత్యందయితామంకమారోష్యసుం
దరః-అత్యంతరక్తాయత్నైనయోధూతకస్సవిముంచతీతి॥ ౪౫॥ తస్యాశ్చిత్రహే

న్మాఘీకతుణంచటులశఫరోద్వితకనప్రేక్షీతాః॥ ౪౫॥ త
ప్యాఃకించిత్-రధృతమివప్రాప్తవానీరశాఖింహృత్వానీలంస
లిలవసనంముక్తరోధోఽతంబం । ప్రస్తానంతే-ధమపిసఖేలంబ
మానస్యభావిజ్ఞాతాస్వాదోవిప్యతజఘనాంకోపహేతుంసమ
థః॥ ౪౬॥ త్వన్నిష్యందోచ్ఛ్వసితవసుధాగంధసంపక
రమ్యస్సోగ్రహంధ్రధ్వనితసుభగందంతిభిఃపీయమానః । నిచై
ర్వాస్యత్వృషణిమిషోదేవపూర్వంగిరింతేశీతోతాతఃపరి

సఖేప్రాప్తావానీరశాఖావేతసశాఖాయేనతత్తథోక్తంఅతఏవ-కించిదీయత్-కరధృతం
హస్తావలంబితమివస్థితం - ముక్తస్త్యకోరోధస్తటమేవసతంబః కటిస్థలంయేనతత్త
థోక్తం॥ని॥నితంబఃపశ్యిమశ్రోతీభాగేద్రికటకేతటభితియాదవః-నీలంకృష్ణవణం-
తస్యాఃగంభీరాయాఃసరితః - సలిలమేవసనంనీలాంబరధారణంవిరహితాపనివార
ణమితిప్రసిద్ధిః- హృత్వా - అవసీయ-లంబమానస్యసీతసలిలభారాత్లంబమానస్య-అ
న్యత్రజఘనారూఢస్యచ - తెతవ-ప్రస్తానంప్రయాణం - కథమపికృచ్ఛేణభావి-కృ
చ్ఛ్రత్వేహేతుమాహ-జ్ఞాతేతి-జ్ఞాతాస్వాదః అనుభూతరసఃకీపుమావిప్యతంప్రకటి
తంజఘనంకటిః - తల్పూర్వభాగోవాయస్యాస్తాం॥ని॥జఘనంస్యాత్-టౌపుర్వశ్రో
తీభాగాపరాంశయోరితియాదవః- విహేతుంత్యక్తుంసమధః-శక్తః- కౌపినశక్రజ
త్యధః॥ ౪౭॥ త్వన్నిష్యందేతి॥తవనిష్యందేనప్యప్యేడిచ్చ్వసితాయాఉద్భృగహి
తాయావసుధాయాఃభాగమేగంధస్యనంపకేణరమ్యైసురభిరిత్యధః - సోతశ్శబ్దే

నంద్రియవాచినా త తద్విశిష్టాన్తాణాం లక్ష్యతే॥ ని॥ ప్రోతోంబువేగేంద్రియయోరితి
విశ్వః ప్రోతోరంధ్రే మనాసాకుహరేషుయర్థస్వనితంశబ్దఃతేనసుభగంయథాభవతి
థా-దంతిభిగ్జైః - పీయమానశవసుధాగంధలోభాదాన్త్రయమాణ్యత్యధః॥ అనే
సమాంద్యముచ్యతే - కాన నేషువ నేషుఉచుంబరాణాంజంతుఫలానాం॥ ని॥ ఉచుంబరే
జంతుఫలాయజ్ఞాంగోహేమదుగ్ధకచిత్యమరః - పరిణమయితాపరిపాకయితా॥ సూ॥
మితాం హృన్వజిల హృన్వశః శీతోవాతిః - దేవపూర్వం-గిరిం దేవగిరిమిత్యధః॥ ఉచ
జగమిషోఉచగంతుమిచ్ఛో॥ వ్యా॥ గమేన్మన్నంతాచుస్రత్యయః-తెతవ-నీచైః శనైః
వాస్యతే-త్వాంవిజయిష్యతిత్యధః॥ సంబంధమా త వివక్షాయాంషష్టి - దేవపూర్వం
గిరిమిత్యత్ర దేవశబ్దపూర్వగిరిమిత్యత్ర దేవశబ్దపూర్వత్వంగిరిశబ్దనైవ- నతుసంజ్ఞి
నస్తదధాస్యేతిసంజ్ఞాయాస్సంజ్ఞిత్యాభావాదవాచ్య వచనందోషమాహురాలంకారి
కాంతదుక్తమేకావత్పా॥ శ్లో॥ యదవాచ్యస్యవచనమవాచ్యవచనంహితదిత్యేనమా
ధానంతుదేవశబ్దవిశేషితేనగిరిశబ్దేన శబ్దపరేణాధో-మేఘావగమనయోగ్యాదేవగి

ణమయితా కానమోచుంబరాణాం॥ ౪౭॥ తత్ర సందంభయ

తవసంభిషుష్యమేషీకృతాత్మాపుష్పసారైస్సంయతుభ

వాక్-వ్యోమగంగాజలాద్రైః॥ ౪౮॥ యేహేతాన్-వశశిభ్య

త్రావాసవీనాంచమూనామత్యాదిత్యంహుతవహముఖేసం

రికల్యతకెలికధంచిత్సంపాద్యం॥ ౪౯॥ తత్రైతి-తత్రదేవగిరా - నియతావసతిగ్య
స్వతం-నిత్యసన్నిహితమిత్యధః - పురాణితారకాద్యసురవిజయసంతుష్టసురప్రార్థ
నావశాద్భక్తాతిభంజనః భగవాన్-భవానీనందనః స్కందోనిత్యమహంసహాసివా
భ్యాంవసామీత్యుక్తాతత్రనసతీత్రసిద్ధిః-స్కందంతుమారస్వామినం - పుష్పాణాం
మేఘపుష్పమేఘః - పుష్పమేషీకృతాత్మాకామరూపత్వాత్పుష్పవర్షకమేషీకృ
తవిగ్రహస్థా - ప్యామగంగాజలాద్రైః-పుష్పసారైఃపుష్పసూపాత్రైః॥ ని॥ ధా
రాసంపాతతసారకెలిత్యమరః - భవాన్-స్వయమేవ-స్వయతులిఖిషింశు-స్వయం
పూజాయాఉత్తమత్వాదితిభావః - తథాచశంభురహస్యే॥ శ్లో॥ స్వయంయజితేదేవ
ముత్తమాంసోదరాత్తజైః - మిథ్యమాయాజయేష్ఠ్యై త్రైవిరభమాయజనక్రియైతి-
స్కందస్యపూజ్యత్వసమర్థకమథాంతరంస్యసృతి-రక్షేతి- తత్సభగవాన్-స్కంద
కెలిత్యధః-విభేదప్రాధాన్యాన్నపుంసకత్వనిదేశః - వాసవస్యేమావాసవ్యః॥ సూ॥ త
స్యేదమిత్యేత-తాసాంవాసవీనాంమైంద్రిణాం-చమూనాంపేనానాంరక్షే వహేయా
రక్షాహేతుఃతస్యరక్షాహేతోః - రక్షాకారణేనగర్హేధమిత్యర్థః॥ సూ॥ షష్టిహేతుప్ర

యోగజితీషష్ఠీ-నవశశిభృతాచంద్రశేఖరేణభగవతా-వహతీవహః|| సూ|| సచాద్యహ
మతస్యసహచరమతవహఃవహ్నిః-తస్యముఖే-సంభృతంసంచితం-ఆదిత్యమతిక్రాంత
తమత్యాదిత్యం|| సూ|| అత్యాదయః-క్రాంతాద్యభేదవిత్తీయయేతిద్వితీయాసమానః-
తేజోహి - సాక్షాద్భగవతోహరస్యేవేదంమూర్త్యంతరమిత్యర్థః- అతిఘోజ్యమితి
భావః-ముఖగ్రహణంశుచిత్వసూచనార్థం తదుక్తంశంభురహస్యే|| శ్లో|| గవాంపశ్వా
ద్విజస్యాంఘ్రియోగినాంహృత్ప్రవేశచః - పరంశుచితమంబింద్యాస్తుఖంస్త్రీవ
హ్నివాజినామితి|| ౪౦|| జ్యోతిరితి|| జ్యోతిహంతేజసా లేఖారాజయఃతాసా-వల
యఃమండలమస్యాస్తీతిజ్యోతిలేఖావలయి గళితంభ్రష్టం-నతులౌల్యత్స్వయం
భిన్నమిత్యాశయః-యస్యమయూరస్యబహుంపింఘం|| నిపింఘబహుంసంసక
త్యమరః-భవానీగౌరీ - పుత్రప్రేక్షాపుత్రస్నేహేనకువలయస్యదళం-త్రంతత్ప్రా
పితద్యోగియథాతథా-కణేకరోతి-దిశేనహధారయితీత్యర్థః-యద్వా-దళప్రా

భృతంతర్భితేజః|| ౪౦ || జ్యోతిఃలేఖావలయిగళితంయస్యబ
హుంభవానీపుత్రప్రేక్షాకువలయదళప్రాప్తికరోతి|
ధాతాపాంగంహరశశిగుచాపావకేస్తంసు యూరంపశ్వాద
ద్విగ్రహణగుభిగజైఃత్రైవేతతయేథా|| ౪౧ || ఆరా
ద్యైనాశగవణభవందేముల్లంఘితాధ్వాసీద్దద్వంద్వైక
లకణభయాద్విశిఖిర్నక్షమాగణః | వ్యాలంబేధాన్సగభి
తనయాంభజా మానయిష్యన్ప్రోతోమూర్త్యా భువిపరి

పిదళభాజితకాహేకణేకరోతి|| వ్యా|| అబంతాత్సప్తమిదళంపరిహృత్యతత్స్థానే
కణేకబహుంభ్రత్యత్యర్థఃనాధస్తు-కువలయదళక్షేపీతిపారేక్షేబోనిందాహర
ణంచేతి-హరశశిగుచాహరణిరశ్చంద్రికయా-ధాతాపాంగంస్వతోపితాక్ష్యాదపిధవ
ళితనేత్రాంతం|| ని|| అపాంగౌనేత్రయోరంతావిత్యమరః-పావకప్యాగ్నైరంత్యంపా
వకి|| సూ|| అతదిద్విశిఖిర్నక్షయఃతస్యపావకేసుబ్రహ్మణ్యస్య-తంపూర్వోక్తమ
యూరం-పశ్వాత్పుష్పవహుభిషేరనానంతరం-అద్రేదేవగిరేఃకతుఃకర్తృగ్రహ
ణేనగుహానంద్రమేణనగురుభిఃప్రతిధ్వానమహద్ధిరిత్యర్థః-గజైఃత్రై-స్త్రుతి-న
తయేథాః-సృత్యంకారయ-మాదంగికభావేనభగవంతముపాస్వేతిభావః|| వ్యా|| న
తయేథా ఇత్యత్ర అణాపకమకాచ్చి తనత్ర-త్వకాదిచిత్తవేదాపవాదః-
తస్యానపాదమ్యాభ్యుపేత్యాదిసాప్రతిషేధాత్|| ౪౧|| ఆరాధ్యేతి || ఏవంపూర్వ
క్తంశరవణభవం-శరావాణత్వజాని|| ని|| శరోవాణేనాత్మజేతిశివబాణవే-తేనాం

జనంశరవణం॥ సూ॥ ప్రసీరంతరశరేత్వాదివాణశ్చం- తత్రభవోజన్మయస్యతంశర
 వణభవంతేపరిస్కందం॥ ని॥ శరజన్మాపదాననభిత్వమరః॥ వ్యా॥ ఆవర్జ్యోబహుప్రి
 హివ్యకాభికరణోజన్మాద్యుత్తరపద ఇతివాచుః - అగతికత్వాదాశ్రయణీయ ఇత్వ
 ధః- ఆరాధ్యోపాస్యవీణిభివీణావద్భిః॥ సూ॥ వ్రహ్మాదిత్వాది నివ్రత్యయఃశిద్ధద్వం
 ద్వైస్సిద్ధమిభునైః-భగవంతంస్కందముపవీణఇతుమాగతైరితిభావః- జలకణఠయాత్
 జలనేకస్థవీణాత్వణనప్రతిబంధకత్వాదితిభావః- ముక్తయాగ- స్త్యుక్తవత్త్వాగ-
 ణ్ణంఘ్రితాత్వాకీయంతమప్యుద్వాసంగత్వేత్వధః- సురభితనయోనాంగవామాలం
 భనేనసంజ్ఞుచనేనజాతాంతథోక్తం - భువిలోకేస్రాతోమూర్త్యా ప్రవాహరూపేణపరి
 ణతాంరూపవిశేషమాపన్నం - రంతిదేవస్యదశపురపతేమహాహరాజస్య- కీర్తిం- చ
 మణ్యత్వాఖ్యాంసదీమిత్యధః - మానయిష్యత్సత్కరిష్యత్ వ్యాలంబేభాః వ్యా
 నమ్యవతరేత్వధః - పురాకిలరాజ్ఞోరంతిదేవస్యగవాలంభేణ ఏకత్రసంభృతాత్మం
 రక్షసిష్యంవార్చమరాణేః కాచిన్నదీపసారసాచర్మణ్యతీత్యాఖ్యా యత ఇత్వపా
 నితాంరంతిదేవస్యకీర్తిం॥ ౫౦॥ త్వయ్యదాతుం జలమవస
 తేశాగ్నేహోపణాచోరేతస్యాస్మింధోప్యభుమపితనుంమూర
 భావాత్ప్రవాహం॥ ప్రేక్షిష్యం తేగగనగతయో నూనమావ
 జ్యోద్యస్తీరేకంముక్తాగుణివభువన్ఘ్నలమధ్యేం ద్రునీలం॥
 ౫౧॥ తాము తీర్యవ్రజపరిచితబ్రూలతావిభ్రమాణాంపక్షో
 క్షేపాదుపరివిలసత్క- ఎష్టశౌరప్ర భాణాం॥ కుందయేపా
 ఖ్యాయతే॥ ౫౦॥ త్వయీతి॥ శాస్త్రీణాఃకృష్ణస్య- వణాస్యకాంతేశోరేవణాచోర
 తత్తుల్యవణ ఇత్వధః - త్వయి - జలమాదాతు మవసతేసతి - పుభుమపిమూరభా
 వాల్ నూరత్వార్ - తనుం-సూక్ష్మతయో ప్రతీయమానం - తస్యా స్మింధోశ్చర్మణ్య
 త్యాః- ప్రవాహం - గగనేగగన-మనం యేషంతే - గగనగతయః ఘోరరాః - సిగ్ధగం
 ధవాదయః॥ వ్యా॥ అయమపి బహువ్రీహిః - పూర్వ వజ్జన్మాద్యుత్తరపదేమద్రప్త
 వ్యః - సూనంసత్యం - దృష్టీరావర్ణ్యాన మయ్య - ఏకమేకయష్టికం - స్థూలమ
 హాకమధ్యోమధ్యమచిభూత ఇంద్రసిలోయస్యతం - భువోభూమేః - ముక్తాగుణంము
 క్తాహరమివ- ప్రేక్షిష్యంతే - అత్రనీలమేఘసంగతస్యప్రవాహస్యభూకంతగతముక్తా
 గుణత్వేసూత్రే౯మకామత్ప్రేక్ష్యేవేయమివశద్దేవస్యజ్యతేనిరుక్తకారస్తుతత్రత్రో
 పయాంఇవశబ్దశబ్దాదత్రాప్యసమైవేతిబ్రూచు॥ ౫౧॥ తామితి॥ తాంచర్మ
 ణ్యతీముత్తీగ- బ్రువోలతాఇవబ్రూలతాః॥ వ్యా॥ ఉపమితసమాసః - తాసాంవిభ్ర

మూఃవిలాసాః - పరిచితాఃప్రాంతాఃభూలతావిభ్రమాయేషాంతేషాం - పశ్యేత్సినేత్రలో
 ముని॥ని॥ పశ్యేత్సూత్రాదిసూక్ష్మంశేకింజల్కేనేత్రలోమనీతశాశ్వతః - తేషాముక్తే
 పాదస్తమనాథేతోః - కృష్ణాశ్చతాఃశారాశ్చకృష్ణశారాఃనీలశబరిః॥ ద్వా॥ వణోఽవ
 ణేనేతిసమాసః ॥ ని ॥ కృష్ణేరత్నేసిలేశ్వర ఇతియోదవః - తతశ్శారశబ్దాదేవనిధేకా
 స్త్యేష్టాపునఃకృష్ణపదోపాదాసంకాష్ట్యేప్రాధాన్యాధాం- రత్నత్వంతుసవివక్షితం-
 ఉపమానుపారాత్తస్యస్వాభావికస్య(స్త్రీ) నేత్రేమసాముద్రికవిరోధాత్ - ఇతరస్యా
 ప్రసంగాత్కవిత్పద్ధావకథనంచూపాంతవిషయం - ఉపరివిలసంత్యఃకృష్ణాశ్చారాః
 ప్రభాయేషాంతేషాం - కుందానిమాఘ్యకుసుమాని॥ ని॥ మాఘ్యంకుందమిత్యనురః- తే
 షాంయేషఇతస్తతశ్చాలసంతస్యానుగా అనుసారిణోయే మధుకరాస్తేషాం శ్రియంము
 క్షంతీతథోక్తానాః - షీఘ్రమాణకుందానుభావిమధుకరకల్పనామిత్యధః - దశపు
 రంరంతిదేవసగరం - తత్రవధ్వః (స్త్రీ)యః ॥ ని॥ వధూజాఽయాఃస్మషా(స్త్రీ)చేత్య
 నురః - తాసాంనేత్రకౌచూహలానాం నేత్రాభిలాషికాం - పాభిలాషదృష్టిసామిత్య

సుగమధుకరస్త్రీముషామాత్మవింబంపాత్రీకుర్వన్ దశపురవ
 ధూనేత్రకౌచూహలానాం॥౫౨॥ బ్రహ్మవతఃంజనపదమథ
 చ్ఛాయయాగాహమానః త్రేత్రంక్షుప్రప్రథనపిశునం కార
 వంతద్భజేథాః । రాజన్యానాం శితశర తతైర్వస్త్రగాండివధ
 న్వాధారాపాతైస్త్వమివకమలాన్యభ్యవప్నన్ముఖాని॥౫౩॥

భాః- ఆత్మవింబంస్వమూర్తిః - పాత్రీకుర్వన్విషయామర్షక - క్రజగచ్ఛ॥౫౨॥
 బ్రహ్మవతఃమితి॥ అత్రమనుః॥ శ్లో॥ సరస్వతీద్వషద్వతోదేవసవ్యోర్యదంతరం । త
 దేవనిమిత్తంచేతంబ్రహ్మవతఃప్రచక్షతఇతి - అథాసంతరంబ్రహ్మవతఃపాపావ
 సపదంచేతం - ఛాయయాఅనాతపమండలేన - గాహమానః ప్రవిశత్ - సతుస్వరూ
 పేణ॥ శ్లో॥ దేవయోత్రాశ్రమాదీని పరిహృత్యాన్యతోప్రజేదితవచనా దితిభావః - మత్ర
 ప్రథనపిశునంఆత్మాపిశిరఃకపాలాదిమత్తయామరుపాండవయుద్ధసూచకమిత్యభాః॥
 ని॥ యుద్ధమాయోధనంజన్యం ప్రథనం ప్రవిచారణమిత్యనురః - తత్ప్రసాద్ధం - కురూ
 తామిదంకారవంక్షేత్రంభజేథాఃకురుక్షేత్రం ప్రజేత్యభాః- యత్రకురుక్షేత్రే - గాం
 డీవంధనుర్విశేషః॥ సూ॥ గాండ్వజగాత్పంజ్ఞాయామితిమత్స్యధోయోవప్రత్యయః॥
 ని॥ కపిధ్వజస్యగాండివగాండివాపున్నపుంసక ఇత్యనురః - గాండివంధనుర్యస్యసః
 గాండివదన్వాఽజానః॥ సూ॥ వాసంజ్ఞాయామిత్యవజాదేశః - శితశరశత్రైః - రాజ
 న్యానాంరాజ్ఞాంముఖాని - ధారాణాముదకధారాణాంపాతైః - కమలాని - త్వమివ-

అభ్యవహాత్ అభిముఖం వృష్టవా - శరవః పక్షాని నిబిచ్చే దేత్యథః || ౫౩ || హి
 త్వేతి || బంధుప్రీత్యా కురుపాండవస్నేహేన - నతుభయేన - సమరవిముఖో యుద్ధని
 స్పృహః - లాంగలమన్యాప్రీతిలాంగలీహలభరః - అభిమతరసాం అభిప్రాయాదాం
 భా - రేవత్యాః స్వప్రియా యాః లోచనే ఏవాంకః ప్రతిబింబితత్వాచ్ఛిక్తుం యస్యాస్తాం
 హలాంఘ్రురాం || ని || సురాహులిప్రియాహలేత్యమరః - అతిప్రయుక్తందేశభాషాపద
 మిత్యత్ర సూత్రేహలేతదేశభాషాపదమప్యతీవకవి ప్రయోగాత్సాధ్యమేవా జహరవా
 మనః హిత్వా త్యక్తా వ్యవస్థా జాతీభావః - యాస్సారస్వతీరవః సిషేవే - హేనా
 మ్యనుభవ - త్వమపి - తాసాం సరస్వత్యానద్యా ఇయాస్సారస్వత్యః - తాసాంసాద
 స్వలీనాం - అపాం అభిగమంసేవాం - కృత్వా - అంతః అంతరాత్తనిశుద్ధః నిమగ్నః
 దోహదః భవిత్వా || వ్యా || బ్యుల్లచాతిత్వచ్ - అసి - సద్యఏవపదతి తిభూతోభవిష్య
 సీత్యథః || వ్యా || వత్తమానసామిహ్యద్వత్తమాన ప్రత్యంఘః - వణమాత్రేణ

హిత్వాహాలామభిమతరసాం రేవతీలోచనాంకాం బంధుప్రీ
 త్యాసమరవిముఖోలాం గలియాన్సిషేవే | కృత్వాతాసామ
 భిగమమపాంసామ్య సారస్వతీనామంతశ్శుద్ధస్తవమసి భవి
 తావణమాత్రేణ్యవః || ౫౪ || తస్మాద్భుద్భరనుకనకలంకై
 లరాజావతీణాంజహన్వాః కన్యాంసగరతనయా స్వగ్గసో
 పానపక్షిం || గౌరీవక్త్రంబ్రకుటిరచనాయావిహాస్యే

జేనైవ - కృష్ణః క్యామః - సమకాపేనేత్యథః అంతశ్శుద్ధిరేవ - సంపాద్యానవాహ్యః
 బహిశ్శుద్ధోపి సూతవధప్రాయశ్చిత్తాథాంసారస్వతసలిల సేవితత్రభగవాన్ బలభద్ర
 ఏవ అత్రనివేశనం - అతోభవతాపిభగవతీసరస్వతీసవదానైవితవ్యేతిభావః || ౫౪ ||
 తస్మాదితి | తస్మాత్కురుద్యేతాత్ - కనఖలస్యాద్రోహేనాపే అనుకనఖలం || సూ || అ
 నుర్యక్తుమయేత్యవ్యయభావః - తైలరాజాధిమవతః - అవతీణాం - సగరతనయా
 నాం స్వగ్గసోపానపక్షిం స్వగ్గప్రాప్తిసాధనభూతామిక్యథః - జహన్వాం రాజు
 రాజుః కన్యాంజాహన్వీం - గచ్ఛేగచ్ఛ || వ్యా || విభక్త్యేకలిక్ - అణాజాహన్వీ - గౌ
 రాజుః వక్త్రేయ్యాభుక్కుటిరచనాసాపత్న్యరోహితభూభంగ కరణతాం ఘనైః -
 విహాస్యేవహసీత్వేవ - భావత్వాత్సేవానాం హసత్వేనోత్పేదనం - ఇందాశిరోమాణి
 క్యభూతేలగ్నః డింకుయ ఏవహస్తాయస్యాస్తా - ఇంకులగ్నీమహస్తాసలి - శం
 భాః - కేశగ్రహణం - అకరోయథాకాచిత్ప్రధానాయితాసపత్నీకు సహమానా
 తామనాదృత్యస్వవల్లభ్యం ద్రవయంతీభతాం సంహాశిరోరేప్సేనరేశేష్వాకమహా

భవద్విదితభావః - ఇదంచ పురాతిలభగీరథ ప్రార్థనాయాభగవతీంకగన తలదాపతం
తీంకంగాంగాధరఃజటాజూటేనజగ్రాహేతికథాముపజీవ్యేత్ ॥ ౫౫ ॥ తస్యా
ఇతి ॥ సురగజ ఇవకశ్చిద్విగ్జఇవ - వ్యోమ్ని - పశ్చాథకంపశ్చిమాథా మిత్యథః ॥
వా ॥ పృష్ఠదరాదిత్వాత్పాదుః - తేనలంబత ఇతిపశ్చాథకం లంబీనక - పశ్చాథకా
గేవ్యోమ్నిస్థి త్వాపూర్వాథేనజలస్త్రుఖ ఇత్యథః - కేచిత్పూర్వాథకం లంబీనిప
తంతి - అచ్చస్ఫటికవిశదం నిదోఽపస్ఫటికావదాతం - తస్యాః గంగాయాః - అం
భఃతోయం - తిర్యక్తిరస్మీనంయథాతథా - వాతుం - త్వంతకాయేః విచారయేశ్చ
త్ - సవతి. ప్రోతస్త్రిప్రవాహే - సంసతంత్వాసంక్రామంత్యా - భవతశ్చాయయా
ప్రతిబింబేత - అసాంగా - అస్థానేప్రయాగాదస్యత్ర ఉపగతఃప్రాప్తఃయమునాసం
గమాయయాసాతథాభూతేన - అభిరామాస్యత్ ॥ ౫౬ ॥ ఆసీనానామితి ॥ ఆసీనానా
ముపవిష్టానాం - మృగాణాంకస్తూరీపుగాణాం - అన్యథానాభిగంధానుపపత్తేః నా

వశేనైశ్శంభోఃకేతగ్రహణచురో దిందులగ్నోమిహహస్తా ॥

౫౭ ॥ తస్యాఃపాతుంసురగజఇవవ్యోమ్నిపశ్చాథకం లంబీత్వం

చేవచ్చస్ఫటికవిశదంతర్కయే స్తిర్యగంభః । సంసర్పత్యా
సపదిభవతస్సృతసిచ్చాయయాసౌస్యా దస్థానోపగతయ
మునాసంగమేవాభిరామా ॥ ౫౮ ॥ ఆసీనానాంసురభితశిలం
నాభిగంధైపుగాణాంతస్యావప్రభవమచలంప్రాప్యగౌ
రంకుషాదైః । వత్స్యస్యధ్వశ్రమవినయ నేతస్య శృంగేనివ

భిమగంధైఃకస్తూరీగంధైఃతేనుంకచుభ్భవత్వాత్ - అతవివమృగనాభిసంజ్ఞాచ ॥ ని॥ మృ
గనాభిచ్ఛృగమదఃకస్తూరీచేత్యమరః - అథవా - నాభయఃకస్తూర్యః ॥ ని॥ నాభిఃప్ర
ధానేకస్తూర్యాంమదేవకవ్యవిదిష్యత ఇతివిశ్మిః - తాసాంగంధైఃసురభితాస్సురభీకృ
తాఃశిలాంయస్యతం - తస్యాగంగాయావీవ - ప్రభవత్యస్మాదితి ప్రభవఃకారణంతం
తుషాదైఃహిమైః - గౌరంశితం ॥ ని ॥ అవదాతస్యితోగౌరఇత్యమరః - అచలంప్రాప్య-
వినీయతేఅనేనేతివిషయశం ॥ వా ॥ కరణేబ్యుత్ - అధ్వశ్రమస్యవినయనేఅవదాతే-త
స్యహిమాద్రైః - శృంగే - నిమగ్నస్కాశుభోయఃత్రినయనస్యత్ర్యంబకస్య వృషోవృష
భః ॥ ని ॥ సుకృతేవృషభేవృషఇత్యమరః - తేనూన్ఘాతేనావదారితేనపంకేనసహజప
మేయాంఉపచురుంధిగాయాం - శోభాం - వత్స్యనివోధానీ ॥ వ్యా ॥ వహతేల్కాట్ -
త్రినయనేత్యత్ర ॥ సూ ॥ పూర్వపదాన్సంజ్ఞాయామగ ఇతినిత్యంసభవతి ॥ సూ ॥ య
న్మిదిషుతేనివధాత్ - తస్యాఃప్రభవముత్పాదిగామీమాదౌ మేఘస్యవైవాహికగ్న

జూనిహరోధ్యవ్యతే॥ ౫౭॥ తమిత॥ వాయావనవాతే - సరతివాలిసతి - సరశానాంహే
 వదారువిశేషజాంస్కంధాః ప్రదేశవిశేషాః॥ ని॥ ఆస్త్రీప్రకాండః స్కంధస్సన్య
 స్తులాచ్ఛాఖావధే సరరోత్సమరః - తేషాంసంఘట్టనేన సంఘటనాజన్యస్యసః
 తథోక్తఃజన్మాత్రరపదత్యావ్యధికిరణోపిబహువ్రీహిస్సాధురీతు్యక్తం - ఉల్కాభిః
 స్ఫులింగైఃకుపితాఃనిదాన్ధాఃచమరీజాంవాలభారాఃకేశసమూహఃయేనసః - అతోదహ
 ఇత్యగ్నిఃదహగ్నిఃవనవహ్నిః॥ ని॥ వనేచవనవహ్నౌవదహోదావ ఇతిశాశ్వతః - తం
 హితుద్రిం - బాధేతచేత్సీడయేద్యది - వినందవాగ్నింవారిధారాజాంసహస్రైః॥ ఆ
 లమత్యంతంశమయితుమహాని - యుక్తంచైతదిత్యాహ - తథాహి - ఉత్తమానాంమ
 హతాం - సంపదఃసమృద్ధయః - ఆశన్నానామాతానాం ఆతిప్రళమనహాసన్ని
 వారణమేవఫలప్రయోజనంయోసాంతాస్తథోక్తాహి - అతోహితుచలస్యదావాన
 లస్త్యయాశమయితవ్యితిభావః॥ ౫౮॥ తత్రేతి॥ తత్రహితుద్రా - భృషదికస్సాం

ణ్ణశ్యోభాంశుభ్రత్రినయనవృషోన్ముతపంకోపమేయాం॥ ౫౯॥

తంచేద్వాయా సరతిసరశస్కంధ సంఘట్ట జన్మాబాధేతో
 ల్కాక్షపితచమరీవాలభారోదహగ్నిః | అహాస్యేనంతమ
 యితుమలంవారిధారాసహస్రైరాపన్నాతిప్రళమనహా
 స్తుంపదోహమృతమానాం॥ ౬౦॥ తత్రవృక్తందృషన్చరణ
 న్యాసమధోఽందుమా రెశ్యశ్వ బ్లిద్ధైరుపవితబలింభక్షిప్తః

పరియాః | యస్మిన్దృష్టేకరణవిగమా మాధ్వ ముగ్ధాతపా

చిచ్ఛిలాయాం - వ్యక్తప్రకటితం - శశ్వత్సదా - నిర్ధ్యోగిణః॥ ని॥ నిద్ధినిఃప్యత్తి
 గూగమరితివిశ్వః - ఉపవికబలింవిరచితపూజాం॥ ని॥ బలిఃపూజోపహారయోరితియా
 దవః - అథశ్చాపావిందుత్యప్రథేండుఃఖండేందుః॥ ని॥ అథకాంబుండేసమాంశేథకామి
 తివిశ్వః - సమాశ్చాయస్యతప్యాథేండుమాతేరశ్వరస్యచరణన్యాసంపాదన్యాసంభక్తిః
 పూజ్యేవ్యనురాగఃతయానమోభక్తిసక్తుస్సంపరియాఃప్రదక్షిణంకురు॥ వ్యా॥ పరి
 పూర్వాదిన్ధాతోలిః - యస్మిన్పాదన్యాసే - దృష్టేసతి - ఉద్ధాతపాహః నిరస్త
 సమస్తక్విషాస్సంతఃశ్రద్ధానావావిశ్వసంతఃపురుషః శ్రద్ధాశ్వాసః - ఆస్తిక్యబుద్ధిరి
 తియావతీ॥ వా॥ శ్రదంతరోరుపసగఃపశ్యన్తిచక్షురక్షేత - కరణస్యక్షేత్రస్య
 విగమామాధ్వంహేమాత్యాగాత్పరమిత్యధః॥ ని॥ కరాంసాధకతమక్షేత్రగాత్రేం
 ద్రియేవ్యవీత్యమరః - స్థిరంశాశ్వతంకణాఃప్రమథాః॥ ని॥ కణాఃప్రమథసంఖ్యామాఇతి
 చైజయంరి - తేషాంపరిసంసానంతస్యప్రాస్తయే - కల్పివ్యంతే - ప్రాప్త్యుక్త్యంతిత్య

భాః || వ్యా || క్లప్తేపర్యాప్తీవచనత్వేనతస్మాదమభాత్వాత్తద్యోగే || సూ || నమః
 స్వస్తీత్యాది నాచతుర్థి - అలమితపర్యాప్త్యధికగ్రహణమితః భాష్యకారః || శ్లో || అ
 వ్యక్తంవ్యంజయోమా సశివశ్చైవచరణద్వయం | హిమాద్రాశాంధవాదీనాం సిద్ధయేష
 వకాకమణాం - దృష్టాన్వితచరణం సమ్యక్సాధకస్థిరయేత్తనం - ఇచ్ఛాధీనశరీరో
 హివిచరేచ్ఛజగత్త్రయం - ఇతిశంభురహస్యే || ౫౯ || య ఇతి || తస్మిన్ హిమాద్రా-
 సందంభస్సంభ్రమఃకోపోవా || ని || సందంభస్సంభ్రమేకోపఇతిశబ్దాణాం - తేనగజ
 ఇద్యభ్యాంత్వాఉత్పతనేఉత్పన్నగనేరభసోవేగోయేషాంతేతథోక్తాః || ని || రథసోవేగమా
 మణాదారితివశ్యః - యేశరభాఃఅష్టాపదాః - పృగవిశేషాః || ని || శరభశ్వలభచాష్టాప
 దేప్రోక్తామృగాంతర ఇతివశ్యః ముక్తఃత్యక్తః అభ్యాశలభోత్పతనమాగః యేనతం-
 భవంతం - సపది - స్వాంగభంగాయ - లంఘయేయః || వ్యా || సేంభావ నాయాం
 బిజ్ - భవతోతిహార వతఃత్వాత్సాన్వంగభంగాతిరక్తంఫలంనాస్తితేషాంలంఘనశ్చే

పాఃకల్పిష్యంతేస్థిరగణపదప్రాప్తయేత్రద్దధానాః || ౫౯ || యే

సందంభోత్పతనరభసాస్సాన్వంగభంగాయతస్మిన్మృతాభ్యా
 నంసపదిశరభాలంఘయేయభావంతం | తాన్మూర్ఖీధాన్తు
 ములరకరావృష్టిపాలాపకీర్ణాకాకేవానస్యఃపరిభవపదంనిష్య

త్యభాః - తాకశరభాక - తుములాస్సంకులాః - కరకావసూపలాస్తాసాం వృష్టిః
 తస్యాఃపాతేనఅవకీర్ణాకా - అవకీర్ణాకా - కుర్నిథాఃకురుష్య || వ్యా || విర్నిథేనలిప్తా
 ముద్రోప్యధిషీతకవిచక్షుస్సద్యః ప్రతిక్షేప్తవ్య ఇతిభావః - తథాహి ఆరభ్యంత
 ఇత్యారంభాఃకర్మాణితేషయత్నోఽపిద్యోగఃసనిష్కలాయేషాంతేతథోక్తాః - విఫలక
 ర్మోపక్రమాఇత్యభాః - అతః - కేవానరాః - పరిభవపదంతిరస్మాదాస్సదం - నమ్య
 నభాభవంతి - భవంత్యేవేత్యభాః - యత్ప్రత || ని || వసూపలస్తుకరకఇతియాదవ
 వచనాత్కరకశబ్దస్య నియతపుల్లింగతాభిప్రాయేణకరకాణామవృష్టిరితి కేషాంబి
 వ్యాఖ్యానం - తదస్యేనానుమన్యంతేవసూపలస్తుకరకేత్యమర వ్యాఖ్యానే - తత్ర
 భవతాక్షీరస్వామినాకమండలౌదకరక ఇతినానాభేపుంస్యపిచక్షుతీతివదతా ఉభ
 యలింగతాప్రకాశనాన్యాయవస్యతుపులింగతావిధానేతాత్పర్యంసమస్త్రీలింగ
 తానిషీదః - సతద్విరోధోపి || ని || కరకస్తుకరంకేవ్యాదాక్రమేచకమండలా | పక్షిభే
 దికరేచాస్త్రీకరకాచఘనూపల ఇతివిశ్వప్రకాశవచనేయాంయలింగతావ్యతైవేతి
 నమత్రాపివిరోధవాతా - అతపివరుద్దోపి || ని || వసూపలస్తుకరకాకరకోపివద్య

శ్లోకః ౧౦॥ శబ్దాయంతః ॥ శామేభుః - అనితైః వాయుభిః - పూర్వమాణాభ్యా
యమానాః - కీచకాః వేణువిశేషాః॥ ౧॥ వేణువః కీచకాస్తేనుయైశ్చ స్యంత్య నిబాధ
తాదృశ్యమరః - మధురం శ్రుతిగుణం యథాతథా శబ్దాయంతే శబ్దంకురంతి స్యంతీత్య
థాః॥ సూ॥ శబ్దైరకలహభేత్త్యాదితావ్యభ్యుత్పత్తయః అనేన వంశవాద్య సంపత్తి
రుక్తా - సంపత్త్యాభిభక్త్యాభిః - వంశవాద్యాదుషత్తాభిర్వాసంరక్తాభిరితపాతేరక్తకం
తీభిరత్యథాః - కిన్నరీభిః కిన్నరస్త్రీభిః - త్రయాణాం పురాణాం సమాహారస్త్రీపురం
సూ॥ తద్దితాథేత్త్యాదివాసమాహారసమాసః - పాత్రాదిత్యాన్నపుంసకత్వం - తస్య
విజయః - గీంతే - కందరేణుదరీణు॥ ౧॥ దరీణుకందరోవాస్త్రీ త్యమరః - తేతవ - ని
హ్రాదః గంధీరదన్తిః - మురజేవాద్యభేదేభ్య నిరివేత్త్యథాః స్వాప్యైర్ - తహా - త
త్రచరణసమూపేషకువలేనిశ్యసన్నిహితస్యశివస్యచ్యుత్పత్త ఇతిశేషః - సంగీతంతా
ర్యతికం॥ శ్లో॥ సమ్యగ్గీతేకుసంగీతం వాయారంభే ప్రసిద్ధతే॥ తార్యాణాం త్రితయేచా

లారంభయత్నాః॥ ౨౦॥ శబ్దాయంతే మధురమనితైః కీచకా
పూర్వమాణాస్తంసక్తాభిస్త్రీపురవిజయోగీయతే కిన్నరీభిః॥
నిహ్రాదస్తేమురజత్వచేత్కందరేణుభ్య నిస్సృజ్యంగీతా
ధోననుపశుపతేస్త్రభావీసమగ్రః॥ ౨౧॥ ప్రాలేయాద్రే
రుపతటమతిక్రమ్యతాంస్తాన్విశేషాహంసద్వారంభృగుప
తియశోవశ్యయత్కౌంచరంధ్రం॥ తేనోదీచీం దిశమను

శ్లోకః ౧౧॥ తదేవాధాః సంగీతాధాః - సంగీతవస్తు॥ ౧॥ అథోచిథేయదైక
స్తుప్రయోజననిచ్చత్తిస్సిత్యమరః - సమగ్రః సంపూర్ణః - భావినసుభవిష్యతిఖలు॥ వ్యా
భవిష్యతిగమ్యదయఇతిభవిష్యదిథేణినిః॥ ౨౧॥ ప్రాలేయాద్రేరితి॥ ప్రాలేయా
ద్రేః హిమాద్రేః ఉపతటంతటసమీపే॥ సూ॥ అవ్యయం విభక్తిత్యాదివాసమిపాథే
వ్యయివాసః తాంస్తా॥ వ్యా॥ విశ్వాయాం ద్విరుక్తిః విశేషాద్రప్తవ్యాధానా॥
౧॥ విశేషవయవేవ్యర్థాద్రప్తవ్యోత్తమవస్తునితీతద్వాదే - అతిక్రమ్య అదరేణుదరీ
సమతీత్యేత్యథాః - గచ్ఛేత్యనాగతేన సంబంధః - హంసానాం ద్వారం హంసద్వారం -
మానసప్రస్థాయినోహంసాః క్రౌంచరంభేణ సంచరంతీ త్యాగమః - భృగువతేజా
మదగ్నస్య యశోవత్కాయశః ప్రపుత్తికారణమిత్యథాః - యర్క్రౌంచస్యాదైక
రంధ్రం క్రౌంచరంధ్రమస్తి - తేన క్రౌంచవిలేన విలేదైకత్యస్య వియచనే బంధనేతి
భృగవ్యతస్యప్రపుత్తస్య - విష్ణవ్యాపకత్యభగవత్స్త్రీ వికమస్య - త్యాగః క్షుద్ర
ణాః - పాదభ్య - చిర్యగాయామేన బిలప్రవేశాధాంతిరశ్చీనదైక్యేణాశోభత్యితి
ర్యగాయామశోభనా॥ వ్యా॥ తాన్మీల్యేణినిః - ఉదీచీం దిశం - ఆనుసరేః అభిగచ్ఛ - పు

రాకెలభగవతో దేవాన్తాజాః సేవనమనయత మధ్యతాభ్యుగ్రునందనేన స్కందస్య
భాగ్యం క్రొంచవిభరిణమతినితవిశిఖముఖేన హేలయామృత్పిండభేదంతిత్వా తతపి
వక్రొంచయోభాదేవసదస్యముజ్యంభితేయశః తీరవారిధానిభిలమపిజగజ్జల మాయోలిత
మితకథాశ్రూయతే॥ ౬౦॥ గత్వేతి॥ క్రొంచబిలనిగమానంతరమూర్ధ్వం చగత్వా-
దశముఖస్యరావణస్యభుజైరుచ్చాన్వీతావిశ్లేషితాః ప్రస్థానాంసానూనాంసంధమూ-
యస్యతస్య- వితేననయనకౌతుకసద్భావఉత్తః- త్విదశపరిమాణమేషమితిత్రిదశాః॥
వ్యా॥ సంఖ్యయేత్వాదినాబహువ్రీహిః॥ నూ॥ బహువ్రీహాసంఖ్యేయేత్వాదినాసమా-
నాంతోటజితితీరస్సామిత్రదశానాందేవానాంపనితాస్తాసాందర్పణస్య- స్సృటికత్వా
ద్రాజతత్వాద్విధాపింబ గ్రాహిత్యేనేవముక్తం - కైలాసస్యాద్రః - అతిథిఃస్యాః-
యఃకైలాసః - కుముదవద్విశదై నికార్మలైః - శృంగాణాముచ్చామైరున్నతిభిః- ఖ-
మాకాశం - వితత్యవ్యాప్య - ప్రతిదినందినేదినే - రాశీభూతఃత్వంబకస్య త్రిలోచన
సరేస్తిర్యగాయామశోభీశ్యామఃపాదోబలినియమనాభ్యుద్య
తస్యేవవిష్టోః॥ ౬౧॥ గత్వాచోర్ధ్వం దశముఖిభుజోచ్చాన్వ
సితప్రస్థసంధేః కైలాసస్యత్రిదశ వసతావళాసాన్వ తిధి
స్సాన్వః॥ శృంగోచ్చామైః కుముదవిశదై ర్యో వితత్యస్థితః
ఖండాశీభూతఃప్రతిదిరమివత్ప్రస్థంబకస్యాట్టహాసః॥ ౬౨॥
ఉత్పశ్యామిత్వయితటగతే స్నిగ్ధభిన్నాంజనాభేనద్యక్ష్య
రదరదనచ్ఛేదకారస్యతస్య॥ శోభామద్రేస్తిమితనయనప్రేక్ష
ణీయాంభవిత్త్రుమంసన్యస్తేసతిహలభృతోమేచకేనాసనీమ్॥
౬౩॥ హిత్వాతస్త్రిన్యుజగవలయంశంభునాదత్రహస్తాక్రీడా

స్య- అట్టహాసఃఅతిహాసభివస్థితః॥ ని॥ అట్టావళిశయాయేమావితి యాదశః - ధాగభ్యా
దాసత్వేనాత్మేగ్రహం - హాసాదీనాంతుభావశ్యంకవిసమయనిర్ధం॥ ౬౩॥ ఉత్పశ్యా
మితి॥ స్నిగ్ధంమృగంబిన్నంకుడితంబయదంజనం కజ్జలంతస్యా భేవాభాయస్యత
న్మిక - త్వయి - తటగతేనామగతేసతి - సద్యఃకృత్తస్యద్విరదరదకస్య గజదంతస్యభే
దవద్దారస్యకుభ్యస్య- తస్యాద్రఃకైలాసస్య- మేచకేశ్యామలే॥ ని॥ కాలశ్యామలమే
చకాభిత్వమరఃవాససేవస్త్రై - అంసన్యస్తేసతి - హలభృతో భలభద్రస్యేవ స్తిమితా
భ్యాంనిశ్చలాభ్యాంఅనిమిషాభ్యామితియావత్ - నయనాభ్యాం ప్రేక్షణీయాంశోభాం-
భవిత్రింభావినీం- ఉత్పశ్యామి - శోభాభవిచ్ఛతితితర్కయామిత్యుక్తః - పూణానస
మాలంకారః॥ ౬౪॥ హిత్యేతి॥ తస్మికక్రీడాకైలేకైలాసే॥ శ్లో॥ కైలాసఃకనకాద్రి
శ్చమందరోగంధ మాధనః॥ క్రీడాభాగం పర్వతాశ్శంభోశ్చత్వారోపి వ్యరోచయన్నితి

శంభురహస్యే - శంభునా - భుజగవివవలయఃకంఠఃపంక్త్యాగౌర్యాభీరుత్వా
 త్యక్తా - దత్తహస్తాదత్తహస్తావలంబాసతి - గౌరి - హృదచారణ విహరేత్ - విహరే
 ద్యది - తహి - అగ్రయాంయాపురోగతఃతథా - స్తంభితోఘనీభావంప్రపితః అంత
 జలస్వపిఘఃప్రవాహాయస్యసఃతథాభూతస్త్వ - భంగీనాంపర్వాణాంభక్త్యుర
 చనాయా భంగీ భక్త్యువిరచితవపుః కన్పితశంఠస్త్వ - మణీనాంతటం మణితటం
 స్వారోహణాయసోవానత్వంకురు - సోహృదావంబజేత్యథాః || ౬౫ || తత్రేతి || తత్ర
 తైలాసే - అవశ్యంసర్వచా - సురయువతయఃదేవతాస్త్రియఃసలయకులిశానికంక
 జాకటయఃశతరోటివాచినాకులిశశబ్దేనకోటిమాత్రంలక్ష్మ్యతైగుర్బుట్టనానిప్రహరాస్తై
 రుద్గీణముక్చప్రప్యంతోయంయేనతం - త్వాం - యంత్రేకుదారాః యంత్రధారాఃతా
 సాంగ్యహత్వంకృత్రిమధారాగృహత్వం - నేవ్యంతిప్రాపయిష్యంతి - హేసఖేఘప్తేని
 దాఘేలబ్ధసృఘుమలబ్ధసృఘుమలబ్ధత్వందాస్యదేవభూమిమ సర్వదాసర్వర్తుసమా
 హారే ప్రాంమికమేసుత్వాత్వా - యతఃక్రమామహాస్యప్రదమదివసేమేఘందడిదే
 శై లేయచిచవిహరేత్వాదచారేణగౌరి' భంగీభక్త్యువిరచిత
 వపుస్తంభితాంతజాలాఘసోహృదానత్వంకురుమణితటారోహ
 ణాయాగ్రయాంయా || ౬౫ || తత్రావశ్యంజలయకులిశోద్బు
 ట్రవోద్గీణతోయంనేవ్యంతిత్యాం సురయువతయోయంత్ర
 ధారాగృహత్వం తాభ్యోమోక్షస్తనయదిసఖేఘమలబ్ధ
 స్తనస్యాస్క్రిదాలాలాశ్యవణపరుషైర్గజైర్భావయ
 యేస్తాః || ౬౬ || హేమాంభోజప్రసవిసలిలంమానసస్యాద
 ధానఃకుర్వకామంక్షణముఖపటప్రీతిమైరావణస్య | ధున్వ

తి - తవతాభ్యస్సురయశతిభ్యః - మోక్షోసస్యాద్యది - తదా - క్రిదాలాలాఃక్రీడాస
 త్తాః - స్రుమత్తా ఇత్యర్థఃతాస్సురయువతీః - శ్రవణవరుషైఃకణికలుభిః - గజై
 వైఃకణిజైః - భాయయేఃప్రాసయేః || వ్యా || అత్రహేతుభయారావాన్నాత్మనేపదం
 నాపిపుగాగమః || ౬౬ || హేమేతి || హేజలమేఘ - హేమాంభోజానాంప్రసవోజన్మయ
 న్నీకతత్ప్రసవినకం || వ్యా || జిభ్యక్షేత్యాదినాఇనిప్రత్యయః - మానసస్యసరసఃస
 లిలముదకం - ఆదభాసఃపిబన్పిత్యథాః - తథావిరావణస్యేంద్రగజస్య - తస్యకామదా
 రిత్యాత్ - ఇవసేనాథం ఇంద్రాగమనాద్వాసమాగతస్యేతిభావః - త్విదే - మానసః
 లాదానకాలముఖపటేనయాప్రీతిస్తాం - కుర్వక - తథా - కల్పద్రుమాణాం కింకరీ
 నిపల్లవభూతాన్యంకుశానిసూక్ష్మవస్త్రాణిని || అంకుకంపస్త్రిచూరేన్యాత్మపిధా
 నూత్రయమోః - సూక్ష్మవస్త్రేనాతుగీస్తావితిశబ్దార్థవై - స్వవస్త్రైఃమేఘచాత్రైః

భున్వత్ - ఇత్థంనానావిరువిధాశ్చేష్టాఃతోయసానాదయోమతైః - లలితైఃక్రిడితైః॥
 ని॥ నాభావభేదేస్త్రీసృత్యేలితంత్రుసుందర- అస్త్రీయాం ప్రమదారామేక్రిడి
 లేజాతపల్లవఇలికద్దాణవ- తంనగేంద్రంకైలాసం - కామంయథేచ్ఛం నివిశేఃఉ
 పభుష్టా ॥ ని॥ నివేశోభృతిభోగయారిత్యమరః - యథేచ్ఛావిహారో మిత్రగృహేమమై
 త్రాఃఫలం - సహజమిత్రంచతేకైలాసం॥ శ్లో॥ మేఘపర్వతయోరర్థిచంద్రయోరబ్జసూ
 ర్యయోః - శిఖిజీమూతయోర్వృష్టిరమ్యయోః మిత్రతాస్వయమిదశానాదితివాచః॥
 ౬౭॥ తస్యేతి॥ ప్రణయినఃప్రియతమస్యేవ - తస్యకైలాసస్యఉత్పంగేఃఉభ్యోభాగే
 ఉరాద౯ ॥ ౩॥ ఉత్పంగేముక్తపరియోగేసక్తిన్యూర్వృతతేజోమేతుత్పలమలాయాం-
 మమాలంకుభ్యవస్త్రుంగంగాదుమాలమివంగాదుమాలం ॥ వ్యా॥ ఉపమితసమాసః
 ప్రస్తంగాదుమాలంయస్యాప్రాంతం ॥ ని॥ మమాలంసూక్ష్మవస్త్రేస్యాదుత్తరీయేసితాం
 శుకఇలికద్దాణవేకామిన్యాంతు- ప్రస్తంగానేవదుమాలంయస్యాప్రాంతం - తథోక్తాం-
 అలకాంకుభేరసగరిందృష్టా ॥ కామినీమితేతిశేషః - హేకామచారిక - త్వంపునః

న్కల్పద్రుమకిసలయాన్యం శుకానిస్వచాతై నానాచేష్టై

జ్వాలవలలితై నివిశేస్త్రంనగేంద్రం॥ ౬౮॥ తస్యోత్పంగే

ప్రణయినభవప్రస్తంగాదుమాలంనత్వం దృష్టానవునరల

కాంజ్ఞాన్యసేకామచారిక । యావఃకాలేవహతిసలిలోద్ధార

త్వంతు - సజ్జాన్యసఇతిస - నాగమిష్యసీతిస - కింతుజ్ఞాన్యస ఏతేత్యధః - కామ
 చారికస్తేపూర్వమవిబముకృత్యఃతద్దశాన పంథవాదజానన్ సంభావితమేవేతినిశ్చ
 యార్థంసంభోద్యయ ప్రయోగః - తదుక్తం - స్మృతినిశ్చయనిధాభేమనభోద్యయ
 ప్రయోగఇతి- ఉచైచ్చివిమానాదన్నతసప్రభూమికభవనాని॥ ని॥ విమానాస్త్రీదేవ
 యానేసప్రభూమికసద్వనీతియాదవః - మేఘసంవాహనస్థాన సూచనార్థమిదంవిశే
 షణంఅన్యత్ర- ఉచైచ్చిఃగంభీరావిమానానిష్కృపాచయా - అలకా - వోయుష్మాకం-
 కాలై - మేఘకాలఇత్యధః - కాలస్యసర్వమేఘసాధారణ్యాద్వ ఇతిబహువచనంస
 లిలముద్గిరతీతిసలిలోద్ధారంప్రవత్సలిలధారమిత్యధః-అభ్యర్థించంమేఘకదంబకం-
 కామినీస్త్రీ- ముక్తాజాలైఃషూక్తికసరైఃగ్రధితం ప్రత్యుప్తం॥ ని॥ పుంశ్చల్యాంశూ
 క్తికేముక్తేతియాదవః- అలకమివచూణకుంతలానివ - జాతావేకవచనం॥ ని॥ అల
 కాన్యూణకుంతలాఇత్యమరః - వహతివిభృతి- అత్రకైలాసస్యానుమాలనాయకత్వ
 మలకాయోశ్చస్వాధీనపతికాఖ్యనాయకత్వంచభవిన్యతేతదుక్తం ॥ శ్లో॥ ఏకాయ
 త్తోనుమాలస్సృతితి॥ శ్లో॥ ప్రియోపభాతితానిత్యంస్వాధీనపతికామతేలిలమయంతి-ఉ

జానగంతివ - బాలయస్థలకాప్రాంతానవయోవత్రవంఽరీః - వినాంబినోగయ
స్మాంతాంఘాయోవదనువతాతదితి || * * * * *

ఇతి శ్రీ మహాబాహుధ్యాయకోలచలమల్లినాథసూరివిరచితాయాం
మేఘసందేశవ్యాఖ్యానాం సంజీవనీసమాఖ్యానాం
పూర్వ మేఘ స్పమాస్త్రః

౧|| విద్యుత్వంతమితి|| యత్రలలకాయాం - లలితాః - రహస్యఃవనితాః (స్త్రీ)
యాయేషు తేతథోక్తాః - సహచైవ్రవతాంత ఇతిసచిత్రాఃసాలేఖ్యాః|| ని || ఆప
ఖ్యాశ్చర్యయాశ్చిత్రమిత్యమరః|| సూ|| తేనసహేతిమ్యయోగ ఇతిబహువ్రీహిః - వా
పసజానస్యేతిసహశబ్దస్యసభావః - సంగీతాయతార్యత్రికాయప్రహతమురజాఃచా

ముచై చిద్విమానాముక్తజాలగ్రధిల మలరం కామినీవాభ్ర
బృందమ్ || * * * * *

ఇతి శ్రీ కాళిదాసస్యకృతామేఘసందేశేమహాకావ్యే
పూర్వ మేఘ స్పమాస్త్రః

౧|| విద్యుత్వంతంలలితవనితాస్త్రోత్రచాపంసచిత్రా
స్తంగీతాయప్రహతమురజాస్త్విద్ధగంధీరఘోషమ్ | అంత
స్త్రోయం మణిమయభువస్తంగమభ్యం లిహగ్రాఃప్రాసాద

జితమృదంగాభివ్యధః|| ని|| మురజస్తుమృదంగేస్వాడ్ధక్కమురశయోరపీతికబ్ధాబా
వే - మణిమయఃమణివీకారాః - భువఃక్రీడాపానభూమయఃయేషు తేతథోక్తాఃఆశ్ర
మంబరంలిహంతీత్యభ్యంలిహనిఆశ్రంకషాణి|| వ్యా|| వహభ్యేలిహఇతిఖచ్ - అరుద్వి
తపదిత్యాదినాముమాగమః- ఆశ్రంలిహనిఅగ్రాచిశిఖరాణియేషుంతే తథోక్తాః- అ
తితుంగాభివ్యధః- ప్రాసాదాఃదేవగృహః|| ని|| ప్రాసాదోదేవభూమజామిత్యమరః-
విద్యుతోస్యసంతీతివిద్యుత్వాతం - సేంద్రచాపంఇంద్రచాపయంతం - స్నిగ్ధఃక్రా
వ్యఃగంధీరఃప్రగల్భఃఘోషఃగజితధ్వనిరవ్యసృతం - అంతఃఅంతగతంతోయంయ
స్యతమంతస్త్రోయంఅంతస్పలిలం - తుంగమున్నతం - తాన్వలైస్తైర్విశేషైఃలితవనిత
త్యాదిభర్తైఃకరజైః - తుంయతుంసమీకతుం|| వ్యా || తులకస్తాన్వలైర్వీరితిన్వ

తాత్పర్యముఁ ప్రత్యయః - అలంపర్యాసః॥ ని॥ అలంభాదలంపర్యాసః క్రితవా రణవా
చకమిత్యురుః - అత్ర ఉపమానోపమేయభూతమేఘప్రాసాదభర్తా తాంబూల్యవస్థానితా
దీనాంయథాసంఖ్యమనూప్య సాధుశాస్త్రే ఘ్రాసాదసాధుశ్వనీద్ధిరితిబింబ ప్రతిబింబ
భావేన ఇయంతూణాంపమా ॥ ౨॥ సంప్రతిసర్వదాతస్యాంసగ్నమకంసంపత్తిమాహ
వాస్తవితి॥ యత్ర అలంకార్యాంసభూసాంస్త్రిజాంహస్తే - లీలాధాం కమలంలీలాక
మలంశరల్లింగమేతత్ - యతః క్తం॥ శ్లో॥ శరత్పుంకజలవజేతి - అలంకేకుంతలజాతా
వేకవచసః - బాలకుండైః ప్రత్యగ్రమాఘ్యకుసుమైః అనువిధ్యమనువేదః గ్రధనమితయా
వత్॥ వ్యా॥ సపుంసకైభావేక్తః - హేమంతకార్యమేతత్ - యదృశి కుందానాంక్రై
శిరత్వమప్యస్తి - మాఘ్యంకుండమిత్యభిధానాత్ - తథాపి హేమంతే ప్రాదుర్భవతైః
శిరేప్రాధత్వమిత్యవస్థాభేదేన హేమంతకార్యత్వమిత్యాశయేన బాలపద విశేషణం - అ
లకమితప్రధమాంతవారేన సమీప్రక్రమభంగస్యాన్యో - నాథస్తు - నియత పుల్లింగ
తాపనిశ్చేతిదోషాంతరమాహ - తదసత్॥ శ్లో॥ స్వభావవక్రాణ్యలంకానితాసామితి॥

స్తావంతులయితుమలంయత్రతైస్త్వైశ్చేషైః॥ ౨॥ హస్తేలీ
లాకమలమలకై బాలకుండానువిధ్యం నీతాలోక్రప్రసవరజ
సాపాండుతామానినేన్ద్రః॥ మాడాపాశేన వకురవకంచారు
కణికాశిరిషంసీమంతేచత్వదుష్కమజంయత్రనీపంపధూనాం॥
౩॥ యత్రోన్నతభ్రమరముఖరాః పాదపానిత్య పుష్పాహం
సప్రశేనీరవికరశనానిత్యపద్మానభిన్యః॥ కేకాత్కం తాభవన

శ్లో॥ నిర్మలానన్యలంకానితాదితమురః కృత్స్నోద్దరఃఖండితః ఇత్యాదిమ ప్రయోగేనున
పుంసకలింగతాదశానాదితి - ఆననముఖేలోక్రప్రసవానాంలోక్రపుష్పజాంక్రైశి
రాజాంరజసాపరాగేణ॥ ని॥ స్వాదుత్పాదేపలేపుష్పప్రసవోగభామోచనఇత్యురుః -
హిందుతాంపిశంగత్వం - నీతాప్రాపితా - క్రిశోభా - మాడాపాశేకేకపాశే - నవకు
రవకం॥ ని॥ తత్రశోభేమరవకస్తత్రపీలేకురంటక ఇత్యురుః - వాసంతఃపుష్పశేషఃక
ణేచారువేశలంశిరిషంక్రైష్ట్యంపుష్పవిశేషః - సీమంతేమస్తకకేకవీధ్యాం॥ ని॥ సీ
మంతమస్త్రీయాంమస్తకేకవీధ్యాముదాహృతమితేతద్దాదావే - తతోపగమసత్వదుష్
కమః - ఘనాగమకాల ఇత్యధాంతత్రజాలంత్వదుష్కమజం - వాషికాకలింగముక్తంసీ
పంకదంబకుసుమంచసర్వత్రాప్యస్తీతశేషః॥ వ్యా॥ అస్తీభవతిపరఃప్రధమపురుషః
అప్రయుజ్యమానూప్యస్తీతిన్యాయాన్ ఇత్థంకమలకుందాదితత్తత్కార్యసమాహారాభి
ధానాత్ అథాత్వసర్వకుసూహారనిధిః - కారణంవిసాకార్యాభావాదితిభావః॥ ౩॥
యత్రైతి॥ యత్రాంకాయం హేమపాష్టయః - నిత్యంపుష్పానియోషాంక్రైశిత్వపుష్పః

నరుముతునియమాదిత్యధాః - అతవివోన్త్రైశ్చమరైః కుఖరాశ్చబ్దాయమానాః-న
శిః- పద్మిన్యః- నిత్యంపద్మానియాసాంతానిత్యపద్మాఃసమహేమంతాదివజామి
తిభావః- అతవివహంస శ్రేణీభిఃగచితరశనాఃకల్పితమేఖలాః - నిత్యంహంసపరివేష్టే
తాఇత్యధాః - భవసశిభిః శ్రీదామయూరాః - నిత్యంతాస్వంతఃకలాపాః బహుజీ
యేహంతేతథోక్తాఃసమవహాస్వేవేతిభావః- అతవివకేకాభిరుక్తంరాఃడిద్రివాః-
ప్రదోషఃరాత్రయః - నిత్యంజ్యోత్స్నాః - చంద్రికాయేమంతేనిత్య జ్యోత్స్నాః-
సమశుక్లపక్షవివ- ప్రతిహతాతమసాంప్రతివాహప్రేర్యేమంతేతేచతే రమ్యాశ్చతథో
క్తాః - నయనసుభగాఇత్యధాః || ౪ || ఆనందేతి॥ యత్రాలకాయంతి త్రేణాంయ
యేతాం॥ ని॥ విత్రేత్యరఃకుబేరస్యాత్ప్రభౌధనిక యమదారితివిశ్వః - ఆనందోత్థమా
నందజన్యమేవనయనసలిలం - అన్యైనిమిత్తైఃశోకాదిభిన్నానై - ఇష్టసంద్యోగే
ప్రియజనసమాగమన - సాధ్యాన్నివతానియాత్నత్యప్రతికార్యాదిత్యధాః - కుసు
మశరజాన్తదవజన్యాతాపాత్ - అన్యస్తాపోనాన్తి - ప్రణయకలహదన్యస్తాన్తరజాదికా
శిఖివోనిత్యభాస్వత్కలాపానిత్య జ్యోత్స్నాః ప్రతిహతత

మోశ్చ త్తిరమ్యాః ప్రదోషాః॥ ౪॥ అనందోత్థంనయనసలిలం
యత్ర నాన్యైనిమిత్తైఃనాన్యస్తాపః కుసుమశరజాదిష్టసం
యోగసాధ్యైః । నాప్యన్యస్తాష్ట్యణయకలహాద్విప్రయో
గోపపత్తిర్విశ్రేణానాంనచఖలుపయోయావనాదన్యదన్తి॥ ౫॥
యస్యాంయత్రోస్థితమణికుయాన్యేత్యహంప్రకాశ్ఫలానిజ్యో
తిశ్చియాకుసుమ రచితాన్యత్రమ (స్త్రీ)సహాయాః॥ ఆనందం

రజాత్ - విప్రయోగోపపత్తివిరహ ప్రాప్తిరపినాన్తి - కించ - యావనాదిన్యద్యయో
వాదకంచ - నాన్తిఖలుపిత్య్లోభకదన్యంప్రక్షీప్తమపివ్యాభ్యాతం॥ ౫॥ యస్యామి
తి॥ యస్యాంయత్రైః ఉత్తమ(స్త్రీ)సహాయాలలితాంగనా సహచరాస్వంతః - నితమణి
మయానిస్ఫటికమణిమయానిచంద్రకాంతమణిమయానివా అతవివజ్యోతిహంతారకా
జాంభాయఃప్రతిబింబాన్యేవకుసుమానిత్రైఃరచితానిపరిష్కృతాని॥ ని॥ జ్యోతిస్తా
రాగ్నిభాజ్వలాదృక్ప్రతాభాఃభ్యరాత్తన్వితివైజయంతి - వితేపానభూమేరన్లునశో
భత్వముగ్రంవాన్యస్థలాన్యేత్యప్రాప్తతవగంభీరద్వనిరివదన్విర్యేహంతేమత్వగ్రంభీ
భవనిమపుష్కరేమవాద్యభాండముఖేమ॥ ని॥ పుష్కరంకరిమాన్తగేవాద్యభాండముఖే
జలే - వ్యోమిన్పక్ష్యేపలేఖద్వేలిథాఃపథవిశేషదారిత్వచరః - శనత్రైఃమందమాపలేమ
తాదితేమసత్సు - వితంపవాద్యంస్మత్తగీతయోరపుష్కపరమణం - కల్పకృత్ప్రసూతం
మందారవృక్షోద్భవం - కల్పవృక్షస్థకాఢీతాఢీప్రకాశ్చాన్తి - మధ్యపిత్రప్రసూ

తవిత్వధాః- రతిస్సురతమేవఫలంయస్యతత్ రతిఫలంపాప్యత్వాద్రవిపలాఖ్యంమగు
 మద్యమానేసంతేఅదృత్యపిబంతిత్యధాః॥ శ్లో॥ తాశ్చరీరసితామృతామలగుహోస్తత్రాస్థి
 కాలాహ్వయాదావిఁద్రుమమోరటాడుకదశీగుగ్లుప్రసూనై ర్యుతం- ఇథంచేన్న
 భుపుష్పభంగ్యవచితంపుష్పద్రుమరామృతకాన్ధేనస్తరదీపనంరతిఫలాఖ్యం సాష్టమశీ
 తంమధ్వితిమదిరాణావే॥ ౬॥ మందాకిన్యాఇతి॥ యత్రాలకాయామనిద్యమానః -మ
 రోయేషాంతేలమరాతై రమరైఃప్రాధి-తాః- కాంక్షీతాః- అతిసుందర్యఇత్వధాః-
 కన్యాయక్షమూర్యః॥ ని ॥ కన్యామూరికానార్యోరతివిశ్వః- శిశిరైఃశీతైఃమందాకి
 న్యాఃగంగాయాఃపయసిమరుద్భిః - మారుతై స్సేవ్యమానాఃవీజ్యమానాస్సత్యఃతథాల
 నుతటంతటేమరోహంతిత్యనుతటరుహః - క్షీణతేషాం॥సూ॥ఉపపదమితిజిహ్విమానః-
 తేషామందారాణాంఛాయయాఅనాతపేనవారితోష్ణః నివారితతాపాస్సత్యః కనక
 సృసికతాగుముష్టిభిఃనిడైవేణన్యానేనగూఢైఃసంవృతైః అధవా - కనకనికతానాం
 ముష్టిమనిడైవేణగూఢైః అతవిపలస్వేష్టవై యమృతై యమృతాణిభిఃరతైఃసంక్రీడం

తేమధురతిఫలంకల్పవృక్షప్రసూతంత్యద్గంభీరధ్వనిమౌనకైః
 పుష్కరేష్యాహతేషు॥ ౬॥ మందాకిన్యాఃపయసి శిశిరై స్సే
 వ్యమానామరుద్భిమందారాణామనుతటరుహం ఛాయయా
 వారితోష్ణః | అన్వేష్టవై యఃకనకనికతాముష్టినిడైపగూఢై
 స్సంక్రీడంతేమణిభిరమరప్రాధితాయత్రకన్యాః॥ ౭॥ నీవీ
 బంధోచ్ఛ్వస్తితశిథిలంయత్ర వింబాధరాణాంతోమంరాగా
 దనిభృతకరేష్యాక్షిపత్సుప్తి యేషు| అర్చిస్తుంగానభిముఖమ

తేగూఢమణిసంజ్ఞయాదై శిక్రక్రీడయాసమ్యక్క్రీడంతీత్యధాః॥ సూ॥ క్రీడాంసుసంప
 రిభ్యశ్చేత్యాత్మనేపదం॥ శ్లో॥ రత్నాదివివాలుకాదాగుప్రీద్రాఙ్మనృకమృతాః॥ బా
 లికాభిఃకృతాక్రీడానామూర్ధమణిఃస్త్వతా - రాసక్రీడాగూఢమణిగుప్తకేస్తు
 లాయనం - పిండకంకుకదందాదై యిష్టృతాదై శిక్రకేశయితివిశదాణావే॥ ౭॥ నీవీ
 తి॥ యత్రానిభృతకరేషుచపలమా నైమనీవీద్రసంసూర్యోగధయాత్కంపమానకరే
 ష్విత్వధాః- ప్రియేషునీవీవస్తుగ్రంథిః॥ ని॥ నీవీపరిపజ్జగంథాస్త్రీణాం జఘనవాస
 సీతివిశ్వః- నీవీతిబంధః నీవీబంధః - చూతప్యక్షపదపానరుక్త్యం - తస్యోచ్ఛ్వస్తితేన
 తృటనేనశిథిలంయేమంకుమాలంరాగాదనురాగాదాక్షిపత్సుహరత్సుసత్సు- హ్రీమూడా
 నాంలజ్జావిభురాణాం - బింబంబింబికాఫలం ॥ ని॥ బింబికాయాఃఫలేబింబిప్రతిబింబే
 చమండలైశ్చివిశ్వఃతద్వద్ధధరోయాసాంతాసాంబింబాధరాణాంస్త్రీవిశేషాణాం॥ ని॥

విశేషః కామినీకాంతాభీరుచింబాధరాంగనేతిశబ్దాణావే - చూడాకస్య కుంకుమా
 దేముషిరచిచ్ఛిమఃకాయాభైః - తుంగాః || ౧ || అచిచ్ఛిమఃకాయాభైరతి
 విశ్వఃరత్నాన్యేవప్రదీపాకరత్న ప్రదీపాః అభిముఖంయథాతథాప్రాప్త్యాపివలప్రే
 రణాదీపనివాకపజాక్షమత్వాన్నిష్ఠలాక్షేపాభవతి - అత్రాంగనానంరత్నదీపనిర్వా
 పణప్రభృత్యాహ్లాద్యంవ్యజ్యతే || ౮ || యత్రేతి || యత్రఅలకాయాంనిశీధేఅధా
 రాత్రే || ౧ || అధారాత్రనిశీధాద్వావిత్వమరః - తతస్సంరోదస్యమేఘాపరణస్య అ
 పగమేనవిశత్రైనిఃకూలైశ్చంద్రపాదేచంద్రరశి భిః || ౧ || పాదారశ్చన్ద్రశ్రీతుర్యాం
 శాభిత్యమః - స్ఫుటజలలవస్యందినఃకల్పితాంబుకణసావిణిః - తంతుజాలావలంబాః -
 వితానలంబిసూత్రపుంజాధారాః తద్దణగుంభితాభిత్యధాః - చంద్రకాంతాశ్చంద్ర
 కాంతమణయః - ప్రియతమానాంభుజైరుచ్ఛన్నసితానిత్రాంత్యాజలసేకాయవాప్రశి
 ఫితీతానిఽపిలింగితాని యానాంతానాం(స్త్రీ)ణాం సురశిజనితాంతంగ్లానింలవయ
 తానాంక్షానతాంవ్యాలుంపంతిలవసుదంతి || ౧ || నేత్రేతి || హేమేఘనేత్రాప్రేరకేణ - స

పీప్రావ్యరత్న ప్రదీపాః హ్రీమూఢానాంభవతి విఫలప్రేర
 ణామాణఃముష్టిః || ౮ || యత్ర(స్త్రీ)ణాంప్రియతమ భుజో
 చ్ఛన్నసితాలింగితానా మంగ్లానింసురత జనితాంతంతుజా
 లావలంబాః | త్వత్సంరోధాపగమవిశదైశ్చంద్రపాదైర్నిశి
 థేవ్యాలుంపంతిస్ఫుటజలలవస్యందినశ్చంద్రకాంతాః || ౯ ||
 నేత్రానీతాస్తతగతి నాయద్విమానాగ్రభూమిారాలేఖ్యా
 నాంస్వజలకణికాదోషముత్పాద్య సద్యః | శంకాస్పృష్టేషా

తతగతినానాయనా || ౧ || హతరిశ్వాసదాగతిత్వమరః - యద్విమానాగ్రభూమిార్య
 స్వాలులకాయావిమానానాంసప్తభూమికభవనానాం-అగ్రభూమిరుపరిభూమికాఃతాః
 ప్రాపితాః - త్యామివశశ్యంతీయాం నైత్యాద్యశఃత్వత్సవ్యశాభిత్యధాః || వ్యా || త్వదా
 విమద్యశోనాలోవనేకఃకోవేతికథేప్రత్యయః - జలముచఃమేఘాః- ఆలేఖ్యానాంసచ్చి
 త్రాణాం || ౧ || విత్తేతిభిరూపంస్యాదాలేఖ్యంతప్రయత్నకః - నిమిత్తోత్తమచిత్ర
 మితిశబ్దాణావే - స్నేహంజలకణికాభిజ్ఞలకజైదోషంస్ఫుట సముత్పాద్యసద్యశ్శం
 తాస్పృష్టేషాపసాపరాధత్వాద్భయవిష్టేషా || ౧ || శంకామితక - భయదూరితిశబ్దా
 ణావే - భూమిార్యారస్య భూమనిగమస్యఅనుకృతా వసుకరణేనిపెణాఃకుశలాఃర్భూ
 ర్భూఃరాః విశిణాఃస్వంతఃజాలమగైగగ వాక్షరంధై ౧నిష్పతంతినిష్క్రమంతి-
 యథాచేనచిదంతః పురసంబారవతాశూలేన గుఢస్యత్రాన్యరహస్యభూమింప్రాపితాః
 తత్ర(స్త్రీ)ణాంవ్యభిచారదోషముత్పాద్య సాశండాక్లప్తవేషంతరాః జారాఃతుద్ర

మౌనైవ్యమ్ - మంత్రతద్యదితిర్వనిః - ప్రకృతార్థేశంకాస్సప్రజ్ఞావిషేష్యత్ప్రేక్షితా
 ౧౦॥ అక్షయ్యేతి॥ యత్రాలకాయాంతేతుంశక్యాఃక్షయ్యాః॥ సూ॥ క్షయ్యబయ్యా
 శక్యాభవాద్వినిపాతః - తతోనభో సమాసః - భవనానామంతః అంతభవావసం॥ వ్యా॥
 అవ్యయీభావసమాసః - అక్షయ్యాః అంతభవావసేనిధయోయేషాంతేతథోక్తాః - య
 థేచ్ఛాబోగసంభావనార్థకమిదంబిశేషణం - విబుధవనితాః అప్పరసఃతావచారము
 ఖ్యావేశ్యావిశేషఃతాస్సహాయేషాంతేతథోక్తాః॥ ని॥ వారస్త్రీగణికావేశ్యరూ
 పాజీవాధనాజినైః - సత్కృతావారముఖ్యాస్యాదిత్యమరః - బద్ధాలాపాఃసంఘాత
 సల్లాపాస్సంతఃకామినఃకాముకాః అహన్యవాని ప్రత్యహం॥ సూ॥ అవ్యయంవిభక్తి
 త్యాదినా అవ్యయీభావః - అనశ్చేతిసమాసాంతస్తుత్ - రక్తఃకురురఃకంఠద్వనిర్యే
 షాంతేరక్తకంఠైఃఅతఏవధనసతియశఃకుబేరకీర్తికముఖైః గాయత్రి దుష్టాయత్రి
 జీవావగానస్యగాంధారగ్రామప్రాయితత్వాత్తారతరంగాయద్విరిత్యథాః - తిన్నై

జలముచున్న దృశోజాలమాఁగఁధూమోద్ధారానుకృతి
విపుణార్ధుర్ధూరానిష్ఠపతి॥ ౧౦॥ అత్యంతర్వననిధ
యఃప్రత్యహం క్తకంరైరుద్గాయద్భిర్ధన పతియశః కిన్నరై
ర్యత్ర సాధం॥ వైభాజాఖ్యం విబుధవనితాచారముఖ్యా
సహాయాబద్ధాలాపాబహిరుపవనంకామనోనిర్విశంతి॥ ౧౧॥
గత్పుత్రంపాదలకపతితైర్యత్రమందారపుష్పైఃపత ష్చే
దైఃకనకకమలైఃకణావిభ్రంశిభిశ్చ | ముక్తాజాతైః సనపరి

స్మరణంకిన్నరై సుహరిభాజస్యవామగజేంద్రస్య విరంవై భాజమిత్యా హ్యాయస్య
తదై వ్రాభాభ్యం ॥ శ్లో ॥ విభాజేనగజేంద్రేణత్రాతంవై భాజమాభ్యయేతితంభుర
హస్యే- పైత్రరధనై వ్రావామంతరమేతత్ - బహిరుపవనంబాహ్య్యాద్యానంసిర్విశం
త్వనుభవంతి ॥ ౧౧ ॥ గత్యుత్కంపాదితి ॥ యత్రాలకాయంకామినీనాం అభిసారికా
జాం ॥ ౧౨ ॥ కాంతాధి- నీతుయాయాతిసంకేతంసావిసారికత్వమరః- నిశిభవంవై శఃమా
గఃసవితుస్సూర్యస్యఉదయేనతిగత్యాగమనేన ఉత్కంపశ్చలనంతస్మాద్ధేతోఃఆల
కేభ్యఃపతితై మందారపుష్పేఃతథాపత్రాజాం మకరికాపత్రాజాం ఛేదైఃఖండైః
పతితై రితిశేషః - కణేభ్యఃవిభ్రంశంతీతికణావిభ్రంశీని - త్రైఃకనకస్యకమలైఃకన
కకమలైశ్చ ॥ బాన్దీ పుష్పాదిపక్షితాధానా లాభసతిమయట్రాగ్రహేధ్యాహరణోఽః -
విపమస్య త్రాప్యనుసంభేయం - తథాముక్తజాలైఃమూక్తికసరైఃశిరోనివేశితై రితిశే
షః - తథా ప్రసంగాఃపరిసరఃప్రదేశఃతత్రప్రవిన్నా నిసూత్రాణియేషాంత్రైఃసరైశ్చ
సూర్యతేజోపశితే - మాగఃపతితమందారకుసుమాదింగ రయమభిసారికాజాంపం

తా ఇతిద్రష్టృభిరనుమీయత ఇత్యధః॥ ౧౨॥ మత్వేతి॥ యత్ర మన్త భః భనచతేః కుదే
 రస్య సఖాధనపతిసఖః॥ సూ॥ రాజాహస్యభిభృష్టచ్ - తందేవం మహదేవం సామై
 ద్వసంతం సభి నేషహన్విజరూపేణవతామానంతస్థివాంసం మత్వాజ్ఞాత్వాభయోత్సా
 లేక్షణభయోఽపట్టదావివజ్యాహర్షీయస్యతత్యోక్తం - చాసంప్రాయః ప్రాచుర్యే
 ణనవహతిసవిభాగః - కథంతహితస్య కార్యసిద్ధిరిత్యత ఆహ - సభ్యభంగమితి - త
 స్యమన్తధస్యారంభః కామిజనవిషయజయవ్యాపారః - సభ్యభంగంయథాతథాప్ర
 హితానిప్రయుక్తానినయనానిసృష్టయా యేమతైస్తథోక్తైః - కామిసవివలప్యేణితేష్య
 మోమైస్సఫలప్రదానై రిత్యధః - చాపంతుకదాచిన్మైః ఘమపిస్యా దితిభావః - చతు
 రాశ్యజ్ఞః - నితాశ్యతాసాంవిభ్రమైర్విలాసై రేవనీధినిష్పన్నయదనధాకం హాకీక
 భలంచతద్యుదాగాదవరంసిచ్చితసాధనప్రదాగఇతిభావః॥ ౧౩॥ వాసఇతి॥ శ్లో॥ కచ
 భార్యందేహభార్యంపరిభేయంబిలేచనం । చతుర్థాభూషణంప్రాచు (స్త్రీ)ణామస్య
 తుదై శికమితిరసాకరే - తదేవాహ - యస్యా మలకాయాం చిత్రంసానావణంవా

సరచ్చిన్నసూత్రైశ్చహరైరైష్యోమాగ్రస్పవితురుదయో
 సూచ్యతేకామినీనాం॥ ౧౨॥ మత్వాదేనంధనపతిసఖంయత్ర
 సామైద్వసంతం ప్రాయశ్చపంనవహతిభయాన్తన్తభప్ట
 దజ్యం । సభ్యభంగంప్రహితనయనైః కామిలప్యేష్యమో
 మైస్తస్యారంభశ్చక్షీరపనితావిభ్రమై రేవసిద్ధః॥ ౧౩॥ వా
 సశ్చిత్రంమధునయనయోర్విభ్రమాదేశదక్షంపుష్పద్భృదం
 సహకిసలయై భూషణానాంవికల్పాః । లాటోరాగంచర
 ణకమలన్యాసయోగ్యంచయస్యామేకస్సా తేనకలమబలా
 మండనంకల్పవృక్షః॥ ౧౪॥ తత్రాగారంధనపతిగృహేనుత్ర

సఃవస్త్రంపరిభేయమండన మేతత్ - సయసయోర్విభ్ర మాణాం ఆదేశే ఉపదేశద
 క్షం - విభ్రమాధాయకమిత్యధః - అనేనవిభ్రమత్వారామధునామండనత్వమితి
 విజ్ఞేయం - తచ్చమండలాదివదైశాభార్యాం తర్భావ్యం - మధుషద్యం కిసలయైః పల్లవై
 స్సహపుష్పద్భృదంకుసుమదయముభయంచేత్యధః - ఇదంతుకచభార్యం భూషణా
 నాంవికల్పాన్విశేషాః - దేహభార్యమేతత్ తథాచరణకమలయోన్యాసస్య సమర్ప
 ణస్యయోగ్యం - రజ్యతేనేనేతిరాగఃరంజకద్రవ్యంలాట్యైవరాగఃలాటోరాగఃతమిదంచాం
 గరాగాదివిలేచనమండనోపలక్షణమితిసకలంసర్వంచతుర్విధమీత్యధః - అబలా
 మండనయోషిత్వసాధనజాతంవికళకల్పవృక్ష ఏవసూతేజనయతి - నతునానాప్ర
 సాధనసంపాదనప్రయోసఇత్యధః॥ ౧౪॥ ఇత్థమలకాంవణాయితావతత్రస్యభవనం

సాభిజ్ఞానమాహా॥ తత్రేతి॥ తత్రాలకాయాంధనపతిగృహమత్రేణమవేరగృహభ్యః ఉ
త్రరస్మిన్నమారేషదేశే॥ సూ॥ వినబన్యతరస్యామితి వినవ - వినవాద్విత్తీయేతిద్వితీ
యా॥ ని॥ గృహఃపుంసేనభూమ్నోవేత్యమరః - అవ్యయమేతత్ అస్మాకమిదమస్తద్వి
యం॥ సూ॥ పృథ్వాచ్ఛితిశత్రుయః - అగారంగృహంసురపతిధమశ్చారుణామణి
మయత్వాదత్రంకమత్వాచ్ఛితిశత్రుయః - అగారంగృహంసురపతిధమహిర్వాహరేణ॥ ని॥ తోర
ణాన్ద్రిబహిర్వాహరమిత్యమరః - దూరాలక్ష్యంధృత్యం - అనేనాభిజ్ఞానేనహారతవిన
జ్ఞాతుంశక్యమిత్యధాః - అభిజ్ఞానాంతరమాహ - యస్యాగారస్యోపాంతేప్రాకారాం
తఃపాశ్వాదేశేమేమమకాంతయావధిఃతఃపాశ్చతఃపాశ్చతఃపాశ్చతఃపాశ్చతఃపాశ్చతః
త్రైపుత్రత్యేనాభిమన్యమాన ఇత్యధాః - హస్తేనప్రాప్తేనాహస్తానసంయోగేనైవై
చ్ఛత్రేనమితః - ప్రబకథారాల్లంబమాన ఇత్యధాః॥ ని॥ స్వాస్థ్యచ్ఛత్రుప్రబకఇత్యమ
రః - బాలఃకోమలఃమలదారవృక్షః అస్తీతిశేషః॥

రేణాస్తదీయందూరాల్లక్ష్యంసురపతి ధనుశ్చారుణాతోరణే
న । యస్యోపాంతేకృతకతనయఃకాంతయావధిఃతోమేహస్త
ప్రాప్త్యప్రబకనమితోబాలమందారవృక్షః॥ ౧౫॥ వాపీచాన్ద్రి
మకరతశిలాబద్ధ సోపానమాగాఽహౌమైశ్చన్నావిశచకమ
లైస్సిద్ధిగ్ధవైదూర్యనాలైః॥ యస్యాస్త్రయేకృతపతయోమా
నసంసంనికృష్టం నాథ్యాస్యంతివ్యవగతశుచస్త్రావమపి ప్రే
క్ష్యహంసాః ॥ ౧౬॥ తస్యాస్త్రీరేరవితశిఖరఃపేతలైరింద్ర

౧౫॥ ఇతఃపరంపంచభిఃకోతైరభిజ్ఞానాంతరాన్యాహా॥ వాపీతి॥ అస్తిన్నస్తదగారే
మరకతశిలాభిగాఽరుత్తమణిభిఃబద్ధస్సోపానమోగోరయస్యాస్మాకభోతా - విహారే
భవావైదూర్యావిదూరాభ్యంతిభిఃశత్రుయః - వైదూర్యాణాం వికారాణివైదూ
ర్యాణి వికారాణేభ్యస్త్రయః - స్త్రీగానివైదూర్యాణివానియేషాంతైఃప్రాప్తై
స్సావజైర్వికవకమలైశ్చన్నావాపీదీప్తికావ॥ ని॥ వాపీమదీప్తికేత్యమరఃఅస్తీ
తిశేషః - యస్యాఃవాప్యాఃతోయేసలిలేకృతపతయః - కృతనివాసాఃహంసాఃత్వాం
మేఘంప్రేక్ష్యవీక్ష్యపి - వ్యవగతశుచఃపాశ్చతాలేప్యకలుషజలత్వాద్వికరకుఃఖాస్యం
తఃసంనికృష్టం - సంనిహితంసుగమమపీత్యధాః - మానసంనాథ్యాస్యంతినోత్కం
లవ్యంతే॥ వ్యా॥ అథ్యాసనముత్కంఠాపూర్వకంస్తరణమితకాశికాయాం॥ ౧౬॥ త
స్యాతి॥ తస్యాఃవాప్యాఃతీరేవేతలైఃచారుభిః॥ ని॥ చారాదక్షిణవేళకభిత్త్యమరఃఇం
ద్రనీలైరివితశిఖరఃఇంద్రనీలమణిమయశృంగఇత్యధాః - కనకకదళీనాంవేష్టనేనపరి
భినాప్రేక్ష్యదీయఃదశానీయః క్షిప్రాధాంతైలః - అస్తీతిశేషః - హస్తభేదపాంతేను

ప్రాంతేమస్సురితామికనితాః కటితోయస్యతంతథోక్తం - ఇదంవిశేషణంకనకకడలివేష్ట
 వసామ్యుధాముక్తం - ఇంద్రనిలపామ్యంతుమేఘగర్భస్యభావోత్సామిత్యవేసనూచ్య
 తే - త్వాంప్రేక్ష్యవీక్ష్యమగ్నేహిన్యాః - ప్రియఇతిసాతోతభ్యున్మేలాస్యస్మృత్యావీత్రియ
 త్వాగ్నేతోరిత్యధః - తాతరేణితేనచేతసా - భయరచాత్రసానందమేవ॥ శ్లో॥ వస్తు
 నామసుభూతానాంతుల్యక్రవణదశనాత్ - స్త్రకణక్రీతానాభ్యాపేసానందాభీరన్య
 త్థాభవేదితిరసాకరేదశనాత్ - తమేవక్రీడాశైలమేవస్త్రామి వివకారోవిషయాం
 తరవన్యచ్యేతాధః - సదృశవస్తుస్యభవాద్విస్తారస్త్రాతిబాంయతఇత్యుధః - అ
 తపిచాత్రస్త్రకణాభ్యులంకార - తమక్తం॥ శ్లో॥ సదృశానుభవాదన్యస్త్రాతిస్త్రరణము
 చ్యుతఇతి - అత్రనిరుత్తరకారస్తుత్వాంతమేవస్త్రామితిసాజయిత్వామేఘశైలత్వా
 రోపఇతివ్యాచప్తతదయ్యుక్తం - ఆనాజనాదైంద్రియకారోపస్యపురోవత్సానుభ
 వాత్సకత్వేనస్త్రరతిశబ్దప్రయోగాయాగాత్ - శైలవత్సభావనాస్త్రాతిరిత్యపిసాపవద్య
 తే - భావనాయాఃస్త్రాతిత్వేప్రమాణాభావాత్ - ఆరోపస్యానుభవాగాత్సాదృశ్యోప

నీలైః క్రీడాశైలకనకకడలివేష్టనప్రౌఠుణీయః । మగ్నేహి
 న్యాః ప్రియఇతిసాతోతసాకాతరేణ ప్రేక్ష్యపాంతస్సురితత
 టితంత్యాంతమేవస్త్రామి ॥ ౧౭ ॥ రక్తాశోకశ్చలకీసలయః కే
 సరశ్చిత్రకాంతః ప్రత్యాసన్నోమరవకపృతేమాధవీమంటప

న్యాసవైయభ్యాశ్చ - విసదృశేపిసాలగ్రామేచురిభావనాదశనాదితి॥ ౧౭ ॥ రక్తేతి॥
 అత్రక్రీడాశైలేమరవకాపివవృత్తిః ఆచరణంయస్యతస్యమరవకవృత్తేః - మథావసం
 తేకవాఃమాధవ్యఃతాసాంమంటపస్త్రస్యతిముక్తలతాగృహస్త్ర॥ ౧౮ ॥ అతిముక్తఃపుం
 ద్రకస్మృత్యాసంతీమాధవీలతేత్యమరః ప్రత్యాసన్నోసంనిశ్చయః - చలకీసలయశ్చం
 చలచల్లవః - అనేనవృక్షస్యపాదతాదనేమప్రాంబలిత్వంవృజ్యతే - రక్తాశోకఃరక్తవిశే
 షణంతస్యస్త్రోద్దీపకత్వాత్కృతం - తమక్తం॥ శ్లో॥ ప్రసూనతైరశోకస్తుశ్శేతో
 రక్తఇతిద్విధా - బహుస్థితికరఃశ్వేతోరక్తోపిస్త్రరదీపకఇతి - అశోకకల్పేదశనాత్ -
 కాంతఃకమనీయఃకేసరఃపమశ్శస్త్రఇతిశేషః॥ ౧౯ ॥ అధఃకేసరే - వసుశోబంబురఇత్య
 మరః - వికాతయోరన్యతరఃప్రాధమికత్వాదశోకఇత్యుధః - మయూసహతవసవ్యాః
 స్వప్రియాంయా ఇత్యుధః - చామపాదాభిలాషీదోహదచ్చద్వనేత్యత్రాపిసంబంధసి
 యం - సచాహంచలభిలాషిశాచిత్వధః - ఆన్యఃకేసరఃదోహదంవృత్తిదీనాంప్రసవ
 కారణంసంస్కారద్రవ్యం॥ ౨౦ ॥ తరుగుల్మలతాదీనామకాలేమకలైఃకృతం । పుష్పాభ్యు
 త్పాదకంద్రవ్యందోహదంస్యాతుత్తత్త్వైయేతిశబ్దాణాం - తస్యచద్వనావ్యాజేన॥ ౨౧ ॥
 కపటః (స్త్రీ)వ్యాజదంభోపధయశ్చద్వనేతవఇత్యమరః - అస్యాస్తవసఖ్యాఃపదపమది

రాంగండూషమద్యంకాంక్షతిమయా - సహేత్వత్రాపిసంబంధనీయం - అశోకవతుళ
యోః(స్త్రీ)పాదతాడనగండూషమదిరేదోహదమితప్రసిద్ధిః || ౧౮ || తన్మధ్యతితికించే
తిచాభః - తన్మధ్యేతయోప్యక్షయోమధ్యేఅనతిప్రాధానాను సతికలీరాజాంబం
జానాంవేదూనాంప్రకాశభవప్రకాశోయేమంతైస్తథోక్తైఃతరుణవేణుసచ్చాయైరత్య
భః - మణిభిరకరకతశిలా విమూలైబద్ధారచితా కృతవేదితేత్యభః - స్ఫటికమ
యంఫలకంపీరంయస్యాస్యాస్ఫటికవలకాకాంచనవికారఃకాంచనీసావజీవాసయ
ప్తిర్నివాసదండఃఅస్తీతేషః - శింజాభూషణధ్వనిః|| ౧౯ || భూషణానాంశింశితమిత్య
మరః|| వ్యా|| భిదాదిత్వాదప్యత్యంతః - శింజిభాతురయంతాలవ్యాదిః సతుదంత్యా
విరిత్యభః|| శ్రు|| యోషేవనీజ్యైఃఇతిశ్రుతిదశనాత్ - శింజాద్రుదానానిచతానివల
యానికంకణానిచతైస్సుభగాః రమ్యాఃతైఃతాతైఃకరతలతాడనైఃమేఘమమకాంత
యాసతిఃతఃప్రతంతకరయతఃఃఃయమ్యకంసుహృత్సఖానీలకంఠః మయూరః|| ౧౯ ||
మయూరోబహుఃకణిబహిఃనీలకంఠోభుజంగభుగిత్యమరః - వివసవిగమే సాయంకా

స్య| ఏకస్సఖ్యాస్తవసహమయావామ పాదాభిలాషికాంక్ష

త్యన్యోవదనమదిరాంవోహద చ్చర్చనాస్యాః |

౧౮ || తన్మధ్యేవస్ఫటికఫలకాకాంచనీవాసయప్తిమూలే
బద్ధమణిభిరనతి ప్రాధవంశప్రకాతైః | తాలైశ్శింజావల
యసుభగైర్నీతిఃకాంతయామేయామధ్యాదైదివసవిగ
మేనీలకంతస్సహృద్వః || ౧౯ || విభిన్నాభోహృదయనిహితై
లక్షణైఃలక్షణయేధాఃద్వా రోపాంతేలిఖితవపుమోకంఖవ

వేయాంయప్తిమధ్యాస్తే - యస్యాహస్త ఇత్యభః|| సూ|| అధిశిష్టాస్యాంకమే
షికమకత్వమితిద్వితీయా - తత్రాగారమారభ్యపంచశ్లోకేషు అతిసమృద్ధివస్తు భాగా
నానుచాత్తలంకారః - తమ క్రం|| శ్లో|| తమదా తంభవేద్యత్రసమృద్ధంవస్తువద్యాత
ఇతి - సప్తేషామధ్యమోక్తిర్భావికంవాసచత్రయభాగితవస్తుదశనాదత్రకవిప్రతి
బోధాపితాసమానైశ్వర్యశాలివస్తుదశనావారోపిత విషయత్వమితి - తాభ్యాంసప్త
భేదఇత్యలంకారసర్వస్వకారః|| ౧౯ || వివిరితి|| హేసాధో|| వ్యా|| సాధుగ్గుమధోఽపి
పుణివేదితాశికాయాం- హృదయేనిహితైరవిస్తృతైరిత్యభః - విగ్రహార్వోక్తలక్ష
ణైస్తరీణాదిభిరవిజ్ఞానైర్ద్వారోపాంతేఏకవచనమవివక్షితం- త్వారపార్శ్వస్యవిరిత్య
భః - విభితవపుషీత్యకృతీయయాస్తాతథోక్తౌ - శంఖపద్మానామనిధి విశేషా|| ౧౯ || నిధి
ర్వాతేవధిర్భేదాఃపద్మశంఖాదయోనిధేరిత్యమరః - పుష్ట్యానూసంసత్వం - అభునాజ
దానీ|| వ్యా|| అభునేశినిపాతః - మద్భియోగేనమమప్రవాసేనమచ్చాయం ఉత్సవో

పరమాత్మేణ కాంతిభవనం మద్భుతం లక్షయేథాః నిశ్చయః - తథాహ - సూర్యా
పాయే సూర్యాపగమే సతి - కనులంపద్మం స్యాం స్వకీయాం అభిభాషంతో భాం || ౧౧ || అభి
భాషానామ శోభయో రిత్యుచరః || సూ || ఆతశ్చ పసగ ఇతి కప్రత్యయః - సపుష్పతి సూ
పచి సూతిభిరు - సూర్యు రిరహితం పద్మమివ గృహపతిరహితం గృహం సశోభత ఇత్యర్థః ||
౧౦ || సనునిజగృహనిశ్చయానంతరం కృత్యమాహ || గత్వేతి || శీఘ్ర సంపాతః శీఘ్రప్రవే
శః సపివహేతు సుస్యశీఘ్ర సంపాత హేతోః - శీఘ్రప్రవేశార్థమిత్యర్థః || ౧౧ || సంపా
తః పతనేనే ప్రవేశే భేద సంబిదో రితి శబ్దాంతే - సద్భుస్సపదికలభస్యగజపాతస్య తను
రివతనుర్యస్య తస్య భావ స్రుతాం - కలభతనుతాం అల్పశరీరతాం - గత్వాప్రథమకధి
తేతస్యా స్తీర ఇత్యాది నాపూర్వే తేరమ్యపానానిషేషణయోగ్య ఇత్యర్థః - శ్రీదాతై లే
నిషణ్ణ ఉపవిష్టస్యకాల్పిల్ప అల్పప్రకారాథా ప్రకాశో యస్యాస్తాం - అల్పల్పభా
సం || సూ || ప్రకారే గుణవచనే స్థితిద్విరుక్తిః - ఖడ్గోతా నామః - తస్యాః విలసితేన
స్ఫురణేన నిఖాంసమానాం విద్యుదున్నే చ విద్యుత్ప్రకాశః సపివర్ణః - తాంభవసస్యాం

దౌచదృష్టా | త్వామచ్ఛాయం భవనమధునా మద్వియోగేన
నూనం సూర్యా పాయేన ఖలు కమలం పుష్పతి స్సావభిభాషం
|| ౧౦ || గత్వా సద్యః కలభతనుతాం శీఘ్ర సంపాత హేతోః
శ్రీదాతై లే ప్రథమకధి తేరమ్యపానానిషణ్ణః | అహస్యంత
ర్భవనవతి తాం రుమల్పల్పభాసం ఖడ్గోతానీ విలసితనిఖాం
విద్యుదున్నే చదృష్టాం || ౧౧ || తస్మిన్ శ్యామాశ్చిరిదశ నావక్ష్వ
బింబాధరోష్ఠీ మధ్యే త్వామాచకితహరిణీప్రేక్షణానిమ్ననా

తః అంతర్భవనంత కప్రతీతాం ప్రవిష్టాం - కతుమహాసే - యథాకశ్చిత్కించి దన్వి
చ్యుక్త్యచిదున్నతేన్ద్రీయాశ్చ నైశ్చనైరాకేకరాం ద్రాఘీయసీందృష్టిమిష్టదేశే పాతయతి
తద్వదితిభ్యసి || ౧౦ || సంప్రతిదృష్టిపాతభలంసాభిజ్ఞాసం శ్లోకద్వయేనాహ || తస్మిన్ శ్యా
ది || తస్మిన్ కృతాంగీనతుపీవరి || ౧౧ || క్షణ్డందభృం కృతంతస్మిత్వచరః || సూ || వోతోగుణ
వచనాదిజీవ - శ్యామాయవతిః || ౧౧ || శ్యామాయావనమధ్యస్థే త్యుత్పలమాలా - శిఖ
రాణ్యేషాం సంతీతి శిఖరిణః కోటిమంతః || ౧౧ || శిఖరంతై లవృత్తై గ్రకత్తై పులకకోటిష్వతివి
శ్వః - శిఖరిణః దశనాః దంతాః యస్యాస్సా శిఖరిదశనా - ఏతేనాస్యాభాగ్యవత్సంపత్వ
తాయుష్య రత్నంచ సూచ్యతే - తదుక్తం సాముద్రే || శ్లో || స్నిగ్ధా స్పృహనరూపా స్సుప
జ్జ్వలన్ శిఖరిణోన్లిష్టాః | దంతాభవంతి యాసాంతాసాంపాదేజగత్సర్వం || తాంబూల
రసర కేపిస్సుభిభాసస్పమోదయాః | యస్యాశ్చిఖరిణోదంతాద్భుం జీవతి తత్పతిరి
తి || పక్ష్యం పరిగతం శీంసంబింబికా ఫలమివాధరోష్ఠే యస్యాస్సాపక్ష్య బింబాధరోష్ఠీ ||

వ్యాఖ్యానాకాశాధి-వాదిత్వాన్మధ్యపదలోపీ మధ్యేయైమాకృతీద రీత్యధః - చతికహరి
 జాః ప్రేక్షణానియన్యాస్సాతథోక్తావితేనాస్యాఃపద్మినీత్వంసూచ్యతే - తదుక్తంరతి
 రహస్యే - పద్మినీతమప్రస్తావే॥ శ్లో॥ చతికమృగదృగాభిప్రాంతరక్షేపనేత్రఇతి - నిమ్న
 నాభిఃకంభీరనాభిః - అనేనారీణాంనాభిగాంబీర్యాన్మదనరపాతిరేకఇతితామసూత్రా
 తానుస్సూచ్యతే - శ్రోణీభారాల్ అలసగమనామందగామినీనతుజంఘాదోమల్ - ప్రనా
 భ్యాంస్తోకనక్రూరూదదవనతానకువపుదోమల్ - యువతయ ఏవవిషయఃతస్మిన్
 యువతివిషయేయువతీరధిక్రమ్యేత్యధః - ధాతుఃబ్రతుః ఆవ్యాసృష్టిః ప్రధమశి
 ల్పమివస్థితేతుత్వే యై - ప్రధమనిమిత్తాయువతిరీత్యధః - ప్రాయోగశిల్పినాం ప్రధ
 మనిర్వాణేప్రయత్నాతికయోల్ - శిల్పసౌష్ఠ్యవంద్యప్రమిత్యాద్య విశేషణం - తథాచా
 స్మిన్ ప్రపంచేనకుత్రాప్యేవంవిధరామణీయకంరమణీరత్నమస్తీభావః - తదేవంభూ
 తాయాస్త్రీతత్రాంతర్భవనేఆస్తేనివసతితామిత్పుత్రరక్షోకేనసంబంధః॥ ౨౨॥ తామి
 తి॥ సహచరేసహచారిణిమయిదూరీభూతేదూరస్థితేసతిసహచరఇత్యనేనవిరహసహజ్ఞు

భిః॥ శ్రోణీభారాదలసగమనాస్తోన మ్రప్రనాభ్యాంయా
 తత్రాస్తేయువతివిషయేసృష్టిరాద్యేవధాతుః ॥ ౨౨॥ తాం

జానీధాఃపరిమితకథాంజీవితంమేద్వితీయందూరీభూతేమయి
 సహచరేచక్రవాకీమివైకాం । గాఢోత్క్రంతాంగురుముది
 వసేష్యేముగచ్ఛ త్సుబాలాంజాతాంమనే శిశిరమధితాంప
 ద్దినీంవాన్యరూపాం॥ ౨౩॥ నూనంతస్యాఃప్రబలరుడితో

త్వంవృజ్యతే - సహచరేచక్రవాకేయరీభూతేనతిచక్రవాకీంచక్రవాకవధూమివ॥నూ॥
 జాతేరస్త్రీవిషయాదనూపధాదితీవ - ఏకామేకానిసంస్థితాంపరిమితకథాంమితథా
 పిణీంతామంతర్భవనగతాంమేద్వితీయంజీవితంజానీధాః - జీవభూతాం మత్ప్రేయ
 నీమవగచ్ఛేత్యధః - తస్మిన్త్యాదిధిరుక్తలక్షణై రితిశేషః - లక్షణానామసృతాభావమా
 శంక్యాహ - గాఢేతి - గాఢోత్క్రంతాంప్రబలవిరహవేదహం॥శ్లో॥ రాగత్వేలభ్యవిషయే
 వేదనామహతితుయం । సంశోషణీతుగాత్రాణాంతాముత్క్రంతాంవిదుర్బుధా ఇత్యధి
 ధాతాల్ - బాలాంగురుమవిరహమహత్సువిమదివసేసుగచ్ఛత్సువతమాసేమసత్సుశిశి
 రేణశిశిరకాలేనమధితాంపీడితాంపద్దినీంవాపద్దినీమివ॥ శ్లో॥ ఇవవద్యాయథాశబ్ద
 విజివంతీ - అవ్యరూపాంపూర్వవిపరీతాకారాంజాతాంమనే - హిమహతాపద్మినీవతి
 న్నాద్యశిజాతేతితకయామి - తతోనేయమనేయశ్రమివవ్యమితిభావః॥ ౨౩॥ నూన
 మితి॥ ప్రబలరుడితేనామచ్ఛసేథపుటితేనేత్రేయస్యతల్॥ వ్యా॥ ఉచ్ఛాసేతిశబ్దయతేః
 కతకంక్షః - ఓదితశ్చేతినిష్ఠానత్వంపబిస్సపీత్యాదిదాసంప్రసారణం - సంప్రసారణా

చైతన్యార్థమాపత్వం - చలదగిదిఘటః - తత్రభృష్మన్మదమనానికేచేత్త్యాదాదేకేక్య
తేయాపనీధిరితవాథోక్తాప్రక్రియాప్రామాదికీర్త్యవేక్షణీయం - తథాథాతోరికారస్య
గత్యభావాన్మృగస్యతామూడాదేశః - ఊడాదేశవాకోవిశేషదగితి - ఏతేనవిషాదోవ్యజ్య
తే - నిశ్వాసానాంసీతాగ్రాణామశిశిరతయా - అంతస్సంతాపోష్టత్వేనభిన్నవణోవి
హ్నయఃఅధరోష్ఠోయస్యతత్ - మాస్తేవ్యస్తంహస్తస్యస్తం - ఏతేనచింతావ్యజ్యతే-లం
బాలకత్వాత్సంసారాభావాల్లంబమానాలకత్వాల్అసకలవ్యక్తిలసంపూజాభివ్య
క్తితస్యాప్రియాంయాయుఖంత్యదుశసరణేనత్వదుశరోధేనక్లిష్టకాంతేరిందోదైన్యం
శోవ్యతాంబిభృతానుసమితివితక్తే || ని|| సూనంవితక్తేర్థానిశ్చయ్యదిత్యమరః - త్సా
ర్వవత్తథానశ్చమితవ్యమితిశేషః || ౨౮ || సర్వవిరహిణీసాధారణలక్షణానిసంభావ
యన్తాలోకవిత్వాదివిస్త్రీభిరాహంతాలోకవితి || హమేఘసామప్యియాంబలిమప్రో
షితాగమనాథామిష్టదేవతారాధనేమవ్యాకులావ్యాపుతావా - విరహానతసుకృశం
భావగమ్యంభావనయాగమ్యంతత్కాశ్యకస్యాదృష్టచరత్వాత్సంప్రతిసంభావనయో

మృచ్ఛననేత్రంప్రియాంయనిశ్వాసానామశిశిరతయాభిన్నవ
జ్ఞాధరోష్ఠంహస్తస్యస్తంముఖమసకలవ్యక్తిలంబాలకత్వా
దిందోదైన్యంత్యదుశసరణక్లిష్టకాంతేర్బిభృత్తి || ౨౮ || ఆ
లోకైతేనిపతిపురాసాబలివ్యాకులావామత్సాదృశ్యం విర
హతనువాభావగమ్యంలిఖంతీ | పృచ్ఛంతీవామధురవచనాం
శారికాంపంజరస్థాంకచ్ఛిద్భుతుస్తనరసిరసికేవ్యంహితస్య

త్యేక్ష్యమిత్యర్థః - మత్సాదృశ్యంమదాకారసామ్యంమత్ప్రతికృతిమిత్యర్థః - య
ద్యపిసాదృశ్యంనామప్రసిద్ధవస్తన్నంతరగతమాకారసామ్యం - తథాపిప్రతికృతిత్వేన
వ్యాఖ్యానమితరథాతత్త్వత్వాసంభవాల్అజయ్యకోశేతలేఖ్యంసాదృశ్యమిత్యభిధా
నాచ్చ - లిఖంతీకవచిత్ఫలకాదోవిస్యస్యంతీవా - చిత్రదశనసస్యవిరహిణాంవిషాదో
పాయత్వాదితిభావః - ఏతచ్ఛకామశాస్త్రసంవాదేనసమ్యగ్వివేచితమస్తాభిరఘువం
శసంజీవన్యాం || శ్లో || సాదృశ్యప్రతికృతిదర్శనైఃప్రియాంయ ఇత్యత్ర - కథురవచ
నాంమంజులభాషిణీంపంజరపాంహింస్రేభ్యఃకృతసంరక్షణాంశారికాంస్త్రీవక్షివిశే
షం - హిరసికేభుతుఃస్వామినఃస్తరసికచ్ఛిత్ || ని || కచ్ఛిత్కామప్రవేదనేఇత్యమరః -
భతాకారంస్తరసికిమిత్యర్థః || సూ || అధీగదాదయేహంకమణీతిపక్షి - సావశేష
ధికారాచ్ఛేషత్వవివక్షయోమేవ - కర్తత్వవివక్షయోమద్వితీయాభవతితివేచితవ్యం -
స్తరణకారణమాహ - హియస్తాత్ - త్వంతస్యప్రీతాతితిప్రియా || వ్యా || ఇగురథలక్ష
ణఃప్రత్యయః - తతఃప్రేమాస్మదత్వాత్ - స్తుతువామహాసిత్యర్థః - ఇతిపుచ్ఛంతే

వా - నాశబ్దోవికల్పే || ని|| ఉపహూయించికల్పేవా ఇత్యమరః - తేతవాలోకేప్రప్త్యేచభేః
పురానిపతతినిపతివ్యతి|| సూ|| యావత్పురాని హతయాలాడితిభవిష్యదభేకలట్|| ౨౫
ఉత్సంకఇతి|| హేసామ్యసాధోమలినవససే|| శ్లో|| ప్రోషితేమలినాకృతేతిస్తరణాదిత్య
భః - ఉత్సంగే ఉరాతిజానిషీప్యమమ గోత్రంనామ అంకంబిహ్నుంయస్యత తథో
క్తం - మన్నూమాంకితంయథాతథా|| ని|| గోత్రంనామ్మితులేచలఇత్యమరః - విరచితా
నిపదానిసు ప్రిజంతపదానియస్యత తథోక్తం - గేయంగానాహం ప్రబంధంగీతమి
తిపాత - సవివాధఃఉద్ధాతుముచైచ గాతుంకామోయస్యాస్య|| సూ|| తుంకామ
మనసోరపీతిమకారలోపః - దేవయోనిత్యాదాంధారగ్రామేణాతుకామేత్యభః||
తదుక్తం|| శ్లో|| షడ్జమధ్యమనామానాగ్రామాగాయంతిమానుషః | నతుగాంధారనా
మానంసలభ్యోదేవయోనిభిరితి|| తథానయనసలిలైఃప్రియతమస్తృతిజనితైఃఅక్రూభిరా
ద్రాకంతంత్రికథంబిత్కృతైః సారయిత్వాఉద్రాత్వాత్మరేణితప్యజ్య- అస్య
భావ్యణసంభవాదిత్యభః - భూయోభూయఃపునఃపునఃస్వయమాత్మనాకృతామపి

ప్రియేలి || ౨౫ | ఉత్సంగేవామలినవససేసామ్య నిషీప్యదీ
శాంమద్గోత్రాంకంవిరచిత వదంగేయముద్ధాతుకామా | తం
శ్రీమాద్రాకంనయనసలిలైః సారయిత్వాకథంబిద్భూయో
భూయస్స స్వయమపికృతాంమూర్ఖనాంవిస్తరంతీ|| ౨౬|| శేషా
న్తాసాంవిరహాదివసస్థాపితస్యోవధేర్వావిన్యస్యంతీభువిగణన
యాదేహలీద తప్తుష్టే || ౨౬ || సరిభాగంవాహ్యదయనిహితా

విస్తరణాహామపీత్యభః - మూర్ఖనాంక్రమవిశేషవిశిష్టస్వరస్థాపనాం || శ్లో|| సమ
గ్రేణులిలోమేనసాదయస్తుస్వపూర్వగాః | స్వరాజాంస్థాపనాస్సంతా మూర్ఖనాస్స
స్తసప్రతాఇతిసంగీతరత్నాకరే - విస్తరంతీవానిపతతితి పూర్వేణసంబంధః - విస్తర
ణంచాత్రదయితగుణస్తృతిజనితమూర్ఖావశాదేవతథారసాకరే || శ్లో|| వియోగాయో
గయోష్టగుణాంతీతకనాత్ స్మృతేః | నాయేత్కారోధవామూర్ఖాదతథాజాయతే
యథేతి - మత్పూర్వశ్యమిత్యాది నామనస్యంగానువృత్తిస్సూచితా || ౨౭|| శేషానితి|| అ
థవావిరహాస్యదివసఃప్రథమదివసః - తన్నాల్స్థాపితస్యతతరభ్యనిశ్చితస్యావధేరం
తస్యశేషావసఃప్రథమాన్తాదేహలీద తప్తుష్టే || దేహాశీఖాధారదారు|| ని|| గృహవగ్ర
హణీదేహాశీత్యమరః - తత్రదత్తానిరాశిత్వేననిహితానితైఃపుష్పైర్గణనయా - వికోద్వా
విత్యాదిసంఖ్యానేనభువిభూతలేవిన్యస్యంతీవాపుష్పవిన్యాసేనమాసాగణయంతివా -
హృదయేనిహితఃమనసిసంకల్పితరంభఉపక్రమోయస్యతం - యద్వా - హృదయని
హితా రంభఃసంబనాలింగనాదివ్యాపారాయస్తీకాతంసంభోగంరతివాస్వాదయం

విచాతనుభవం విచాతాలోకేని పరతీతితూర్వేణాస్వయః - ససుకథమయం నీకృయతి తాన్వ
శంక్త్యాభావంతరన్యాసేవచరితతి - ప్రాయోగభూమ్న అంగసానం రమణవిరహే
మప్రియవియోగే మవితే పూర్వోక్తా విమోహాః కాలయాచనో వాయాః - అనేన సంకల్పా
వస్తోక్తా॥ స్లో॥ సంకల్పానాథవిషయమనౌగధశిదాహ్యతభిలి॥ ౨౭॥ సవ్యాపారామి
తి॥ హే సతే అచానిదివ సే సవ్యాపారాం పూర్వోక్తబలిచిత్రేభూదివ్యాపారవలీంతేతవ
సభీంస్వప్నియాంబియోగోపరవాః కథాతేన ప్రకారేణ॥ సూ॥ ప్రకారవచనేభావతి
దాహ్యోక్త్యయః - నపేదమేత్ - యథా రాత్రావిశశేషః - కింతు రాత్రో నిర్విమోహం
నివ్యాపారాంతే సభీంగురుకరాచగ్యస్యాస్తాం గురుతరశుచం ఆతిమద్భరజఃఖాంశం
కేతకః కాయామి॥ ని॥ శంకావితకకథయయోరితి శబ్దాగ్రావే - తతో నిశితే ఆకారా
త్రేడిన్ని ద్రాముత్సృప్తనిద్రాం - ఆవనిరేవ శయనం యస్యాస్తాం నియమాధాంధం డిల
కాయినీం సాద్వీంపతిత్రతాం॥ ని॥ సతీసాద్వీపతిత్రతేచ్యుతరః - అతో నాస్యథాశంకిత
భ్యమితిభావః - త్వత్సభీంసుత్యం దేశై ముక్త్యాతాభిరలంపర్యాచంసుఖ యితుమా

రంభమాస్వాదయంతీ ప్రా ర్షేతై తేర మణవిరహేష్వంగనా

నాంవిమోహాః ॥ ౨౭ ॥ సవ్యాపారామహానితథాపీడయే

ద్విప్రయోగః శంకేరాత్రా గురుతరశుచం నిర్విమోహం స

భీంతే । మత్సం దేశై స్సృజయితుమలంపశ్య సాద్వీం నిశితే థేతా

మున్నిద్రా మవనిశయనాం సద్వనాతాయనస్థః ॥ ౨౮ ॥ ఆ

ధిత్యోమాంవిరహాశయ సేసన్నిపణ్ణై కపాశ్వానం ప్రాచీనూ

లేననుమిషకళామాత్ర శేషాంహిమాంశోః । నీతారాత్రిక్షణ

నందయితుం సద్వనాతాయనస్థః సాధగవాక్షగతస్పృశశ్య ॥ ని॥ సఖ్యోధాత్రీవపిత

రోమిత్రమాతనుకాదయః॥ స్లో॥ సుఖయంతీప్తకథనముఖోపాయైవియోగినీతిరసాక

రే - మాతశ్చాయం మే ఘృతిభావః - అనేన జాగరావస్తోక్తా॥ ౨౮॥ పునస్తాపేవవిశిష

ష్టే - అధియోమామిత్యాదివిశృంభి॥ ఆధియోమామితి॥ ఆధిరామనావ్యాధ్యా యోమాం

కృశాం॥ ని॥ పుంస్యాదిత్వసమీప్యథేత్యమరః॥ వ్యా॥ యోయలేకతకారిక్తః॥ సూ॥ యో

యోమితినిస్తాతకారస్యకారః - విరహానిష్ఠయనంతస్త్రిన్విరహశయనే - చల్లవాది

రచితశయనఇత్యధః - సంనిషణ్ణవికపాశ్వణియస్యాస్తాం ప్రాచ్యాః పూర్వస్యాః డిశో

మూలే డిదయాద్రిప్రాంతఇత్యధః - ప్రాచీన్రహణంత్యేణావస్థాద్యోతనాధాం మూలగ్ర

హణింభ్యశ్యత్వాధాంకరౌమాత్రంకతైవశేషోయస్యాస్తాం - సుదాంశో ప్రసుంమూర్తి

మివసీతాంపునఃకింవిధాయాచాత్రిమయోసాధాం ఇచ్ఛయాకృతానిరతానితైః॥

వ్యా॥ కాకపాధివాదిషద్రప్తవ్యం - త్వణివయాతానిశాతాంతజ్ఞాపియామేవచా

క్రిందిరహేణ మకలీం మకాత్తే వ్యవప్రతీయమానాంఘ్నేః అశ్రుభిః యోషయంతి॥ వ్యా॥
 యాతేగ్యం తాచ్చ ప్రత్యయః॥ సూ॥ అతిప్రీత్యాది నాపుగాగమః - సవితకాలస్స
 భినామల్పః ప్రతీయతే - దుఃఖినాం రుచిపతమితభావః - వితేనకాశ్వానవస్థోక్తా॥ ౧౯
 పాదానిం॥ జాలమాగప్రవిష్టాన్పూర్వప్రీత్యాగతమభిముఖం సంర్జి
 దమేనేత్యర్థః - అభిముఖం యథాతథాగతం సన్నివృత్తం యథాగతంతథైవ ప్రతీనివృ
 త్తంతదాతేషామతిదుస్సుకత్వాదిభావః - చక్షుః దృష్టిభావాద్భిఃఖాల్ సలిలగురుభిః
 అశ్రుజలభారైః - పద్మభిశ్చబయంతీం అతవిరసాభేచ్ఛాదుదిశనే - సప్రబుద్ధాం మే
 ఘవరణాదవికసితాం సుప్తాం ఆహత్యముకుతాం॥ వ్యా॥ అభయత్రాపి నభర్తాస్య
 నశబ్దస్యపుష్పేతసమాసః - సలకమలిసీమివస్థితాం వితేనవిషయద్వేషాబ్యావృతావ
 స్థాసూచితా॥ ౩౦॥ నిశ్వాసేనేతి॥ శుద్ధస్నానాత్ గంధతైలాదిరహితస్నానాత్ పరుషం ఆ

భిషమయాసాధమిచ్చార్తైర్యాతామేవోష్ణైర్విరహమహ
 తీమశ్రుభిర్యావయంతీ॥ ౨౯॥ పాదానిందోరమృతభిశిరాన్
 జాలమాగప్రవిష్టాన్పూర్వప్రీత్యాగతమభిముఖం సంర్జి
 వృత్తంతథైవ । వేదాచ్చక్షుస్సలిలగురుభిః పద్మభిశ్చబయం
 తీం సాభ్రహ్మీవస్తలమలిసీం సప్రబుద్ధాం నమస్తాం । ౩౦॥
 విశ్వాసేనాధరకిసలయక్షేణి నావిషిషంతీం శుద్ధస్నానాత్పుగుష
 మలం నూననూగం డలంబం । మత్సంభోగః కథముపసమేత్స్య
 ప్నజౌపీతినిద్రామాకాంక్షంతీం నయన సలిలోత్పీడరుద్ధావ

గండలంబం॥ సూ॥ సుపుష్పేతసమాసః - అలకంచూరణకుంతలాన్ - జాతావేకవ
 చనం - అధరకిసలయంక్లిశ్వాతక్షేత్రయతిహితాథోక్తేన ఉష్ణేనేత్యర్థః॥ వ్యా॥ క్లిశ్వ
 తేగ్యం తాచ్చ క్లిశ్వాతేగ్యం తాద్వాతా శ్చీలికోటినిః - విశ్వాసేన విషిషంతీంచాల
 యంతీం - పునఃకీదృశీం స్వప్నజోపిస్యచ్ఛావస్థాజన్మాపి సాయోత్పంభోగాసంభవపీతిభా
 వః - మత్సంభోగః కథం కేన ప్రకారేణోపగమేదాగచ్ఛేదిత్యాశయేనేతితేషః - ఇతి నై
 వోక్తార్థత్వాదప్రయోగిప్రయోగేవాపానరుక్తమిత్యాలంకారికాః॥ వ్యా॥ ప్రాథం
 వాయాంలిజ్ - నయన సలిలోత్పీడేనాశ్రువృద్ధావృద్ధావకాశామాత్రాంతస్థానాం దు
 లభ్యామిత్యర్థః - నిద్రామాకాంక్షంతీం స్వప్నహేతుత్వాదిభావః - అత్రాశ్రుని
 జనేసలజ్జాత్యాగోవ్యజ్యతే॥ ౩౧॥ ఆద్యదిరహితాదివసే - శిఖాదామరీ
 మాల్పంహిత్యాత్వత్వాన్వయాశిఖాబద్ధాగ్రధితాశాపశ్చాంతే విగతశుచా దీశశోకేనమ

యాఉద్వేషన్తీయాంమోచనీయాంస్పృశక్లిష్టాంస్పృశేనతికేశమాలేచు సవ్యధామి
త్యధః - కరినాచసావిషమాచనిస్సూన్నతాతాంకరిన విషమాం - బంజమజ్జాదివద
స్యతరస్యప్రాధాన్యవివక్షాయాం॥ సూ॥ విశేషణంవిశేష్యణబహుళమితిసమాసః॥ వి
కవేణీంవికభూతవేణీం॥ సూ॥ పూర్వకాలేత్వాదినాతత్పురుషః - తథాభూతాంతాం
శిఖాం - అయమితాః అకతితోపాంతాఃసఖాయస్యతేనకరేణగండాభోగాత్కపోల
విస్తారాత్అసకృస్తుచుర్నుచుఃసారయంతీమచసారయంతీంతాం సశ్యేతిపూర్వేణా
స్వయః - అసకృత్సారణాన్విత్తభ్రమదశాసూచ్యతదైత్యాచుః॥ ౩౨॥ సేతి॥ అబలా
చుదాలాసన్నవస్తాభరణంకృతత్వాత్త్యక్తాభరణమసక్తదనేకశోదుఃఖదుఃఖేనదుఃఖ
ప్రకారేణ॥ సూ॥ ప్రకారేగుణచససేతిద్విర్భావః - శయ్యాత్సంగేనిహితంపేలవం
మృదుళంగాత్రంశరీరంధారమంతలనేనాత్వంతాత్త్యమాన్భావస్తాసూచ్యతే - నా
త్వత్సఖీత్వామపినవజలమయంనవాంబురూపం అస్రంబాష్పమవశ్యం సర్వదామోచ
కాశాం॥ ౩౩॥ అద్వేబద్ధావిరహాదివసేయాశిఖాదామహి

త్వాశావస్యాంతేవిగళితమచాతాంసయోద్వేషన్తీయాం॥స్ప
ర్శక్లిష్టామయమితనఖేనాసకృత్సారయంతీంగండాభోగాత్క
రినవిషమామేకవేణీంకరేణ॥ ౩౩॥ సాసన్నవస్తాభరణమ
బలాపేతలంధారయంతీశయ్యాత్సంగేనిహితమసకృద్దుఃఖదుః
ఖేనగాత్రం॥ త్వామిప్యస్రంనవజలమయంమోచయిష్యసి

యిష్యతి॥ వ్యా॥ ద్వికమఃసుపదాదీనాంచోపసంఖ్యాసమితిముచేషచాదిత్వాద్ద్విక
మఃకత్వం - తథాహిప్రాయేణాద్రాకంతరాత్తామృదుచ్ఛదయః - హేమస్తుధివాం
తస్యశరీరిఃసర్వఃకరుణావయోవృత్తిరంతఃకరణవృత్తియస్యఃకరుణావృత్తిభావశ్చ
హియస్తాత్అన్విన్నవసరేసర్వధాత్వయాశీఘ్రంగంతవ్యం - అనంతరదశాపరిహరా
యేతిసంబధాభిప్రాయః - ననుకిమిదమాదిమాంకమప్రీతిముపేక్ష్యఅపసాంతరాన్వే
వతత్రభావాకాకవిరుదాపృతవాక్ - ఉచ్యతే॥ శ్లో॥ సంభోగోవిప్రలంభశ్చద్విధాశృం
గారభిష్యతే॥ పూర్వానురాగమానాఖ్యప్రవాసకరుణాన్తనా॥ విప్రలంభశ్చరుథాకా
త్రప్రవాసస్తత్రచక్రధా॥ కార్యతస్సంభ్రమచ్ఛాపాన్తిన్కావ్యేతుశావజః॥ ప్రాగ
సంగతయోర్యాసౌస్సలిపూర్వానురంబనే॥ చక్షుఃప్రీత్యాదియోవస్తాంశస్సుదశాశా
తాపునః॥ దృష్టేనస్పృగసంకల్పజాగరాఃకృతారతిః॥ ప్రీత్యాగోస్తైమూర్ఛాంతా
భిత్వకంఠిదశాశ॥ పూర్వసంగతయోరేవప్రవాసభిత్వకారణం - నతత్రాపూర్వవచ్చ
యఃప్రీతిరుత్పత్తిమవాత్॥ చక్రత్సంగస్యరుసేధసావృత్త విచ్ఛేదోత్రవణ్యతే॥ అన్యా
స్తస్యపూర్వవచ్చాచ్యభితితావద్వ్యవస్థితః॥ వైరుధ్యాన్తాదాదిమాంబూత్వావైరస్స

దంతిహంతకా | హృత్పంగాదిరిహచక్ష్మకవిరష్టావిభిన్నితం || మత్సాద్యశ్యంబిఖంబీతిహదే
స్త్రిస్సృతిహదితా | చక్షుఃప్రీతిరితిప్రోక్తంనిరుత్తరకృతానతత్ || చక్షుఃప్రీతిభావేచ్ఛి
త్రేష్వదృష్టచరదశనాత్ | యథాహాశవికారాపమగ్నిమిత్రస్యపశ్యతః || ప్రోషితా
నాంతుభత్యాణాంకస్యదృష్టాదృష్టపూర్వతా | అభపితాపిసందేహస్యస్వకత్రాణిపు
చ్ఛతు || కింభత్ప్రప్రత్యవిజ్ఞాన్యాత్కించైదేశికభావనా | ప్రవాసాదాగతేస్యస్త్రినిత్య
లంకలక్ష్మణాహ్లా || ౩౩ || సన్నిద్యశీందశాంకథమాపన్నేతికథంత్యయానిశ్చితమిత్యత్రా
హ || జానతితి || హేమేఘతవసభ్యాఃకునఃమయిసంచితస్నేహం సంభృతానురాగంజా
నే. అస్తాత్స్నేహజ్ఞానకారణాత్అహంప్రధనుమిరహేప్రధనుగ్రహణండుఃఖాతిశయ
ద్యోతనాధాం - తాంత్యత్సభిమిత్తంభూతాం - పూర్వోక్తపద్దానాంతర్కయామి-
ననుసృభగంకునినాంకామినామేషస్వభావోదాత్మనిస్త్రీజానురాగప్రకటనం
తత్రాహ - వాచాలమితి - సుభగమాత్సానంమనస్కతితిసుభగంమనః || సూ || ఆత్మ
మానేఖిశిఖిత్ప్రత్యయః - అరుద్విషజిత్యాదినాముమాగమః - తస్యభావఃసుభగం

వశ్యం ప్రాయస్సర్వో భవతికగుణావృత్తిరాప్రాకంతరా
త్వా || ౩౩ || జానేరిభ్యాస్తమయిమనస్సంభృతస్నేహాను
స్సాదిత్యంభూతాంప్రథమిరహేతామహంతర్కయామి | వా
చాలంకుంసఖిలసుభగంమనస్వభావఃకరోతిప్రత్యక్షంతేరిఖిల
మచిరాద్భావతమక్తమయాతత్ || ౩౪ || రుద్ధాపాంగప్ర
సరమలకైరంజనస్నేహశూన్యప్రత్యాబేశాదపితమధునోవి
స్త్వత్రభూ విలాసం | త్వయాసన్నేనయనముపరిస్పంది

మనస్వభావః - సుందరమానిత్వంకంవాచాలంబహుభాషిణానకరోతిఖిలు - సౌందర్యా
భిమానాన్నప్రలపామిత్యధాః || ని || స్యాజ్జల్పకస్తువాచాలోనాచాలో బహుగమ్యా
వాగిర్భవరః || సూ || ఆలజాబజోబహుభాషిణీత్యాలచ్చత్యయః - కింతుహేభ్యాః
మనూక్తంతదభిం - ఆధియమామిత్యాద్యక్తంతత్సర్వచరితాచ్ఛిస్తుమేవప్రత్యక్షం
భవిష్యతిశేషః || ౩౪ || రుద్ధేలి || అలకైరుద్ధఃపాంగయోఃప్రసరోయస్యతత్తథోక్తం
అంజనేస్నేహఃస్తైర్గ్యంతేనసూన్యమంజనస్నేహశూన్యం - అపిచకించమధునోమ
ద్యస్యప్రత్యాబేశాత్ప్రతిషేధాత్విస్మృతాభూవిలాసాయేనతత్తథోక్తం - త్వయా
సన్నేసతి - స్పంకుశలవాతాశంసినీతిశేషః - ఉపర్యాభ్యకాగాగేస్పందతిస్ఫురతిమృ
పరిస్పంది - తథానిమిత్రదానే || శ్లో || స్పందాన్స్తూర్నిభుత్రలాభంపాలేపట్టంకుభం
భృతి | ఇష్టప్రాప్తింప్రశోరూభ్యవామహంగేహనిమాదిశేదితి - నయనంవామితిశేషః ||
శ్లో || వామభాగశ్చనారిణాంత్రిత్యఃపుంపాంతుదక్షిణః | దానేదేనాధిపూజాయాం స్పం

దేలంకరజేపితేతి- (స్త్రీ) కాంవామభాగప్రాశస్త్యై - మిశస్యజ్జోభాత్ మిశచలనాత్
చలస్యకుచలస్యక్రియాశోభయాతులాంసాద్యశ్యం- ఏష్యతీతిశంకేతకాయామి-తు
ల్యాధాదూరేకతుల్యపమాశబ్దయోః॥ వ్యా॥ అతులీపమాభ్యామితిప్రతిపేధాదత్రసా
ద్యశ్యవాచిత్యాత్తద్యోగేపిప్రతీత్యా॥ ౩౧॥ వామశ్చేతి॥ మదీయైకరహపదైర్మఖ
పదైః॥ ని॥ పునభవవేకరమౌనభో(స్త్రీ)నఖరో(స్త్రీ)యామిత్య మరః - ముచ్య
మానఃపరిహ్రీయమాణసఖాంకరహిత ఇత్యథాః - ఊరోర్మఖపదాస్పదత్వంరతిరహ
స్యే॥ శ్లో॥ కంతవంశకుచపాశ్వభుజోరుక్తోణిసక్తి మనభాస్పదమాచురితి - చిరపరి
చితంచితరాభ్యస్తంముక్తాజాలంహృత్తికసరమయంకటిభూషణందైవగత్యా దైవవత్
నత్యాజితఃసంప్రతిపఖపదోమ్నాభావేనతీతపచారరూపస్యతస్యవైయథ్యాదితిభా
వః॥ వ్యా॥ త్యజతేవ్యంతాత్కమఃజితైః॥ వ్యా॥ ద్వికమణుపదాదీనాంచోపసం
ఖ్యానమివ్యతఇతిద్వికమణకత్వం - సంభోగాంతేమమహస్తసంచాహనానాం హస్తేన

శంకేమృగాత్మ్యమిశజ్జోభాన్చలకుచలయశ్చేతులామేష్య
తీతి॥ ౩౨॥ వామశ్చేస్యాకరయహపదై ముచ్యమానోమ
దీయైముక్తాజాలంచిరపరిచితం త్యాజితోదైవగత్యా । సం
భోగాంతేమమ సముచితోహస్తసంచాహనానాం యాస్య
త్యూరుస్సరసకదలీస్తంభగౌరీశ్చలత్వం॥ ౩౩॥ తస్మిన్మాత
జలదయదిసాలబ్ధినిద్రాసుఖాస్య దన్వాన్వైయనాంస్తనితవి
ముఖోయామమాత్రంసహస్వ । మాభూదస్యాఃప్రణయిని

మదనానాం॥ ని॥ సంచాహనంమదనసంస్యాదిత్యవరః - సముచితఃపరిచితఃసరస
ఇతియఃపరిపక్వసమృద్ధ్యసవిషయేతతతై ౨వపాండియ సంభవార్ - సచాసాకద
లీస్తంభశ్చసంభవగౌరః - పాండురః॥ ని॥ గౌరఃకరీరేసిద్ధాభేకశ్చక్షేపితేరుజేపితేత్యు
త్పలమాలాయాం- అస్యాఃప్రియాయాఃవామఊరుశ్చలత్వంస్పందనయాస్యతిప్రాప్త్య
తి॥ శ్లో॥ ఊరోస్పందాద్రతింవింద్యామూర్వఃప్రాప్తింసువాసస ఇతినిమిత్తినిదానే॥
౩౪॥ తస్మిన్నితి॥ హజలదతస్మిన్కాలేత్పదపసర్పకాలేనామద్వి ౨యాలబ్ధంనిద్రాసు
ఖంయయాసాలబ్ధినిద్రాసుఖా - ప్యాద్యదిస్యాచ్చేత్ ఏవామన్వాస్యానుసృత్యస్తని
తవిముఖోగజితానాంపరాజ్యభోనిశ్చబ్దస్పృక్ - అన్యథానిద్రాశంకస్యాదితిభా
వః - యామమాత్రంప్రచారమాత్రం॥ ని॥ ద్వైయామప్రచారోసమాచిత్యమరః - స
హస్వప్రతీతిమృ - ప్రాథమాయాంలూట్ - శక్తదూరేకవారసురతస్య - యామ
బధికత్వాత్ స్వప్నేపితభాభవితవ్యమితిభావః - తథాచరతి సర్వస్వే॥ శ్లో॥ ఏకవారా
బధిర్యామోరతస్యపరమోమతః । పండశక్తిమతోర్యూనౌరుద్భటక్రమపరిహానౌరీతి

యానుసహసస్వప్రదాజనమా - మాభూదితి - అసాః ప్రియాంయాః ప్రణయిన్తే
యనిమయికధంచిత్రలక్ష్మీ ౧౧ స్వప్నలక్ష్మీసతి - గాఢోపసూధం గాఢాలింగనం॥ వ్యా॥
నపుంసకేవావేక్షః - లంచాత్ చ్యుతప్రస్తోభజలతయాః గ్రంథిబంధోయస్యతత్తథో
క్షంమాభూత్ - కధంచిల్లబ్ధస్థాలింగనస్య సద్యో విఘాతోమా భూదిత్యభావః - సచాత్ర
నిద్రోక్తిర్రామున్నిద్రామితిత్రూర్వోక్తనిద్రాచ్ఛేదేనవిరుద్ధతే - పునస్సప్తమాద్యవస్థా
నువాక్కికనిద్రాసంభవాత్ - తథాచరసాకరే॥ శ్లో॥ అశక్తిరోదవంనిద్రానిలజ్ఞానగ
తాభ్రమః । సప్తమాదిమజాయంతేఽశాభేదేనవాకుచేతి॥ ౩౭॥ తామితి॥ తాంప్రియాం
స్వస్యజలకణికావిజంబంబుభిఃశీతలేననిలేన ఉత్థాప్యప్రబోధ్య ఏతేనాప్యాః ప్రభు
త్వాద్యవ్యజనానిల సమాధివ్యజ్యతే - యథాకావోజరజః॥ శ్లో॥ వృదుభిమదజ్ఞానైః
పాదేశితైవ్యజ-జనైస్తనా॥ శ్రుతోవాకుధురై గాఢనిద్రాతోబోధయేత్స ౧౧ భుమి
తి - అభినవై మాంలలిసంజాలకై స్సమంజాతిముకుతైస్సకా॥ ని॥ సుమనా మాలతీజా

మయిస్వప్నలక్ష్మీభంధంచిత్రద్యుఃకంఠచ్యుతభజలతాగ్రంథిగా
ఢోపసూధం, ౩౭॥ లాముత్థాప్యవ్యజలకణికాశీతలేనానిలేన
ప్రత్యాశ్వస్తాంసమమభినవైజాలకై మాంలతీనాం । వి
ద్యుద్గర్భః స్తిమితనయనాంత్యత్సనాథే గవాక్షైరతుంధీరస్రని
తవనై మాంసినంప్రక్రమేథాః॥ ౩౮॥ భర్తృమిత్రంప్రి
యమవిధవేవిధిమామంబువాహంతత్త్వం దేవై హృదయని
హితై రాగతంత్య త్సమీపం । యోబృందానిత్వోరయతిపథి

ఔరిత్యమరః॥ ని॥ సాకంసత్రాసమంసహ - ఔరకోబాలకంక్షీచేకలితాకోరకఃపుమాన్
స్సాన్యుచ్ఛకస్త్రుదకకమట్టలోముకుళోస్త్రియామితి చామరః - ప్రత్యాశ్వస్తాంశిః
రానిలసంపర్కాల్ పునఃజీవితాం॥ వ్యా॥ శ్వనేకతరైత్రైః - ఉదలశ్చేతివకారాది
బృగ్రిక్షేధః - ఏతేనాప్యాః సుగుమసౌకుమార్యంకమ్యతేత్వత్సనాభేత్వత్సహితే॥ ని॥ స
నాధంప్రభుమిత్యాచుః - సహితేచిత్తతాపినీతిశబ్దాదావ - గవాక్షైః స్తిమితనయనాం
కోసావితివిస్తయనిశ్చలనేత్రాంమనానిని - అసౌఖ్యాసహిష్టుమిభావః - విద్యుద్గర్భం
తస్థోయస్యసః - విద్యుద్గర్భః అంతర్లీనవిద్యుత్స్పన్దిత్యభావః॥ ని॥ గర్భోపవరకేన్నే
గ్నోనులేపవనసంశయే । మయకుక్షీసజంతాచేరియాదవః - దృష్టిప్రతిఘాతేనవక్తృ
మాఖాలోకప్రతిబంధకత్వాన్సన్నిద్యోతితవ్యమితిభావః - దీరోధవృష్టస్సకాలస్యభాష
లద్యాదిత్యేన అనాశ్వాసనప్రసంగాదిభావః - స్రనితాన్వేవవచనానితైర్వక్తుంప్రక్ర
మేథాఃపితృమస్య॥ వ్యా॥ విధ్యభేదలికా॥ సూ॥ పోపాభ్యాంసమథాభ్యామిత్యా
త్సనేపదం॥ ౩౯॥ సంప్రతితస్య శ్రోత్రాణామభిముఖీకరణచాపారిముపదిశతి॥ భతురీ

తి॥ విధవాగతభర్తృకానభవతిత్సవిధవేసభర్తృకేఅనేనభర్తృకబీజసమూచనాతేఅ
నిష్టాగమనశంకానిరస్యతేమాంభతుఃస్వపత్నః ప్రియంమిత్రం ప్రియంసుహృదంత
త్రాపిత్వాదయచిహితైః మనసిస్థాపితైః కృత్సంజేతైఃకృత్యభర్తృకస్సందేతైఃత్వత్సమీప
మాగతంభర్తృకసందేశకథాభాగమాగతమిత్యథాః - అయివాహంమేఘంవిధిజానీయ
నకేవలమహంవాతాహరఃకింతుఘటకోపీత్యాశయేవాహ - యోబువాహః అబలా
నాంస్త్రీణాంవేదయస్తాసాంమోక్షమోచనేఉత్సృజానిశధిశ్రామ్యతాం - భిద్యమావా
నాంప్రోషితానాంప్రవానినాంపాంథానామిత్యథాః - బృందానిబాలాని మంద్రస్త్రిన్
గౌభిరత్రావై యః - ద్వనిభిఃత్వరయతి - పాంధూత్రోపకారిణఃమేకిమువక్తవ్యం-
సుహృత్సుపకారిత్వమితిభావః॥౩౯॥ భర్తృకసఖ్యవిజ్ఞానసమృథలమాహ ॥ ఇతితి॥ ఇ
త్యేవమాఖ్యాతేసతివనతనయంహనుమంతంమేధివీతేవసామప్రియాఉన్నభేఉన్న
మితముభేఉత్కంఠయాభేత్స కేవల ఉచ్చవసితహృదయావికసితచిత్తా సలిత్యాంవి
శ్రామ్యతాం ప్రోషితానాంమంద్రస్త్రిన్దేహ్యనిభిరబలావే

ణిమోక్షేత్సకాని॥ ౩౯ ॥ ఇత్యాఖ్యాతేపవనతనయంమేధి
వోన్దుభీసాత్వా ముత్కంఠోచ్చవసితహృదయావీత్స సంత
భావ్యతేవ ॥ శ్రోవ్యసృస్తాత్వరమవహితాసావ్యసీమంతి
నీనాంకాంతోదంతస్సు హృదుపనతస్సంగమాత్కించదునః॥
౪౦॥ తామాయుష్మన్తమచవనాదాత్సనశ్చోరకతుకాంబ్రూ
యోవవంతపనహచరోరామగిర్యాశ్రమస్థః ॥ అవ్యాపనః

క్ష్యసంభావ్యసత్కృత్యక అస్తాభ్యర్తృకమైత్రీజ్ఞానాత్పరంసర్వం శ్రోతవ్యం అవహ
తాఅద్రమతాసతీశ్రోవ్యత్యేవ అత్రనీతాహనుమదుపమానాదస్యాః పాతివ్రత్యంమేఘ
సృష్టీమాతగుణసంపత్తిశ్చవ్యజ్యతే - తద్దక్షాస్తురసాకరే ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మచారిబహిః
రోమాయావీమానవజీరః ॥ ధీమానుజారోనిశ్శంకోవక్తాదూతస్త్రియాంభదేదితి - న
నువాతామాత్రశ్రవణాదస్యాఃకోలాభ ఇత్యాశంక్త్యాధాంతరంగస్వతి - హేసా
మ్యసాధోసీమంతినీనాంవధూనాం॥ ని॥ నారీసీమంజనివధూ రిత్యమరః - సుహృన్మథేన
ఉపగతఃప్రాప్తఃసుహృత్పదంబిప్రలంభశంకానిరాసాధకం - కాంతస్యోదంతోవార్తా
కాంతోదంతః॥ ని॥ వాతాప్రవృత్తిరవృత్తాంతఉదంతస్సావిదిత్యమరః - సంగమా
త్కాంతసంపర్కాత్కించదునఃకుచదునఃతద్వదేవానందకరమిత్యథాః॥ ౪౦॥ సంత
ప్రతిసందిశతి॥ తామితి॥ హేత్యుచ్చతా॥ వ్యా॥ ప్రశంసాయాంమకుట - పరోపకా
రణాఘృజీవనేత్యథాః - మమవచనంప్రాథమాదవచనంతస్మాచ్ఛాత్తనఃస్వస్యోపకరం

చరః పశా రేణస్వాత్మానం కృతాక్షణం చేత్యధాః॥ వ్యా॥ ఉపకారక్రియాం ప్రతి
 కమత్వే పితస్వాదుకరోతి త్యాదివత్సంబంధమాత్రవివక్షాయా మాత్సన ఇతివ్యక్తిచన
 విరుద్యతే - యథాపాదారవిః॥ శ్లో॥ సాలక్ష్మీరుదతురులేయయాపతేమితి - తథా
 క్రిహపకశ్చ॥ శ్లో॥ పాథూనాముపకతులక్ష్మీంద్రస్తుంవిహాయసాగంతుం । కురూహ
 లీకస్యమనశ్చ కేతంజహత్తనాం శోతుమితి - తథాకృద్విద్వితీయాదర్శనాత్సర్వత్రత
 థేతిపాధవచనమపాధవచనమేవ - తాంప్రియామేవంబ్రూయాః - హే అబలేతవసహ
 చరోథ తానామగిరేశ్చిత్రమాటస్యాశమేమిత్థతీతిరామగిర్యాశ్రమస్థస్యై ఆవ్యా
 పస్యః అప్యకఃవియక్తఃవియోగదుఃఖేవబంధుతస్యై - త్యాంకుశలంపుచ్చతి॥ వ్యా॥
 మహ్యదిత్యాదిసాపుచ్చతేద్వికమకత్వం - తథాహి - సులభవిషదాం అయత్నసిద్ధి
 విపత్రినాంప్రాణినామేతత్కుశలమేవపూర్వాభాష్యం వితదేవ ప్రధమమవశ్యంవక్త
 వ్యం - కృత్యాశ్చేత్యావశ్యకేయః॥ రం॥ అంగేనేతి॥ కించదురవతీదూరస్థఃసచాగం
 తుంకత్యజిత్యాహ - వైరిణావిరోధినాదైవేనరుద్ధమాగః ప్రతిబద్ధవత్కానతేనహవ

కుశలమబలేష్టుచ్ఛతిత్వాంవియక్తఃపూర్వాభాష్యంసులభ
 విషదాంప్రాణినామేతదేవ॥ రం॥ అంగేనాంకంతమచక్షను
 నాగాధతస్సేనతస్తంసాన్రేణాప్రద్రుతమవిరతోత్కంతము
 త్కంతితేన॥ ఉష్ణోచ్ఛ్వాసంసమధికతరోచ్ఛ్వాసినాదూర
 వతీనంకలైష్టైర్విశతివిధినావైరిణాశుద్ధమాగః॥ రం॥
 శబ్దాభ్యేయంయదపికిలతేయస్సఖినాం పురస్తాస్కణ్డేలోలఃక
 థయితుమభూదాననస్పశలోభాత్ । సోఽక్రొంతశ్రగణవి

రఃకనునాకృతేనగాధతప్రేరాత్యంతతప్రేససాన్రేణసాక్రుణాఉత్కంతావేదనాస్యసం
 జాతాఉత్కంతితేనూత్కలితే॥ సూ॥ తదస్యసంజాతమితిఇతచ్ఛ్రవ్యయఃఉత్కం
 తితేర్వాకతారిక్తః - సమధికతరం ఉచ్చ్వసతితసమధికతరోచ్ఛ్వాసినా - దీర్ఘాని
 శ్వాసేనేత్యధాః॥ వ్యా॥ తాచ్ఛీలికాఽనిః - అంగేనస్యశరీరేతనుకృతంతస్తం ఆస్ర
 ద్రుతమక్రుక్షిత్వం॥ ని॥ అస్రజక్రశ్చపుంలింగోదనేత్వస్రమక్రవేత్సమరశేషః - అని
 రతోత్కంతమవిచ్ఛిన్నవేదనం ఉష్ణోచ్ఛ్వాసంతీత్రసిత్వాసం॥ ని॥ విగ్రంభిత్వంఖరంతీ
 త్రంబండమష్టంకటుస్సృతమితిహలాయధః - అంగంత్యదీయ మితిశేషః - తైస్సన్వి
 సంవేదైస్సంకలైష్టమూరథైర్మూనూవాపారైర్విశతివికిరవతీత్యధాః॥ అత్ర
 సహనురాగిత్యజ్ఞాపనాన్నాయికాయాఃస్వసహనావస్థత్వమున్నీయాత్కం॥ రం॥ సం
 ప్రతిస్వావస్థానివేదనాయప్రస్తాతి॥ శబ్దాభ్యేయమితి॥ యస్తేప్రియస్సఖినాం పురస్తాద
 గ్రేహిసనస్పర్శేత్స్వన్నుఖంపర్యేలోభాద్గదనాత్ శబ్దాభ్యేయంశబ్దేనరవేణాభ్యేయం

తాదాభూతమపీమాం పంచదాణిపంచబాణాశ్చరాతరవింతాదయోయస్యసఃమన్తధః -
 టీణోతిబాధలే॥ వ్యా॥ టీణోతే॥ - ఘమాంశేవై గ్రిహ్ంతేతు - వహాకాలే
 త్విత్వధః - దిహుసమ్యక్ సత్తాః సంసత్తాః అప్రవిరళాః మేదురాశ్చయేఘనాః మేఘాః
 త్రైః అవ్యక్తః అస్పష్టః సూర్యస్య ఆతపః - యేషుతానివాసరాణి వినాని - కథంకేన
 ప్రకారేణ - ప్రజేయః గచ్ఛేయః - బతకప్తంత్వంపదబూహి॥ రగ॥ సంప్రతిప్రతికృ
 తిదశశమానా॥ త్వామితి॥ హే పైయే ప్రణయేన ప్రేమాతిశయేనమపి తావస్థాయుక్తాది
 త్వస్యృతికృతిమిత్యధః - దాతవోగైరికాదయః॥ ని॥ ధాతుర్భూవాదిశబ్దాదిగైరికా
 దిత్యగ్వాదిష్వితియాదవః - తపివరాగాః రంజకద్రవ్యాణి॥ ని॥ చిత్రాదిరంజకద్రవ్యేలా
 యదాప్రణయేచ్ఛయాః - సారంగాదావరాగస్సావదారుణ్యరంజనేభూనితిశబ్దాణా
 వః - తైర్ధాతురాగైశ్శిలాంహంశిలాపట్టేఆలిఖ్యనిర్వాయాత్తానంమాంమత్సృతి
 కృతిమిత్యధః - తేతవచితగతాఽణాదిత్యధః - చరణంబలంకతుంయథాలిఖితుం
 సి క్రస్తలమరభిణస్తవస్తు బస్యాస్య బాలెమారీఘాతం ప్రతమ
 మపిమాంపంచదాణః టీణోతి॥ ఘమాంశే వైవదబతకథం
 చాసరాణివ్రజేయః దిహుసత్తాప్రవిరళఘనావ్యక్తసూర్యా
 తపాని॥ రగ॥ త్వామాలిఖ్యప్రణయకుపితాంధాతురాగై
 శ్శిలాయామాత్తానం తేవరణసతితంయాదీచ్ఛామిః శ్చం॥ అ
 నైస్తావస్తుఘురుపదితైర్దృష్టిరాలుప్యతేమేక్రూరస్తస్మి
 న్మపిసహతేసంగమంనౌకృతాంతః॥ రగ॥ మామాకాశప్ర
 శిహితభుజంనిదశః యోగ్లేషహేతోర్లబ్ధాయాన్వైకధమపిమ
 యావదిచ్ఛాసమకాలమేవముమరుపచితైః ప్రవృత్తైరనైగ్రరక్రూఢిః॥ ని॥ అస్రమక్రూ
 ణిశోడిత ఇతివత్వః - మేదృష్టిరాలుప్యతే ఆభృతాభవతీత్యధః - దృష్టిప్రతిబంధేనలే
 భవంప్రతిబంధ్యతఇతివాచః - కింబళునా - ప్రారోఘాతుకః॥ ని॥ నృశంసోఘాతుకః క్రూ
 రఇత్యమరః పృతాంతోదైవం॥ ని॥ భృతాంలోయమనిధాంతదైవామకలకమనస్విత్య
 మరః - తస్మిన్నపిచిత్రేపినౌతవయా॥ సూ॥ యుష్మదస్త్రదోష్టస్త్రి చతుర్థిః ద్వితియా
 ధృయోర్వాహ్నువావతినావాదేశః - సంగమంసహవాసంసహతే - సంగతిలేఖనమపి
 ఆవయోరసహమానందైవంసాక్షాత్సంగతినసహత ఇరికిమవత్తవ్యమిత్యపిశబ్దార్థః॥
 రగ॥ ఆధస్తవ్పదశశమానా॥ మామితి॥ సుప్తస్యవిజ్ఞానంస్వప్నః॥ ని॥ స్వప్నస్సుప్త
 స్యవిజ్ఞానమితివత్వః - దశశంసంబిల్ ॥ ని॥ దశశంసమయేతాస్తే౧భృష్టాస్వప్నేష్టి
 సంవిదితశబ్దాణావే - స్వప్నావితిసంగశశానానిఽజ్ఞానానిస్వప్నసందేశానాని - చూత
 వృక్షవత్సామన్యవిశేషభావేనసహప్రయోగః - తేషుసుయోగధమపిమహతాయత్నే

సలభాయాఃగృహీతాయాఃవృష్టాయా ఇతియశత్ - తేననీదకాయాశ్లేషేగాధాలింగ
సంసవితకూతుఃతస్యనిదకాయాశ్లేషార్థమిత్యర్థః ॥ సూ॥ పశ్యేహేతుప్రయోగఇతి
షష్ఠీ. ఆకాశేనిర్విషయే - ప్రణహితభజం ప్రచారితబాహుంమాంపశ్యంతీనాం సాయే
త్కుర్వంతీనాంస్థితేవతానాం వనస్థితేవతానాం ముక్తాఃక్షాత్తికానీవసూలాః ఆ
శ్రులేశావాప్సబిందవఃతరుకిసలయేషు - అనేనచేలాంచలేన అశ్రుధారణసహధివ్యవ
జ్యతేబహుశోనపతంతినఖలు - కిరుపతంత్యేవేత్యర్థః - నిశ్చయనార్థోద్వయ ప్రయో
గః - తథాచాలంకారసూత్రం - స్త్రుతినిశ్చయనిధాభేదమనార్థోద్వయప్రయోగఇతి॥
శ్లో॥ మహాత్మగురుదేవానామ శుశాతఃక్షితాయది । దేశశ్రంశోమహద్భుంధంకరణంచ
భవేత్కృతమితి - క్షితౌదేవతా శుశాతనిషేదదశకాద్యక్షస్యమరతాభావసూచనా
ధాంతరుకిసలయేషుపతంతీన్యక్తం॥౪౭॥ ఇదానీతదంగస్సప్రవస్తుశ్చకమాహ॥
భిక్షేతి॥ దేవదారుద్రుమాణాంకిసలయపుటాకాపల్లవసంపుటాకాపద్యోభిత్వా ఏకత్వీ
రస్రూతిగురభయః ఏతేషాందేవదారుణాక్షీరశ్రుతిభిఃక్షీరనిష్యంతైఃసురభయస్సు

యాస్వన్నసంయత - నేషు । వన్యంతీనాంనఖలుబహుశోనస్థ
లీదేవతానాంముక్తాస్సూలాస్తరుకిసలయేష్వప్రలేశాఃపతం
తి ॥ ౪౭ ॥ భిత్వాసద్యుకిసలయపుటాకాదేవదారుద్రుమా
ణామేతత్క్షీర సుతమరభయోదక్షిణేనప్రవృత్తాః । ఆలింగ్యం
తేసుణవతిమయా తేతుషాద్రాద్రివాతాః పూర్వం స్పృష్టం
యదేలిభవేదంగమేభిస్తేతి ॥ ౪౮ ॥ సంక్షిప్యేతక్షుణ్ణవ
మయాదీక్షుణ్ణయామాత్రియామాసరాననస్థాస్వ హరపిక

గంధయః - ఇదంకుషాద్రాద్రిచాతత్వేలింగంయేవారాఃపక్షిణేనదక్షిణమాగేణ॥ వాన్తి॥
తృతీయాదిచానేప్రకృత్యాదిభ్య ఉపసంఖ్యానాన్తృతీయాసమేనధారతిశయత్ - త
త్రాపిపథఃకరణస్యప్రతీయమానత్వాత్కృత్ప్రకరణయోగిత్యేన తృతీయేతిభాష్యకా
రః - ప్రకృత్యాశ్చలితాఃకాగుణవతిసాక్షిభౌమమార్యాదిగుణసంపన్నేతేతుషాద్రా
వాతాఃపూర్వం ప్రాగేభిర్వాతైస్తేతవాంగంస్పృష్టంభవేద్యదికిలేతిసంభావితమేకదితి
మత్వేత్యర్థః ॥ ౪౮ ॥ వాతాసంభావ్యయోగిత్యేత్యమరగఃమయా ఆలింగ్యంతే ఆర్జిత్యం
తే. అత్రవాయానాంస్పృశణవత్వేష్యమూర్తవత్వేవాలింగనాయోగాదాలింగ్యంత ఇతి
అభిధానమస్మార్తృత్వప్రసూపదోఽఇతిపదన్నిరుక్తరకారఉపేక్షణీయః॥ ౪౯ ॥ సంక్షి
ప్యేతేతి॥ దీక్షాఃకాయాఃప్రహరాయస్వాద్విధిభు - యాచుచిరహవేదవయాతథా
ప్రతీయమానేత్యర్థః - త్రియామాద్రాద్రిద్యంతయోరభయాయమనూదికాసత్వేవవనీ
వహరాత్త్రియామేతిక్షీరస్వామీ - యైఃఇతకథంకేనప్రకారేణ - సంక్షిప్యేతలఘూ
త్రియేత. అహరపిపర్యావస్థానుసగ్ధకలేష్వసేత్యర్థః - మండలంబుండంసంపదప్రకా

తం॥ సూ॥ ప్రకారేనుణవచనస్యేతిద్విరుక్తిః - కమలాధారయవదుత్తరేష్వితి కమలా
 ధారయవద్భావాత్సుసోలుక్ - మందమందాతపమత్వల్పసంతాపంకధరిస్యోత్ - సో
 చటులనయనేదంపరాక్షిణిభక్తమనేనప్రకారేణబలాభప్రాధానమలభ్యమనూరథంమే
 పేతోగాఢోష్ణాభిగాఢతప్తాభిప్రద్యుద్వియోగవ్యధాభిరశరణమనాధంకృతం॥ర॥నచ
 మదీయదుదాశాశ్రవణేనభేత్తవ్యమిత్యాహ॥ నత్వితి॥ నత్విత్వేకంవాక్యంతుశబ్దోభేద
 తః - కింతునభేత్తవ్యమిత్యధాః - అథవానస్తిలిపాతః - నస్తిత్యామం త్రణే॥ని॥ ప్రశ్నా
 వధారజానుష్ఠానుసంయామంత్రణేనస్తిత్వమరః - ననుష్ఠియేఅహంబహువిగణయన్తా
 పాంతేసత్వేవమేవంకరియోమితిమనస్యావతఃయన్తాత్తాసంయామత్తనైవ॥వ్యా॥
 ప్రకృత్యాదిభ్యుడపసంఖ్యానమితిత్వలీయా - అవలంబేధారయోమియథాకధంబిజ్జీ
 వామిత్యధాః - తత్తస్మాత్కారణాహేకభ్యాణిమిభగ్నే - త్వత్సాభాగ్యాదహంజీవా
 మిత్యధాః॥ సూ॥ బహ్వధిభ్యశ్చేతజీవ - త్వమపినితరామత్వంతంకాతరత్వభీరు
 త్వంయగమః - నగచ్ఛ॥ వ్యాగమేర్లుజమాజ్యోగాదదాగమప్రతిషేధః - తాదృక్పృథి

ధంమందమందాతపంస్యోత్ | ఇత్తంచేతశ్చటులనయనేదు
 లాభప్రాధానంమేగాఢోష్ణాభిఃపృతమశరణంతస్వియోగవ్య
 ధాభిః॥ ర॥ నత్వాత్తాన-బహువిగణయన్నాత్తనైవాప
 లుబేతత్ప్రాణిత్వమపినితరాంమాగమః కాతరత్వం | క
 స్యాత్వంతంపుఖముపనతందుఃఖమేకాంతతోవాన్చైగచ్ఛ
 త్పుచ్ఛపద్యూచక్రనేమిప్రమేణ॥ ౫౦॥ శాపాంతోమేఘ
 జగతయనానుష్ఠితేశాజ్ఞాపాణౌశేషాన్తాపాన్తమయచతురో

సూరాబిమోర్విశకుఃభేకథంనశిభేమిత్వా శంక్యాహ - కస్యజనస్యాత్వంతంనియ
 తంసుఖమిషగంప్రాప్తంబికాంతతోనియమేనదుఖంవాడిశగతంకిలించశా అవస్థా
 చక్రస్యరథాంగస్యనేమిఃప్రధిః॥ ని॥ చక్రంథాంగంతస్యాంతే - నేమిః(స్త్రీ)న్యాత్పు
 థిఃపుమానిత్యమరః - తస్యాః క్రమేణపరిపాట్యా॥ ని॥క్రమఃశత్రోపరిపాట్యా మితివి
 ష్టః - నీచైరధిఃపరిగచ్ఛతిప్రవతేజంతోఃసుఖదుఃఖేపర్యావతేత ఇత్యధాః॥
 ౫౦॥ నచనిరవధికంమేమిఃఖమిత్యాహ॥ శాపాంతఇతి॥శాన్తాంపాణౌయస్యచస్త్రీశా
 ణ్తాపాణౌవిష్టాః॥ సూ॥ సప్తముపమానేత్వాదిదాబహువ్రీహిః॥ వా॥ ప్రవారణాథే
 భ్యఃపరేస్థానప్రమాణవయవిధిపాణిశబ్దస్యోత్తరనిపాతః - ఖజగఃశేషవివశయసం
 తస్మాద్భుతసతి - మేకాపాంతఃకాపావసానంశేషాగత శేషాంశ్చమిరోమాసాకమే
 ఘుశకానప్రచ్యుతిహరిప్రబోధదినాంతానిత్యధాః - దశదివనాదికన్యసవివక్షితమిహ్య
 త్తమేవ - లాభనేహాలయత్వాచక్షుఃస్థిమిల్య - గయంధైర్యేణాతివాహయేకృతః

హనితి - కనుపతివానిమిత్రంపద్యఇతిశేషః - స్నేహకా ప్రీతిఃవిరహే సత్సవ్యాఖ్యానవి
ప్రకాశేనవివిధస్వరసావళిః - తతఃకానవివేచిత్యభి పాయః - కింతుతే
స్నేహఃఅహోగాద్విరహేభోగాభావాన్మోహః॥ వా॥ ప్రసజ్యపతిమేధేవినన్దో సమానవి
ద్యుతే - ఇష్టేన మునివిషయేషుచింతః - రసఃఆస్వాదయేషుతే - ఉపచితరసాస్పృశః
ప్రవృద్ధతృణ్ణితిత్యధాః॥ని॥ రసోగంధేరసేస్వాదేతిత్వాదోవిషయాగయారితివిశ్వః - ప్రే
మరాశీభవంతివియోగాసహజ్జుత్పదకామాపద్యంతఇత్యధాః - స్నేహప్రేమైరవస్థాభే
వాద్యేదః - తమ క్షం॥ శ్లో॥ ఆలోకనాభిలాషారాగస్నేహకాతతః ప్రేమ | రసశృంగారా
యోగైవియోగాతావిప్రలంభశ్చేతి - వితదేవస్ఫుటీకృతంరసాకరే॥ శ్లో॥ ప్రేమాదిదృశా
రమ్యేకతత్త్వంతాత్మభిలాషకః | రాగస్తత్సంగబుద్ధిస్సృజితేషాస్తత్ప్రవణత్రియా॥
తద్వియోగాసహంప్రేమరతిస్తత్సహవతానంశృంగారస్తత్ప్రకరీతాస్పంభోగస్సప్త
ధాత్రమితి॥౧౩॥ ఇన్ద్రస్యకుశలంసందిశ్యఇదానీంతత్కృతంసందేశానయనం యాచ
తే॥ ఆశ్వాసేతి॥ ప్రధమైరహేణోదగ్గోకాంతీత్రయఃఖాంతేనభీమవంశ్రుర్వీ కరీ

స్నేహోనాపయఃకిమపి విరహేధ్వంసితస్తేహ్యాభోగాదిష్టేవస్తు
న్యపచితరసాః ప్రేమరాశీభవంతి॥ ౧౪॥ ఆశ్వాసేప్రసం
ప్రధమ విరహే దగ్గరోకాంతీంతేనైలాదాశుత్రినియనవృ
ష్టోక్తేనాటాన్నివృత్తః | సాభిజ్ఞానం ప్రహితక్షత్రస్తద్వ
చోభిమానమాపి ప్రాతః కుంభప్రసవశిధిలంజీ విలంభారయే
ధాః॥ ౧౪॥ కచ్చితోన్మచ్చవృషతమిదంబంధుకృత్యంతస్యయా
మేప్రత్యాదేశోన్మబలుభవతో ధీరతాంబుయామి | నిశ్శబ్దా

త్యాఆశ్వాస్త్యోపజీవన్మత్రినయనస్య త్యంబకస్యవృత్తభేదాదైతాః అనదారితాఃకూ
టాఃశిఖరాణియస్యతస్మాత్॥ ని॥ మాటోస్త్రీశిఖరంశృంగమిత్యమరః - శైలాత్తై
లానాత్తే అకునిర్భుత్సకానాభిజ్ఞానంసలమయధారధాప్రకాతం ప్రేషిరంశుశలం
మేమయేషుతేస్తస్యాఃత్వత్సఖ్యాఃపచోభిరద్యచోభిఃప్రాతఃకుంభప్రసవఃప్రభాతకుం
దకుసుమమిదశిధింబుద్ధిబంధుమజీవితమపి ధారయేధాఃస్థాపయ | ప్రాధానాయాం
లిక్త॥౧౪॥ సంప్రతిమేఘస్యస్వప్రసాదానాంగీకాంప్రశ్నపూర్వకత్వయి॥ పచ్చిది
తి॥ హేసామ్యసాధో - త్వయోజిదంమేదంధుకృత్యంబంధుకార్యం - తేవనత్తస్యగురు
కులమితవత్ప్రయోగః - వృక్షనితంకచ్చిత్కరిష్యామితినిశ్చింతం॥ని॥ కచ్చిత్కామప్ర
వేదనఇత్యురః - అభిప్రాయజ్ఞానంకామప్రవేదనం - నచలేయాష్టీంభావాదంగీకారం
శంకే - యతిస్తేనపకీరితఇత్యాహ - ప్రత్యాదేశాత్కరిష్యామితి ప్రవసచనాత్॥ని॥
ఉత్తరాభాషణంవాత్సమాదేశోవచనంవచ ఇతిశబ్దాణావః - భవతోధీరతాం గాంభీ

ర్యంనకల్పయామి స సమర్థయే - తహి కథమంగీ కారజ్ఞానమిత్యాహ - యాచితస్సకా
నిశ్శబ్దోపనిగతా తోపి ప్రతిజానానాత్వవ్యత - చాతకేభ్యోజలం ప్రదిశసి దదాసి - య
క్తం చై తదిత్యాహ - స తాం సత్పురుషాణాం ప్రసయితుం యాచతే తువిషయే ఈప్సి తా
ధాత్రియైవ అపేక్షితాధా - సంపాదనమేవ ప్రత్యుక్తం ప్రతివచనం - క్రియా కేవలము
త్తరమిత్యధాః॥ శ్లో॥ నీచోపదతిసమరులేవదతి సుజః కరోత్యేవ॥౫౫॥ సంప్రతిస్థా
పరాధ సమాదాన పూర్వకం స్వకార్యస్యావశ్యకరణం - ధాత్రయమా నామే ఘంవిశ్చ
జతి॥ ఏతదితి॥ సోజలదమయి సాహదాత్మశ్చుద్ధాచాద్వా కిదురో యుక్త ఇతి సో
తోః॥ ని॥ విధుర స్తు ప్రసిక్షేష ఇత్యమరః - మయి విషయే ఆనుక్రోశ మధ్యాకరుణా
ధ్యానా - ఆత్మన ప్రస నుచిత మనసూపమపి మేప్రియమేతత్సందేశ హరణం ప్రాధా
నాత్వ తస్య ధానాత్ - కృత్యాప్రాప్యషావషాఢి॥ని॥ స్త్రీయాం ప్రాప్యట్ స్త్రీయాం
భూమివషాఢి త్యమరః - సంభృతక్రిరుచిత శోభస్సకా ఇష్టసఖిలపితా దేశాన్వి
చరదేశేణుచరేత్యధాః॥ వ్యా॥ దేశః కాలాభావో గంతవ్యో ధ్యావచకమ - సంజ్ఞా ఇత్యు

పీ ప్రదిశసి జలం యాచితశ్చై తకేభ్యః ప్రత్యుక్తం సాప్రణయి
మసతామిష్టితాథా క్రియేవ॥ ౫౫॥ ఎతత్కృత్యాప్రియ
మనుచితం ప్రాధానాదాత్మనోమే సాహదాద్వా విధుర ఇతి
వామయ్యనుక్రోశ బుద్ధ్యా । ఇష్టా దేశా విచర జలవప్రా
ప్యషా సంభృత స్త్రీ మాభూదేవంతుణమపిచ తేవిద్యుతావిప్ర
యోగః ॥ ౫౬॥ తత్సందేశం జలధరవరోదివ్యవాచాచవత్స

ప్రాణాం ప్రస్థాః జనహితరవోరక్షితుం యత్నవధ్వాః । ప్రా

చ సంభ్యానాత్కమఃత్వం - ఏవం మద్వల్క్షణమపి స్పల్పకాలమపితేతవ విద్యుతాకళ
త్రేణేతి శేషః - విప్రయోగో విరచేమామా ధూల్ మాస్తు॥ వ్యా॥ మాణిలుజిత్యాశిషిలుజా
శ్లో॥ అంతే కావ్యస్య నిత్యత్వేకుర్యాదాశిషముత్తమం - సర్వత్ర ప్రాప్తయే విద్వాన్మా
యకేచానురూపిణీతి - సారస్వతాలంకారదశానాత్కావ్యాంతేనాయకేచానురూపా
యమాశీర్యానః ప్రయత్న ఇత్యనుసంధేయం॥ ౫౬॥ తదితి॥ జలధరవరః పుష్కలావర్త
కానాం వంశజాత త్వాల్ జలధరాణాం వరః త్రేస్త్రమేఘః - తస్యాః యత్నవధ్వాః ప్రా
ణాకా అమాకారక్షితుం జనస్యంత ఇష్టః త్రోత్రయోమధుర ఇతి యాచత్ - రవః య
నియస్యతథా భూతస్సకా - తస్య యత్నస్య సందేశం వాచికం పూర్వోక్తం॥ ని॥ సందేశ
వాగ్వాచికం స్పృహిత్యమరః - దివ్యవాచాదివిభవాదివ్యాఢేవాః తేషాం వాక్తయ
ఆచచక్షేడి క్రవాత్॥ వ్యా॥ చక్షిజోలిట్ - కామరూపమధేనా ఇతి పూర్వం యత్న
జైవోక్తత్వాత్ - తదానిం మేఘః దేవాకారీ భూత్వా తాస్య గ్వాచాయత్న సందేశం య
త్నవధ్వాః ఉవాచేత్యధాః - నాయమగధూరపిష్టథువాయంతం తం కుశలస్య ఆగమస

సప్తచవాతాంప్రాప్త్యత్వేత్యధః - ప్రముదితమనాసంహృతచిత్రాసరీతస్థాతతి
 ప్త - తథాహి - ఉత్తమేషుకేషాంప్రాధానాభిమతఫలా ఇద్భవలానస్యాత్ ఉత్తమే
 మపురుషేషుసర్వేషాం పాదానాభిమతఫలాస్యాదేవేత్యధః - సామాన్యేనవిశేషస
 మధాన్యరూపాథాంతరన్యాసః॥౫౭॥ శ్రుత్వేతి ॥ ౮ నేశఃకుబేరోపి - జలదకధితాంజ
 లంఉదకంసంతాపసంతప్తాయలోకాయదదాతీజిబలఃఅనేనాస్యసరోషకారిత్వంస్ప
 ష్టికృతం - జలదేనకధితాం ఉక్తాంతాంతాదృశీంసదైన్యామితియావత్ - వాతాం
 యక్షస్యవాతాంశ్రుత్వా - సద్యఃయక్షవాతాశ్రవణకాల ఏకసదయక్పాదయః
 యాసహితచిత్తః - అతఏవలస్తకోపఃప్రణిష్ఠయక్షవిషయకరోషస్పృక్ - శాపస్యలం

ప్రృథంతుప్రముదితమనాస్పాపితస్థాన్వభక్తఃకేశాంసప్యద
 భిమతఫలాప్రార్థనాహ్యుత్తమేషు॥౫౮॥ శ్రుత్వావాతాం
 జలదకధితాంతాంధనేశోపిసద్యఃశాపస్యాంతంసదయహృద
 యస్సంనిధాయస్తకోపః । సంయోజైవ్యతావిగళితశుభా
 దంఽతీహృష్టచిత్రాభోగానిష్ఠానభిమతసుఖాప్రాపయామా
 సభూయః ॥ * * * * *

ఇతి శ్రీ కాళి దాసుశ్రిష్టా మేఘసందేశేమహాకావ్యే
 ఉత్తర మేఘ స్స మాప్తః -

తలఁజూసంప్రసన్నుతాయస్మిహీతంకృత్యాకతిచిద్దినాన్యవశిష్టేనృపి అవిగయేన్య
 ధః - ఉత్తరమేఘస్సమాప్తః - అతఏవహృష్టచిత్రాసంకుప్తమానసాపితాపూర్వ
 క్తదంపతీ - జాయాచపతిశ్చదంపతీ॥ వ్యా॥ జాయాశబ్దస్యదంభావేజంభావశ్చనిపాత్యతే -
 సంయోజ్యఅభిమతసుఖా అభిమతంసుఖంయేషుతా అతఏవఇష్టే ఇచ్చావిషయా
 భూతాబోగా - భూయఃపునరపిపూర్వవత్ప్రాపయామాసమయామాస ॥ * * *

ఇతి శ్రీ మహాపాధ్యాయకోలచలమల్లినాథసూరివిరచితాయాం
 మేఘసందేశవ్యాఖ్యానాంసంజీవనీసమాఖ్యానాం
 ఉత్తర మేఘ స్స మాప్తః

